

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра історії

Магістерська робота

Освітній ступінь – **магістр**

на тему: «Смертність у Турківському повіті Королівства Галичини та
Лодомерії в останній третині XIX ст.»

Виконав: студент 2-го року навчання
Спеціальності 032 «Історія та археологія»
Освітньо-наукової програми «Історія»
Топорович Андрій Тарасович

Науковий керівник: Сердюк Ігор Олександрович,
доктор історичних наук, професор
Рецензент: Чирук Святослав Володимирович,
кандидат історичних наук, доцент

Кваліфікаційна робота
захищена з оцінкою « _____ »
Секретар ЕК _____
“ ____ ” _____ 2026 р.

Київ – 2026

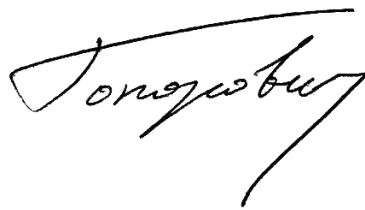
Декларація академічної доброчесності

студента/ки НаУКМА

Я, Топорович Андрій Тарасович, студент 2-го р. н. другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньо-наукової програми «Історія» факультету гуманітарних наук, спеціальності: 032 «Історія та археологія», адреса електронної пошти: andsecuris@gmail.com, підтверджую, що написана мною магістерська робота на тему «Смертність у Турківському повіті Королівства Галичини та Лодомерії в останній третині ХІХ ст.» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1–3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений;

- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;
- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи StrikePlagiarism;
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

20 травня 2026 р.

Топорович А. Т.

АНОТАЦІЯ

магістерської роботи

Тема: «Смертність у Турківському повіті Королівства Галичини та
Лодомерії в останній третині XIX ст.»

Автор: студент 2-го р. н. другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо-наукової програми «Історія» Топорович Андрій Тарасович.

Науковий керівник: Сердюк Ігор Олександрович, доктор історичних наук, професор.

Захищена: " ____ " _____ 2026 р.

Короткий зміст роботи: У роботі, використовуючи агрегативні історико-демографічні методи, проаналізовано смертність греко-католицького населення шести сіл Турківського повіту в 1872–1900 рр. Джерельною базою дослідження є метричні книги, а також матеріали переписів населення 1880, 1890 і 1900 рр. Встановлено, що грубий коефіцієнт смертності протягом 1872–1900 рр. був нестабільним і коливався між 25‰ і 54‰. Притім, смертність немовлят в середньому становила 213‰, а коефіцієнт вірогідності доживання до п'ятилітнього віку – 0,270. З погляду статеві-вікової структури, простежено переважання жіночої смертності над чоловічою в підлітковому й дорослому віці. Сезонність відзначалася зростанням смертності у зимово-весняний період. Також обчислено, що середня очікувана тривалість життя при народженні дорівнювала 26,7–28 років для чоловіків і 27,8–29 років для жінок. Аналіз за причинами смерті показав, що смертність досліджуваної популяції зумовлювалася передовсім екзогенними чинниками, себто інфекційними й респіраторними захворюваннями. Ці параметри ведуть до попереднього висновку, що греко-католицьке населення аграрного Турківського повіту вступило в процес демографічного переходу приблизно на початку 1890-х рр., відстаючи таким чином від загальногалицького тренду приблизно на десятиліття.

Зміст

Вступ	2
Розділ 1. Особливості джерел	7
Висновки до першого розділу.....	17
Розділ 2. Турківський повіт в останній чверті XIX ст.	19
2.1. Розташування.....	19
2.2. Структура населення.....	20
Висновки до другого розділу	25
Розділ 3. Рівні смертності	26
3.1. Грубі коефіцієнти смертності	26
3.2. Статеві-вікова структура смертності.....	30
3.3. Дитяча смертність	34
3.4. Сезонність смертності	41
3.5. Середня очікувана тривалість життя.....	43
Висновки до третього розділу.....	46
Розділ 4. Причини смерті	48
4.1. Різноманіття назв і їх систематизація	48
4.2. Немовлята й діти	57
4.3. Доросле й літнє населення	61
Висновки до четвертого розділу	65
Висновки	67
Список використаних джерел і літератури	71
Додатки	80

Вступ

Актуальність теми. В історії історичної демографії як міждисциплінарного напрямку досліджень можна виділити, за американським істориком Джорджем Альтером (George Alter), два етапи. Перший етап – «класичний» – що розпочався в кінці 1950-х рр. й тривав до середини 1980-х рр., був часом постання історичної демографії як дисципліни й характеризувався запозиченням й адаптацією методів математичної демографії, а основними предметами досліджень були шлюбний вік, довгострокові зміни в показниках природного руху населення й структура родин. Ознаками нової віхи, яка веде свій початок від середини 1980-х рр., є все частіше застосування статистичних методів, як-от регресійного аналізу, й зміщення дослідницького фокусу від демографічних трендів населення країн і мезо- чи макрорегіонів до аналізу локальних спільнот і пошуку відмінностей між ними¹.

На жаль, таку періодизацію, властиву для історіографії Західної Європи та Північної Америки, неможливо накласти на історію історичної демографії в Україні, котра не мала адекватних можливостей для синхронного розвитку в умовах радянського ідеологічного диктату². Як наслідок, нині вельми відчутний брак найфундаментальніших емпіричних досліджень – передусім баз даних, на яких би ґрунтувалися подальші наукові розробки із застосуванням найновітніших методів. Таким чином у дослідженнях аспектів природного руху населення минулих століть – зокрема смертності – український дослідник, особливо з прагненням «вписати» історичну демографію України в європейський чи глобальний контексти, змушений повертатися до основ.

Мета роботи – дослідити смертність греко-католицького населення Турківського повіту в останній третині ХІХ ст. як демографічне явище.

¹ Детальніше див. Alter G. C. The Evolution of Models in Historical Demography. *The Journal of Interdisciplinary History*. 2019. Vol. 50. No. 3. P. 325–362.

² Про долі й недолі української історичної демографії та її сучасний стан див. Voloshyn Yu., Serdiuk I. Historical Demography in Ukraine: From “Political Arithmetic” to Non-Political History. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2019. T. 41. P. 9–32.

Досягнення встановленої мети передбачається виконанням такого переліку завдань:

- з'ясувати потенціал греко-католицьких метричних книг померлих як джерел мікрорівневої демографічної інформації;
- проаналізувати річні коливання смертності досліджуваної популяції за допомогою обчислення грубих коефіцієнтів смертності;
- визначити статеві-вікові особливості смертності через аналіз статеві-вікових коефіцієнтів смертності;
- проаналізувати дитячу смертність, з особливою увагою до неонатальної й постнеонатальної смертності, через статеві-вікові коефіцієнти, коефіцієнт смертності немовлят і коефіцієнт вірогідності доживання до п'ятирічного віку;
- розглянути сезонні прояви смертності;
- обчислити середню очікувану тривалість життя при народженні;
- проаналізувати причини смерті, попередньо систематизувавши назви й звертаючи увагу на особливості в окремих вікових групах.

Об'єктом дослідження визначено греко-католицьке населення Турківського повіту в останній третині XIX ст., **предметом** – смертність греко-католицького населення Турківського повіту в останній третині XIX ст. як демографічне явище.

Територіальні рамки: адміністративні межі Турківського повіту Королівства Галичини й Лодомерії, що існував з мінімальними територіальними змінами впродовж 1867–1918 рр. Сьогодні – це територія півдня Самбірського району Львівської області, частково – Дрогобицького й Стрийського районів, а також Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща. Сама вибірка охоплює шість сіл цього повіту: Бітлю, Ботелку Нижню (нині – Нижнє), Ісаї, Кіндратів, Присліп і Ясінку Масьову (нині – Ясениця).

Хронологічні рамки: остання третина XIX ст., а саме – 1872–1900 рр. Вибір такого часового проміжку обумовлений передусім наявністю

безперервної серії метричних книг обраних парафій. Окрім цього, нижня межа була встановлена таким чином, щоб охопити епідемію холери 1873 р., а верхня припасована до перепису населення 31 грудня 1900 р. У двох випадках – Кіндратова і Ясінки Масьової – джерельний матеріал стосується лише 1875–1900 рр. через відсутність метричних книг (чи їх копій) за більш ранній час.

Методологічну основу дослідження, окрім критичного аналізу джерел, становлять історико-демографічний підхід. Здебільшого були застосовані агрегативні методи, що передбачають квантитативний аналіз анонімізованої серії демографічних подій через такі показники як грубі коефіцієнти, сезонність, частота певних причин смерти тощо. Обчислення статеві-вікових коефіцієнтів смертності, а разом проєкція статеві-вікової структури населення й побудова таблиць смертності, є спробою вийти за обмеження агрегативних методів. Назви причин смерти були опрацьовані через систему ICD10h й класифіковані в подальшому за схемою HistCat. Укладення баз даних і їх подальший аналіз були здійснені в програмному середовищі Microsoft Office Excel.

Джерела. Основними джерелами про абсолютні показники природного руху досліджуваного населення є греко-католицькі метричні книги (або їхні синхронні копії), що зберігаються в фондах Центрального державного історичного архіву України в м. Львів та Головному архіві давніх актів у Варшаві (Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie), а сьогодні також доступні в оцифрованому вигляді³. На їхній підставі було укладено бази даних, що вміщують, після корекції недообліку, 6760 фактів народжень і 5278 фактів смертей за період 1872–1900 рр. Джерелами про чисельність

³ ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 6655; Там само. Спр. 6656; Там само. Спр. 7554; Там само. Спр. 8107; Там само. Спр. 8108; Там само. Спр. 8109; Там само. Спр. 8110; Там само. Спр. 8113; Там само. Спр. 8114; Там само. Спр. 8115; Там само. Спр. 8116; Там само. Спр. 8117; Там само. Спр. 8118; Там само. Спр. 10644; Там само. Спр. 10645; Там само. Спр. 11217; AGAD w Warszawie. Zesp. 298. Sygn. 172; Ibid. Sygn. 173; Ibid. Sygn. 175.

населення слугують публікації опрацьованих результатів переписів населення 1880, 1890 і 1900 рр.⁴

Огляд літератури. Питання смертності в українській історіографії наразі найбільш системно досліджене на матеріалах Гетьманщини XVIII ст., а саме в працях Юрія Волошина⁵, Ігоря Сердюка⁶ й Олени Замури⁷. Історіографія питання на матеріалах XIX ст. представлена більш спорадично⁸. Детальніше смертність на Галичині XIX ст. як демографічне явище є дослідженим в польській історіографії, починаючи від класичної студії Кшиштофа Заморського (Krzysztof Zamorski) над питанням початків демографічного переходу в цьому регіоні⁹. Проблема також порушувалася

⁴ Österreichische Statistik / K. k. Statistischen Central-Commission. Bd. II. H. 1: Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach Alter und Stand. Wien, 1882. 565 S.; Skorowidz gminny Galicyi: opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31. grudnia 1900. Wiedeń, 1907. X, 1023 s.; Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien, 1886. Bd. XII: Galizien. 596 S.; Special Orts-Repertorien der im Österreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Wien, 1893. Bd. XII: Galizien. 816 S.

⁵ Волошин Ю. Козаки і посполиті: Міська спільнота Полтави другої половини XVIII ст. Київ, 2016. 356 с.; Його ж. Парафіяльна спільнота. Пирятинська протопопія другої половини XVIII ст. (соціально-історичний та історико-демографічний виміри). Львів, 2023. 420 с. Його ж. Розкольницькі слободи на території Північної Гетьманщини у XVIII столітті (історико-демографічний аспект). Полтава, 2005. 312 с.

⁶ Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. Київ, 2018. 456 с.; Його ж. Полкових городів обивателі: історико-демографічна характеристика міського населення Гетьманщини другої половини XVIII ст. Полтава, 2011. 304 с.

⁷ Замура О. «Великий шаленець»: смерть і смертність в Гетьманщині XVIII ст. Київ, 2014. 240 с.

⁸ Наприклад: Мешков Д. Життєвий світ причорноморських німців (1781–1871) / пер. з нім. А. Косара. Київ, 2017. 464 с.; Подгорна А. Зміни в дитячій смертності в українському повітовому місті впродовж 1807–1910 рр. (за матеріалами метричного обліку населення міста Ромни Полтавської губернії). *City: History, Culture, Society*. 2023. № 16 (2). С. 67–95; Чирук С. Лютеранські колонії Південної України кінця XVIII – початку XX ст.: історико-демографічний аспект : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Дніпровський національний університет імені О. Гончара. Дніпро, 2016. 379 с.; Serdiuk I., Chyruk S. Causes of Death in 19th-Century Ukraine. Parish Registers, Data Quality, and Source-Critical Analysis. *Historical Life Course Studies*. 2026. Vol. 16. P. 130–145. Детальний історіографічний огляд сучасних напрацювань над історичною демографією України див.: Voloshyn Yu., Serdiuk I. Historical Demography in Ukraine: From “Political Arithmetic” to Non-Political History. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2019. T. 41. P. 19–24.

⁹ Zamorski K. Transformacja demograficzna w Galicji na tle przemian ludnościowych innych obszarów Europy Środkowej w drugiej połowie XIX i na początku XX w. Kraków, 1991. 163 s. Див. також: Zamorski K. Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji: ludność Galicji w latach 1857–1910. Kraków–Warszawa, 1989. 204 s.; Zamorski K. Zasadnicze linie przemian demograficznych Galicji w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. *Galicja i jej dziedzictwo*. 1995. T. 2. S. 95–110.

такими дослідниками як, наприклад, Бартош Огурек (Bartosz Ogórek)¹⁰ Пьотр Мьодунка (Piotr Miodunka)¹¹ і Сабіна Рейман (Sabina Rejman)¹².

Структура магістерської роботи передбачає її поділ на вступ, чотири розділи з підрозділами і висновки. У першому розділі подано огляд греко-католицьких метричних книг Галичини останньої третини ХІХ ст. як джерела в історичній демографії, з особливою увагою до метрик померлих. Другий розділ – контекстуальний; в ньому подано короткий огляд розташування й структури населення Турківського повіту протягом досліджуваного періоду. Наступні дві частини є серцевиною роботи. У третьому розділі проаналізовані засадничі аспекти смертності досліджуваного населення: річні коливання, статеві-вікові відмінності, масштаби й специфіка дитячої смертності, сезонні прояви. Вінцем ж є спроба обчислення середньої очікуваної тривалості життя при народженні. Заключним розділом є четвертий, де спершу розглянуто саму множинність назв й виклики, пов'язані з їх стандартизацією й класифікацією, а згодом – основним причинам смерті різних вікових груп. Робота доповнена 48 додатками, більшість з яких є систематизацією й графічною візуалізацією опрацьованих джерельних даних.

¹⁰ Ogórek B. Galicia's escape from the Malthusian trap. A long and short-term analysis of demographic response to the economic conditions in the population of Galicia 1819–1913. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*. 2015. Vol. 75. P. 95–127; Idem. Populacja Krakowa w kontekście długofalowych procesów demograficznych na przełomie ХІХ і ХХ wieku. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2013. T. 32. S. 25–87.

¹¹ Miodunka P. Chłopi południowej Małopolski wobec kryzysów żywnościowych od ХVІІ до połowy ХІХ wieku. Kraków, 2024. 579 s.

¹² Rejman S. Ludność podmiejska Rzeszowa w latach 1784–1880. Studium demograficzno-historyczne. Rzeszów, 2006. 313 s.; Eadem. Pierwsze przejście demograficzne w Galicji jako element modernizacji – Rzeszów na tle największych miast Galicji: Lwowa i Krakowa. *Galicja. Studia i materiały*. 2021. T. 7. S. 327–343; Eadem. Zgony i ich uwarunkowania w parafii farnej w Rzeszowie w latach 1876–1913 w kontekście pierwszego przejścia demograficznego. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2018. T. 40. S. 245–272.

1. Особливості джерел

Основними джерелами інформації про смертність в досліджуваних нами місцевостях є конфесійні метричні книги, якщо конкретніше – метрики померлих греко-католицьких парафій у Бітлі (з філією в Ботелці Нижній) і Прислопі Височанського деканату та Ісаях і Ясінці Масьовій (з філією в Кіндратові) Старосамбірського деканату. Через свою масовість, книги народжених, одружених і померлих слугують наріжним джерелом про демографічні процеси минулого, особливо, коли йдеться про мікрорівень.

Метрики нерідко називають церковними або парафіяльними книгами / реєстрами; зрештою, вище їх названо конфесійними. Однак ця назва дещо оманлива, адже в термінології історичної демографії закріплене чітке розрізнення між парафіяльними реєстрами (parish registers) й актами цивільного стану (civil registration records). Попри позірну схожість, різниця криється в предметі реєстрації: у парафіяльних реєстрах – це хрещення, вінчання й поховання, в актах цивільного стану – народження, шлюби й смерті. З цієї причини перші значно поступаються інформативністю другим, адже релігійні обряди – це лише сурогати біологічних подій, що становить виклик для дослідників¹³. Так, типовою проблемою парафіяльних реєстрів є, наприклад, недооблік новонароджених. З поля уваги священника, завданням якого було облікувати лише уділені ним Таїнства, конче випадали немовлята, які не доживали до свого хрещення¹⁴. Врешті-решт, більш-менш масово парафіяльні реєстри поширюються Європою починаючи з XVI–XVII ст., а системи цивільної реєстрації є плодом модерної епохи¹⁵.

Метрики народжених, одружених і померлих були запроваджені на загарбаних Габсбургами землях Речі Посполитої в 1784 р. замість попередніх парафіяльних реєстрів, «яких спосіб ведення доти залежав

¹³ Willigan J. D., Lynch K. A. Sources and Methods of Historical Demography. New York, 1982. P. 58.

¹⁴ Проблема недообліку новонароджених в ранньомодерних метричних книгах добре проілюстрована дослідниками Гетьманщини XVIII ст. Див. наприклад: Волошин Ю. Парафіяльна спільнота. Пирятинська протопопія другої половини XVIII ст. (соціально-історичний та історико-демографічний виміри). Львів, 2023. С. 263–266.

¹⁵ Willigan J. D., Lynch K. A. Sources and Methods of Historical Demography. P. 58.

загалом тільки від вподобань і покладався на свідчення однієї людини»¹⁶. Своім патентом від 20 лютого 1784 р. імператор Йосиф II затвердив метричні книги як публічні документи (себто ті, які мали доказову силу в державних інституціях), а обов'язок їхнього ведення поклав на католицьке парафіяльне духовенство (латинського, грецького та вірменського обрядів) та єврейських рабинів. Притім, кожна окрема місцевість повинна була мати власні книги, навіть якщо парафія охоплювала декілька населених пунктів¹⁷. За окресленими вище ознаками, справедливо охарактеризувати метричні книги Галичини ХІХ ст. саме як акти цивільного стану; Церква тут лише «надавала послугу» державі й суспільству, як був висловився у 1912 р. укладач чергового збірника адміністративних інструкцій для парафіяльного духовенства¹⁸. І хоч надалі в цьому тексті вживатиметься традиційне «метричні книги» чи «метрики», слід мати на увазі ці термінологічні зауваги.

Описувана тут йосифінська система цивільної реєстрації зазнала немало змін від кінця ХVІІІ ст., однак тут немає місця, аби описати цю тривалу еволюцію. Розгляньмо натомість її стан на останню третину ХІХ ст. – хронологічні рамки цього дослідження. Зосередьмося також на метриках померлих як на підставовому джерелі для дослідження смертності.

Перелік основних рубрик формуляру книги померлих був такий: дата смерти й похорону; номер дому; ім'я, прізвище і стан померлого; віросповідання; стать; вік померлого; причина й природа смерти. Втім, перелік і порядок рубрик та підрубрик міг різнитися залежно від часу й типографії¹⁹. Наприклад, варіативною була наявність відведених місць для порядкового номера чи дати похорону (остання підрубрика відсутня в

¹⁶ Szabel L. Podręcznik dla urzędów katolicko-parafialnych i polityczno-administracyjnych. Lwów, 1894. S. 5.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Jougan A. Kancelarya parafialna czyli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych z szczególniejszem uwzględnieniem ksiąg metrykalnych. Lwów, 1912. S. 34.

¹⁹ Крыжановскій Г. Поученіе для г. к. приходскихъ урядовъ о належитомъ веденію и писанію метрикъ крещенія, вѣнчанія и погребанія. Львовъ, 1873. С. 47.

формулярі 1784 р., але запроваджена, вірогідно, близько 1850 р.) Щоправда, навіть якщо парох послуговувався «застарілим» формуляром, він однаково мав дотримуватися актуальних інструкцій. Таким є випадок метрики з Ботелки Нижньої за 1796–1877 рр. Надрукована в кінці XVIII ст., вона не містила окремої підрубрики для дати похорону, але з кінця 1851 р. парохи власноруч ділили стовпець «Dies mortis» надвоє й вписували як день смерті, так і день здійснення поховального обряду²⁰.

Окрім цього, урядові інструкції вимагали вказувати ряд інформації, що не мав властивої для цього рубрики: ім'я священнослужителя, що поховав; чи покійний прийняв перед смертю святі Таїнства або обставини, через які вони не були вділені; місце поховання; покликання на картку огляду останків (про яку дещо згодом); покликання на супутні судові акти тощо²¹. Обабіч можна спіткати неврегульовані урядовими приписами й переважно пізніші записи, як от дату видачі витягу, не рахуючи вже «свавільні» нотатки священників.

Отож, з «ідеального» метричного акту про смерть можливо видобути такі відомості: порядковий номер акту; дата смерті; дата похорону; номер дому, в якому померлий проживав (або місце смерті); ім'я та прізвище померлого; ім'я та прізвище батька; ім'я та дівоче прізвище матері; шлюбний стан померлої разом з іменем чоловіка; стать; віросповідання; стан (батьків); вік; причина й природа смерті (під природою розумілася «звичайна» або «незвичайна», вона ж «природна» або «нагла» / «неприродна»²²); покликання на картку огляду останків; відомості про вділення святих Таїнств перед смертю; ім'я священника, що поховав / здійснив запис; місце поховання.

Якими б не були стандартизаційні інтенції урядовців, неодмінною була проблема дотримання інструкцій на місцях. Деякі вимоги справді могли вважатися не зовсім доцільними, як-от вказівка місця поховання у сільських

²⁰ ЦДДАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8113. Арк. 26 зв.

²¹ Крыжановскій Г. Поученіе для г. к. приходскихъ урядовъ. С. 48.

²² Там само. С. 48.

парафіях з однією церквою й цвинтарем, чим можна пояснити масове недотримання цього припису. Але передовсім повнота метричних записів залежала від вишколу й сумлінности парафіяльного духовенства.

Надзвичайно яскравою й доречною ілюстрацією недисциплінованих метрик є випадок Бітлі й Ботелки Нижньої, де незмінним парохом протягом майже половини сторіччя, в 1864–1909 рр., був о. Григорій Чайковський-Тимкович (1828–1909)²³. Найпомітнішим порушенням, попри загальну неохайність, є мова: замість усталеної латини, всі записи виконані українською мовою (етимологічним правописом, «язичієм»). Суттєвими також є ігнорування рубрик про стать і віросповідання, переважна відсутність даних про матір покійного, священника, що поховав, а тим паче покликань на картки огляду останків. (Відсутність записів про місце поховання й святі Таїнства ігноруємо, позаяк це риса всіх досліджуваних нами метрик).

Іванові Франкові о. Чайковський у 1891 р. запам'ятався «чоловіком уже старшим і дуже докладно обізнаним не тільки з ходом наших народних і церковних діл, але також з політичним життям інших народів, що досить рідко у нас лучається, з економічними і культурними справами місцевого народу і цілого повіту»²⁴. Вочевидь, належне ведення метрик не було серед зацікавлень цього священника; він як навчився їх вести на початку свого душпастирства в Бітлі в 1864 р., так і продовжував до свого кінця. Тут доречно припустити про формування певних локальних традицій метричного діловодства, коли новопризначений молодий священник взорував на форму записів свого попередника, який, своєю чергою, міг не знати / ігнорувати актуалізовані інструкції. Принаймні така спадковість помітна між о. Чайковським та його попередником.

²³ Схиматісць всего Клира каѳоликѳвъ обряду греческо-русского Епархіи Перемыской на годъ отъ рожд. Хр. 1873. Перемышль, 1873. С. 39; ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8107. Арк. 5; ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8117. Арк. 26.

²⁴ Цит. за: Франко І. Віче в Турці // Іван Франко. Зібрання в п'ятдесяти томах. Київ, 1986. Том. 46. Кн. 2. С. 93.

На захист бітлянського пароха варто додати, що нагляд за належною цивільною реєстрацією був відповідальністю місцевого протопресвітера (декана), котрий мав перевіряти стан метричних книг у ході своїх регулярних візитацій²⁵. За період 1872–1900 рр. у метриках Бітлі й Ботелки Нижньої відсутні будь-які згадки, що декан переглядав їх під час візитації (зазвичай залишався відповідний підпис); відомо лишень про візитацію перемиського єпископа Костянтина Чеховича 1 липня 1898 р., після чого, хоч і недовго, о. Чайковський писав латиною (або мішаниною латини й української)²⁶. Врешті-решт, ведення метрик все-таки було додатковим тягарем для парафіяльного священника, мало пов'язаним з його безпосередніми душпастирськими обов'язками. Показовими тут є слова о. Алоїза Югана, автора збірника приписів для парафіяльних урядів:

Не можна, щоправда, заперечити, що державні приписи у сфері метричних книг подекуди надмірно обтяжують душпастирів і відривають їх від першочергових душпастирських обов'язків, проте на шальці істотної оцінки моральної користи, що випливає з ведення метричних книг, потрібно і те зважити, що в теперішніх відносинах потреба парафіян звертатися до парафіяльного уряду в метричних справах часто-густо є єдиною взаємною сполучною ланкою у душпастирській сфері, що надає зручну нагоду для затягування й підтримування надалі обопільного духовного зв'язку між священником і народом²⁷.

Певні вади обліку могли впливати також з того, що запис у метричній книзі здійснювався на підставі так званої картки огляду останків, яку надалі, для зручності, зватимемо також посмертною посвідкою. Ще декрет 1784 р. вимагав вказувати рід і причину смерті згідно зі свідченням циркулярного лікаря або хірурга²⁸, а декрет від 10 грудня 1796 р. заборонив ховати тіло без його попереднього огляду й встановлення причини смерті²⁹. Незважаючи на ці акти, ймовірно, що ці вимоги не вповні виконувалися банально через нестачу медичних спеціалістів, тим паче у важкодоступних регіонах штабу

²⁵ Крыжановский Г. Поучение для г. к. приходских урядовъ. С. 22; Szabel L. Podręcznik. S. 15.

²⁶ ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8107. Арк. 66; ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8117. Арк. 18.

²⁷ Jougan A. Kancelarya parafialna. S. 36.

²⁸ Szabel L. Podręcznik. S. 7, 17.

²⁹ Jougan A. Kancelarya parafialna. S. 673.

Турківщини³⁰. Віхою зміни можна вважати закон від 30 квітня 1870 р., коли санітарно-поліцейний огляд трупів³¹ був переданий у повноваження громадських урядів³². Простіше кажучи, громади мали призначити відповідального оглядати тіла й виписувати посмертні посвідки. Вірогідно, у сільських громадах ним міг бути громадський писар³³.

Нині навряд чи вдасться віднайти який-небудь цільний корпус карток огляду тіла, тим паче зі сільських місцевостей, позаяк термін їхнього зберігання був 10–15 років. Також вони не мали ніякої доказової сили, а слугували лише як дозвіл на похорон³⁴. Урядова інструкція 1826 р. передбачала такий формуляр: 1) ім'я й прізвище (у випадку жінок – ще дівоче прізвище); 2) рід занять і посада; 3) віросповідання; 4) шлюбний стан; 5) дата народження; 6) місце народження; 7) адміністративна приналежність; 8) дата смерті / мертвого народження; 9) причина смерті; 10) рекомендований час похорону³⁵; 11) примітки³⁶. Вельми випадковим чином вдалося знайти приклади посмертних посвідок з 1872 і 1907 рр., щоправда не з досліджуваної тут Турківщини (див. *Додатки 1 і 2*). Коротко підсумовуючи, ці приклади цілком відповідають урядовому формуляру, хоча посвідка з 1872 р. містить деякі незаповнені рубрики. Ймовірно, це не був поодинокий випадок.

Такий акцент на посмертних посвідках не даремний. Після проведеного огляду тіла небіжчика, громадський уряд передавав скріплену своєю

³⁰ За офіційною статистикою, у 1897 р. на весь Турківський повіт були 4 доктори медицини, 1 хірург, 2 ветеринари, 5 акушерок і 2 аптекарі. Інакше кажучи, на одного доктора медицини припадало 15 645 осіб. Звісно, ці дані не вповні відображають рівень медикалізації регіону, а втім все ще показові. *Podręcznik statystyki Galicyi / pod. red. T. Pilata. Lwów, 1900. T. VI. Cz. 1. S. 57–58.*

³¹ Розрізнявся санітарно-поліцейний і судовий огляди тіла. Якщо метою першого було ствердити факт смерті, означити рід хвороби та епідемічний ризик, то завданням другого було встановити, чи була смерть насильницькою, і міг включати проведення секції. Jougan A. *Kancelarya parafialna. S. 673.*

³² *Ibid.*

³³ Принаймні так було в селі Воля Коблянська Старосамбірського повіту у 1901–1910 рр., де оглядачами тіл були місцеві писарі, за сумісництвом – дяки. Топорович А. Природний рух населення прикарпатського села на початку XX століття (на прикладі села Воля Коблянська Старосамбірського повіту) : бакалаврська робота: 032 «Історія та археологія» / Український католицький університет. Львів, 2024. С. 75.

³⁴ Jougan A. *Kancelarya parafialna. S. 673.*

³⁵ За законом, тіло могло бути поховане не раніше ніж по 48 годинах від часу смерті. Винятки – час епідемії або пришвидшене розкладання трупа. Крыжановській Г. Поученіє для г. к. приходских урядовъ. С. 48; Jougan A. *Kancelarya parafialna. S. 674.*

³⁶ Jougan A. *Kancelarya parafialna. S. 677.*

печаткою посвідку уряду парафіяльному (який уособлювався священником). Окрім дозволу на похорон, вона також слугувала джерелом для укладення метричного акту про смерть³⁷. Словом, картки огляду останків безпосередньо могли впливати на якість метричних записів.

Хоч практика залишати конкретні покликання на посмертні посвідки встановлюється лише наприкінці XIX ст. (в Ісаях, Ясінці Масьовій і Кіндратові – в 1885 р., в Прислопі – в 1894 р., у метриках Бітлі й Ботелки Нижньої покликання зовсім відсутні протягом досліджуваного періоду³⁸), все-таки не вдається ствердити, що до того священники їх ігнорували. Наприклад, у присліпській метриці віднаходимо запис, датований 1884 р., себто до появи практики залишати покликання: «причина й природа смерти не були вказані в картці огляду померлого»³⁹. Іншим опосередкованим свідченням можна вважати причину смерти, зафіксовану в метриках Бітлі й Ботелці Нижній – «угорська зима». Звісно, мова не про кліматичне явище, що прийшло з-за карпатських перевалів. У бойківському діалекті «зима» – це синонім пропасниці, сильної гарячки⁴⁰. «Угорськість» цієї гарячки найкраще пояснити хибним перекладом німецького «Hungerfieber» – однієї з назв висипного тифу, сиріч священник, роблячи запис, мав під рукою документ, який піддав власній інтерпретації.

Отже, вельми вірогідно, що більшість назв причин смерти в метричних книгах походить саме з посмертних посвідок. Щоправда, ці свідчення конче стандартизувалися або й коригувалися пером священника. Цитований вище о. А. Юган саму інституцію громадського оглядача останків вважав «марною» через те, що часто, особливо в селах, ними були неосвічені люди, які імена й прізвища записували на слух з помилками, так само причини

³⁷ Ibid. S. 675.

³⁸ Можливо, синхронність появи покликань на посмертні посвідки в метриках Ісаїв, Ясінки Масьової та Кіндратова та більш пізня поява у метриках Прислопа пов'язана з тим, що перші парафії належали до Старосамбірського деканату, а Присліп – до Височанського, де інформування парафіяльного духовенства про зміни в інструкціях могло бути менш досконалим. Але це лишень припущення.

³⁹ «morbus et qualitas mortis non indicati in charta lustratimi mortuorum». ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 10645. Арк. 31.

⁴⁰ Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Київ, 1984. Ч. I. С. 308.

смерти описували або страхітливо й перебільшено, або неокреслено («внутрішній біль»), або й просто неправильно. Інша вада, яку підкреслює о. Юган – «мова, якою їх [картки] видають, часто є незрозумілою для (латинських) парафіяльних урядів»⁴¹. Це справедливі зауваги. Поки мовою метричного діловодства була латина (хоча деякі парохі свавільно писали українською), ця норма не поширювалася на посмертні посвідки, які видавалися громадськими урядами польською, українською чи навіть німецькою. Той-таки о. Юган повчав, що не варто довіряти цим посвідкам, а перевіряти дані про особу (ім'я, прізвище, вік, імена батьків) за метричними книгами⁴². З подібною думкою о. Гавриїл Крижановський у своїм підручникові ведення метрик уклав перелік хворіб з описами їхніх проявів, щоб священники могли самостійно визначати причину смерті⁴³.

Одним з аспектів критики метрик померлих є точність реєстрації віку померлих. З допомогою індексу Віпла можливо виявити рівень схильності до заокруглення віку до чисел, що закінчуються нулем або п'ятіркою. Його прийнято обчислювати лише для вікової категорії 23–62 роки, адже на точність обліку віку осіб дитячого та похилого віку впливає ряд інших помилок⁴⁴. Результат оцінюється за стандартною шкалою від 100 пунктів, де показник менше 105 означає дуже точну якість даних (відхилення від ідеалу <5%), 105–110 – відносно точну (відхилення 5–10%), 111–125 – добру (відхилення 11–25%), 126–175 – погану (відхилення 26–75%) і більше 175 – дуже погану (відхилення >75%)⁴⁵. Сукупний індекс Віпла для померлих усіх досліджуваних парафій становить 118 (див. *Додаток 4*). Якщо ж диференціювати за окремими парафіями, то картина стає більш мозаїчною: від екстримально низьких 94 пунктів в Ясінці Масьовій та Кіндратові до 150 пунктів у Прислопі. Ці контрасти можуть бути зумовлені кількістю даних. У випадку Ясінки Масьової індекс нижче 100 натякає на нерепрезентативність

⁴¹ Jougan A. Kancelarya parafialna. S. 675–676.

⁴² Ibid. S. 675.

⁴³ Крыжановский Г. Поучение для г. к. приходских урядовъ. С. 49–57.

⁴⁴ The Methods and Materials of Demography / ed. by Siegel J. S. and Swanson D. A. 2nd ed. 2004. P. 138.

⁴⁵ Волошин Ю. Парафіяльна спільнота. С. 157.

вибірки (192 факти смерті у категорії 23–62 роки); подібно й з метриками Прислопа. Тим не менш, навіть так спостерігається стала тенденція до частіших заокруглень віку серед жінок.

Іншим засадничим аспектом є оцінка повноти реєстрації. Через зіставлення метрик померлих з метриками народжених вдалося виявити сукупно 86 випадків незареєстрованих смертей, що становить не надто значну частку від загальної кількості – 1,6% (див. *Додаток 5*)⁴⁶. Здебільшого ці факти стосуються мертвонароджених, а затим – дітей віком від кількох днів до року-другого.

Недореєстрація мертвих народжень ймовірно зумовлена недостатнім розумінням, як чинити у таких випадках. За інструкцією, такі події мали вписуватися як у метрику народжених, так і в метрику померлих. Натомість бачимо, що священники могли реєструвати народжених неживими тільки в одну з книг. Випадки, коли акт про народження живого маляти наявний, а про смерть – відсутній, доцільно пояснити банальною забудькуватістю або халатністю парохів. Як-не-як, хибно вважати, що отці реєстрували народжених / померлих відразу після хрещення / похорону, інакше о. Крижановський не критикував би практику, коли священники нотували собі десь на окремій картці, а потім губили її або й попросту забували переписати з неї в книгу⁴⁷.

Таким же способом було виявлено 97 фактів незареєстрованих народжень (включно з неживими), що становить 1,4% від усього числа народжених. Тут також маємо справу з (не)дисциплінованістю кожного окремого священника. Так, половина незареєстрованих народжень у Прислопі припадає на період 1881–1884 рр., що є діянням (чи пак результатом бездіяльності) о. Йосифа Липинського, що протягом цього часу

⁴⁶ Незареєстровані акти смерті немовлят були виявлені завдяки тому, що священники в акті про народження зазначали пізніше й дату смерті / похорону. Наскільки мені відомо, ця практика не була регламентована офіційними інструкціями, хоча була доволі поширеною принаймні в другій половині XIX ст.

⁴⁷ Крижановській Г. Поученіє для г. к. приходскихъ урядовъ. С. 15.

був адміністратором парафії. В інших же випадках предметом недообліку стали, знову-таки, переважно мертвонароджені та немовлята.

Така метода виявлення недообліку не є вичерпною. По-перше, певне число народжень чи смертей конче не потрапило на сторінки жодної з книг. По-друге, коли є часовий інтервал між народженням і смертю (інакше кажучи, не маємо справу з мертвими народженнями), немає гарантії, що обидві події відбулися в одному місці й, відповідно, мали бути зареєстровані в метриках однієї парафії. Тим не менше, таким робом можливо бодай трохи скоригувати дані для подальших обчислень.

Достовірність реєстрації народжених можливо виміряти квантитативно. Першим показником є співвідношення між числами народжень і шлюбів. Вважається, що отриманий коефіцієнт має бути в межах 4,5–5⁴⁸. Для досліджуваних тут парафій це співвідношення становить 4,9, себто є в межах допустимої норми (абсолютні показники народжених і шлюбів див. у *Додатку 6*).

Другим показником є статеве співвідношення народжених. Константою є 105–106 народжень хлопчиків на 100 народжень дівчаток (так зване вторинне співвідношення статей)⁴⁹, себто показник, нижчий 100 чи вищий 110 може свідчити про недооблік новонароджених однієї зі статей⁵⁰. Співвідношення статей обчислюється коефіцієнтами маскулізації або фемінізації⁵¹. У нашій випадковій було обрано коефіцієнт маскулізації, обчислення якого вміщено в *Додатку 7*. Середній показник для усіх досліджуваних парафій становить ідеальні 105 пунктів. У випадку окремих місцевостей помітні девіації, як от 95 для метрик Ісаїв чи 117 для метрик Ботелки Нижньої. Подібні відхилення можна також частково пояснити розміром вибірки.

⁴⁸ Волошин Ю. Парафіяльна спільнота. С. 266.

⁴⁹ Муромцева Ю. Демографія. Київ, 2006. С. 62

⁵⁰ Волошин Ю. Парафіяльна спільнота. С. 268.

⁵¹ Коефіцієнт маскулізації, що відображає співвідношення кількості чоловіків до кількості жінок, обчислюється як частка чисел чоловіків й жінок, помножена на 100. Так само з коефіцієнтом фемінізації. Kuklo C. Demografia Rzeczypospolitej przedrozbirowej. Warszawa, 2009. S. 132.

За обома цими параметрами досліджувані нами метрики мали ледь не ідеальну реєстрацію народжених. Підтримує цю думку те, що при обчисленні співвідношень між статями / народженнями й шлюбами враховуються лише живі народження, тоді, як було показано вище, головним об'єктом недообліку були саме мертвонароджені.

Наостанок – про дублікати метричних книг, які в кінці кожного року надсилалися через деканат до єпископської консисторії. Так, метрики померлих Ісаїв, Кіндратова і Ясинки Масьової дійшли до нас лише в формі таких копій. З однієї сторони, при укладенні відписів священники могли ретроспективно виправляти помилки й робити записи більш відповідними до інструкцій. З іншої ж, ніхто не був захищений від механічних помилок при переписуванні, особливо в рубриках, в яких зазвичай вказувалася одноманітна інформація (віросповідання, стан тощо). Виявлено також приклади, коли в копії перемішувалася інформація двох різних актів, або ж два окремі акти мимоволі об'єднувалися воєдино. У дублікаті також може бути присутній недооблік «інших», як от ромів. Наприклад, у метричних копіях Ісаїв відсутні щонайменше 6 записів про народження, серед яких один акт стосується рома, а ще один – єврея (останній, загалом, є унікальним випадком у досліджуваних нами книгах).

Висновки до першого розділу

Греко-католицькі метричні книги померлих останньої третини ХІХ ст., незважаючи на відсутність альтернативних джерел на мікрорівні, надають багатий матеріал для вивчення смертності тогочасного населення. Наявні дані дають змогу диференціювати смертність за віком, статтю, сезонністю й причинами смертності; хоча інформативність щодо останнього аспекту, як буде оприяминено в *Розділі 4.1*, також не є вичерпною. Що ж неможливо дослідити на основі самих лише метрик – це соціально зумовлені відмінності смертності.

Під час попереднього критичного аналізу варто мати на увазі, що метричні записи про смерть мали першоджерело – так звані посмертні посвідки, які видавалися іншою інституцією (громадським урядом). З цього випливає, що первинні свідчення громадського оглядача останків і/або родичів небіжчика піддавалися вторинній обробці парафіяльним священником, що, з одного боку, вело до стандартизації цих даних, з іншого ж, до їхньої корекції, часами, можливо, надмірної. Подібно і з дублікатами метричних записів, які дослідники мусять використовувати у випадках, коли оригінальні книги не збереглися до нашого часу. Надсилаючи ці копії щорічно до єпископської консисторії, парафіяльне духовенство мало підстави виправляти свої помилки й дозаповнювати заднім числом пропущену інформацію.

За загальними показниками (індекс Віпла, співвідношення народжень і шлюбів, статеве співвідношення новонароджених), досліджувані тут метрики шести сіл Турківського повіту в останній третині XIX ст. мали доволі високий рівень достовірності. З перехресної звірки книг народжених і померлих випливає, що під найбільшою загрозою недообліку перебували мертвонароджені й малята, померлі в перинатальний період. Притім, з використанням тут інструментарієм неможливо виділити якусь системність, властиву для всіх досліджуваних парафій, натомість вади обліку впливають радше з суб'єктивного фактору парафіяльного священника.

2. Турківський повіт в останній чверті XIX ст.

2.1. Розташування

Турківський повіт розташовувався на гористому півдні Східної Галичини. Нині – це південні терени Самбірського району Львівської області, частково – Стрийського й Дрогобицького районів, а також Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща. Існував з мінімальними територіальними змінами протягом 1867–1918 рр. На заході межував з Ліським повітом, на півночі – зі Старосамбірським, на сході – з Дрогобицьким і Стрийським, на півдні – з угорськими комітатами Унг і Берег (див. мапу в *Додатку 3*). Турка була єдиним містом у повіті й слугувала осідком повітових староства й суду. Інший повітовий суд розташовувався в Борині, в юрисдикції якого були села півдня повіту. Станом на 1880 р. Турківський повіт охоплював площу 1431,75 км², на якій розташовувалися 73 населені пункти, об'єднані в 70 кадастрових громад⁵².

Географічно ця територія є розчленована асиметричними паралельними гірськими хребтами, між якими, в долинах річок і потоків, вервичками тягнуться села. Найважливішою водоймою Турківщини є річка Стрий, права притока Дністра; властиво, останній бере свій початок біля с. Вовче на півночі повіту. Декілька західних сіл лежали над річкою Сян та її притоками. Зрештою, витoki Сяну знаходяться біля Ужоцького перевалу в межах цього-таки повіту. До прокладення в 1904–1905 рр. залізниці Самбір–Сянки найважливішою транспортною артерією був битий шлях (гостинець) від Самбора до Ужгорода через Ужоцький перевал.

У Турківському повіті в 1880 р. знаходилося 46 греко-католицьких парафій. З точки зору церковного адміністративно-територіального устрою це була територія Перемиської єпархії. 24 парафії, що знаходилися в центрі

⁵² Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1880. Lwów, 1880. S. 36. У 1882 р. було приєднано село Свидник Дрогобицького повіту, відтак площа повіту становила 1458,34 км². Obwieszczenie c. k. Prezydium Namiestnictwa z dnia 18. Lutego 1882 L. 1025/pr., względem wyłączenia gminy Świdnik z okręgu c. k. sądu powiatowego w Podbużu, tudzież z okręgu c. k. Starostwa w Drohobyczu i wcielenia jej do okręgu c. k. sądu powiatowego, a oraz do okręgu c. k. Starostwa w Turce. *Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem*. 1882. Cz. VI. 25 lutego. S. 15.

й на півдні повіту, належала до Височанського деканату з осідком у Висоцьку Вижньому; східна межа цього деканату сходилася з кордоном Стрийського повіту (ця ж межа розділяла Перемиську єпархію та Львівську архиєпархію). Решта парафій на західних і північних окраїнах була приналежна до Жукотинського (11 парафій), Старосамбірського (6) і Затварницького (5) деканатів⁵³ (див. *Додаток 3*).

2.2. Структура населення

Станом на 1880 р. населення Турківського повіту становило 55 955 осіб, з них лише 4634 осіб мешкало в м. Турка⁵⁴. Густота населення складала 39,1 осіб на км²; для порівняння, в 2010 р. щільність населення Турківського району (існував до 2020 р.) складала 42,3 осіб на км²⁵⁵.

У *Додатку 8* подано чисельність населення повіту за переписами населення другої половини ХІХ ст. Вельми помітним є поштовпленого приросту населення починаючи з 1880 р.; якщо за період 1870–1880 приріст склав 2358 осіб, то за 1881–1890 і 1891–1900 рр. – 6623 і 8479 осіб відповідно. Така динаміка спонукає припускати, що в період між 1880 і 1890 рр. у регіоні починається друга фаза демографічного переходу – передовсім, скорочення смертності. Але така гадка, звісно, поспішна.

Одним з базових демографічних показників є статеві-вікова структура населення. Як показано в *Додатку 8*, протягом 1869–1900 рр. коефіцієнт маскулінізації коливався в межах 100–103, що вказує на баланс між кількістю чоловіків і жінок. Такий результат також свідчить, що це населення не було піддане значному впливові міграційних процесів, себто тяжіло до закритого типу⁵⁶. На жаль, інформація офіційної статистики про розподіл населення за віком і статтю у повітах Галичини наявна лише за

⁵³ Схимагісмъ всего Клира руско-каволического Епархіи Перемыской на годъ отъ рожд. Хр. 1881. Перемишль, 1881. С. 77–85, 99–114, 127–188, 250–259.

⁵⁴ Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien, 1886. Bd. XII: Galizien. S. 454–455.

⁵⁵ Кількість населення Львівської області. Статистичний збірник / Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2010. С. 10.

⁵⁶ Волошин Ю. Парафіальна спільнота. С. 152.

переписом 31 грудня 1880 р.⁵⁷ Ці дані представлені в абсолютних і відносних значеннях в *Додатках 9 і 10*, однак доцільніше побудувати на їх основі статеву-вікову піраміду. Як відображено в *Додатку 11*, тамтешня популяція за своєю структурою була прогресивного типу, адже наша піраміда, властиво, має пірамідальні обриси. Це засвідчує, що населення залишалося традиційним і мало постійний темп приросту. Водночас, у піраміди наявні неодинокі виступи й вирізи, що порушують «ідеальну» геометричну форму. Так, спостерігаємо концентрацію жіночого населення у віці 20, 30, 40 і 50 років; чоловіче населення також скупчується у віці 40 років, втім пропорційно менше. Це є явною ознакою заокруглення віку, тому знову звернемося до індексу Віпла. Сукупний показник для населення обох статей рівний 114, себто відхилення від ідеалу становить 14% і не є критичним показником. Диференціювавши ж за статтю, заокруглення віку очікувано більше присутнє серед жінок ніж серед чоловіків: 120 супроти 108, себто під час перепису населення жінки частіше заокруглювали свій вік.

Неозброєним оком також помітна «талія» піраміди – скорочення частки осіб у віці від 24 до 33 років, себто уродженців 1847–1856 рр., а найбільше – 32–33-річних. Це, без сумніву, відбиток десятилітньої економічної кризи («тісних років», як повідали люде⁵⁸), що почалася з вибуху голоду в 1846 р. через неврожай картоплі й супутній ріст цін. Свого піку криза досягла в 1847–1848 рр., але дорожнеча, висока смертність і скорочена народжуваність протрималися аж до 1855 р.⁵⁹ Як наслідок, населення Західної Галичини протягом 1847–1857 рр. скоротилося на 17,3%, Східної – на 4,5%⁶⁰. Голод, очевидно, був і в досліджуваних нами краях, та ще й супроводжувався іншими бідами: холерою, тифом, чумою худоби⁶¹. Злидні

⁵⁷ Österreichische Statistik / K. k. Statistischen Central-Commission. Bd. II. H. 1: Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach Alter und Stand. Wien, 1882. S. 435, 487.

⁵⁸ Зубрицький М. „Тісні роки“. Причинки до історії Галичини 1846–1861 рр. *Записки НТШ*. 1898. Т. XXVI. Кн. VI. С. 1–16.

⁵⁹ Детальніше про перебіг кризи 1846–1855 рр. у західногалицьких циркулах див. Miodunka P. Chłopi południowej Małopolski wobec kryzysów żywnościowych od XVII do połowy XIX wieku. Kraków, 2024. S. 371–379.

⁶⁰ Ibid. S. 371.

⁶¹ Зубрицький М. „Тісні роки“. С. 4.

спричинили спалах міграцій у пошуках кращої долі. Як описує о. М. Зубрицький, майже половина мешканців Мшанця Старосамбірського повіту подалася на Буковину, значна частина яких там і зосталася. Доходило до такої нужди, що один господар у сусідній з Мшанцем Галівці продав кавалок землі за два ощипки – прісні, зазвичай вівсяні, палянички⁶².

За ознаками віросповідання й розмовної мови населення Турківського повіту в 1880–1900 рр. було доволі гомогенним. Як відображено в *Додатку 12*, більшість (86–88%) мешканців сповідувала греко-католицизм; наступні місця займали юдаїзм (10–11%) і римо-католицизм (2–3%). Подібно й з розмовною мовою: носії руської мови становили близько 89%, однак ситуація з польсько- й німецькомовними видається вельми карколомною (*Додаток 13*). За переписом 1880 р., польську мову «визнали» своєю мовою лише 2,6%, що приблизно співставне з числом римо-католиків (2,3%). Німецькою ж мовою «розмовляло» 7,8% населення. У переписі 1890 р. ситуація кардинально змінюється: число польськомовних стрімко зростає в майже чотири рази (до 8,9%) і майже на стільки ж падає число німецькомовних (до 2,3%). У 1900 р. це співвідношення становило 9,5% і 1% на користь польської.

Таку кардинальну зміну лише за десятиліття складно пояснити природними процесами; рівно ж немає свідчень про якийсь масовий відтік «німців» і приплив «поляків» чи, тим паче, про стрімку полонізацію, скажімо, євреїв. Дещо зловживаємо лапками, адже причина такої значної зміни мовного пейзажу краю криється в особливостях обліку населення під час проведення перепису населення й опрацювання його матеріалів. Приклад євреїв не дарма наведений вище, адже їдиш і, тим паче, іврит не були в переліку можливих мов у переписному формулярі. Натомість, їдишемовних записували як носіїв або німецької, або польської мов, чим

⁶² Там само. С. 5.

штучно збільшувалася частка «німців» чи «поляків»⁶³. Саме з цим ми й маємо тут справу⁶⁴.

Це одна з причин, чому етнічність чи національність не взяті тут як дослідницький критерій. По-перше, категорії віросповідання й розмовної мови складно назвати навіть сурогатами національної ідентифікації. У загальних рисах все ж можливо ототожнити «переписних» греко-католиків з українцями чи римо-католиків з поляками, але це все ж доволі грубо, враховуючи, що греко-католиками на Прикарпатті були також роми (яких офіційна статистика взагалі не помічала!), а до римо-католиків належали ще бодай чехи та німці. По-друге, офіційні дані щодо релігійного складу населення, на відміну від мовного, все ж можна вважати близькими до достовірних⁶⁵. По-третє, та й найважливіше, нашими джерелами все-таки є *конфесійні* метричні книги.

Гортаючи метричні книги, виникає загальне враження про надміру однорідну соціальну структуру людности: тотальну більшість сільського населення становили рільники (вони ж господарі чи газди, «*agricola*»), зі своїми кривними. Меншу, хоч і значну, частку становили наймички і, рідше, наймити («*mercenaria / mercenarius*») – молоді дівчата й парубки, що одночасно могли значитися як «донька / син місцевого господаря». Згадуватиметься священник з домашніми, ще, спорадично, дяк, мельник, писар, коваль, управитель державними маєтками, а також роми («*singanae / singarae*»). З одного боку, це загалом відповідає аграрному характеру краю: за офіційною статистикою, у 1886 р. 89% населення Турківського повіту жило з рільництва і лише 5% – з торгівлі або ремесел⁶⁶. З іншого ж боку, метричні книги мають низький інформативний потенціал про соціальну

⁶³ Zamorski K. Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji: ludność Galicji w latach 1857–1910. Kraków–Warszawa, 1989. S. 14.

⁶⁴ Подібна ситуація спостерігається, порівнюючи дані переписів 1900 і 1910 рр. для Старосамбірського повіту. Топорович А. Природний рух населення прикарпатського села на початку XX століття. С. 33.

⁶⁵ Zamorski K. Informator statystyczny. S. 12.

⁶⁶ Rocznik statystyki Galicyi / pod red. T. Rutowskiego. Lwów, 1887. R. I. S. 30.

стратифікацію між селянами, адже сільський соціум аж ніяк не був егалітарним й однорідним.

Доповнює мозаїку й те, що Турківщина була місцем компактного проживання значної кількості дрібної руської шляхти, що сиділа на рустикальних ґрунтах. Таких осередків було два: а) Висоцько Вижне й Нижне, Гусне Вижне й Нижне, Комарники, Красне, Матків, Мохнате, Яблонів; б) Ільник, Лосинець, Мельниче, Радич, Турка, Явора; у цих селах шляхта становила до 40% населення⁶⁷. На Турківщині не було поширені великі шляхетські землеволодіння. Натомість значна кількість земель і, передовсім, лісів була в державній (камеральній) власності, позаяк до 1772 р. ці краї належали до Самбірської економії (королівщини).

До переліку дрібношляхетських сіл варто додати й досліджуване тут сільце Кіндратів, що було осідком таких родів як Бельські, Зубрицькі, Ільницькі, Ільницькі-Кольгановичі, Нанівські. Знову-таки, тут метричні книги слугують поганим джерелом для розрізнення селянських і дрібношляхетських домогосподарств: у метриці померлих Кіндратова шляхетський стан зазначено лише щодо двох осіб, решта ж записана в рільники-господарі. Один з цих двох записів стосується Івана Зубрицького гербу Помян – батька етнографа о. Михайла Зубрицького. Останній ж залишив цікаві свідчення про рідне село у свої дитячі й юнацькі роки, себто у 1860-ті – на початку 1870-х рр. У своїй автобіографії о. Зубрицький твердить, що «великої ворожнечі» між «хлопами» й шляхтичами не було, хоча й «одні на других по трохи відказували»⁶⁸. За іншим його текстом, «[ш]ляхотські родини не конче добре жили з тамошніми хлопами, що себе і тепер мають за правдиву громаду», а також наводить, як саме шляхта «відказувала» на них: «гадя сичить» або ж «Ільковята таке а таке зробили»

⁶⁷ Заярнюк А. Ідіоми емансипації. «Визвольні» проекти і галицьке село у середині XIX століття. Київ, 2007. С. 34.

⁶⁸ Зубрицький М. Автобіографія. *Михайло Зубрицький. Зібрані твори і матеріали*. Львів, 2016. Т. 2: Матеріали до біографії. С. 56.

(від найпоширенішого в Кіндратові прізвища Ільків)⁶⁹. І хоч дрібна шляхта, або принаймні її частина, зберігала свій гонор (до таких «гонорових» можна зарахувати й Івана Зубрицького), змішані шлюби не були екстраординарними, та й самі шляхтичі не відрізнялися від селян хоча б одежею⁷⁰.

Висновки до другого розділу

Метою цього розділу було бодай коротко описати досліджувані місцевість і населення, хоч це радше шкіц, ніж повноцінна розвідка. Турківський повіт, розташований посеред гір, був аграрним краєм з відсутньою або майже відсутньою промисловістю (найближчим значним промисловим осередком були нафтові родовища Борислава). Саме населення було вельми гомогенним з точки зору релігійного поділу, де більшість становила греко-католицька людність, а меншинами були юдеї й римо-католики. Судячи з відсутності значного дисбалансу в статеві-віковій структурі, ця популяція тяжіла до закритого типу, себто міграції, через низький рівень, не визначали рух населення, що значною мірою спрощує дослідження демографічних процесів. Шкода лишень, що на підставі залучених джерел залишиться проігнорованою соціально-економічна структура населення і її вплив на смертність, адже села Турківського повіту були заселені не лише власне селянами (серед яких теж була наявна стратифікація), а й дрібною рустикальною шляхтою. Загально ж кажучи, населення Турківського повіту в останній третині XIX ст. є вдалим прикладом для дослідження смертності в аграрних популяціях в добу модернізації. Наша вибірка греко-католицького населення шести сіл Турківського повіту, об'єднаних в чотири парафії, становить 8% людности всього повіту, що робить її доволі репрезентативною.

⁶⁹ Зубрицький М. Село Кіндратів (турецького пов.) *Житє і слово, вістник літератури, історії і фольклору* / вид. О. Франко. Львів, 1895. С. 110.

⁷⁰ Там само. С. 111.

3. Рівні смертності

3.1. Грубі коефіцієнти смертності

За істориком Кшиштофом Заморським, демографічний перехід – перехід від історичного стану демографічної рівноваги до сучасного – починається на Галичині не раніше початку 1880-х рр.⁷¹ Саме відтоді простежується стабілізація рівня смертності, що, при збереженні високої народжуваності, призвело до стрімкого зростання чисельності населення. Приблизно з середини 1890-х рр. смертність стало скорочується⁷². Ці перелічені ознаки є факторами другого етапу демографічного переходу.

Дослідження К. Заморського стало настільки фундаментальним, що польські історики понині вивчають проблематику смертності на Галичині в ХІХ ст. (та й на інших землях бувшої Речі Посполитої) саме через оптику теорії демографічного переходу⁷³. У цім розділі нинішньої праці також спробуємо поглянути з цього боку на популяцію шести сіл Турківського повіту й поміркувати про наявність чи відсутність ознак демографічного переходу в цьому глухому куточку Галичини.

Аналіз демографічних трендів здійснюється передовсім через обчислення грубих (загальних) коефіцієнтів – співвідношення абсолютного числа демографічних подій до середньої кількості населення й виражається в проміле. Грубий коефіцієнт смертності обчислюється таким чином:

$$m = \frac{M}{PT} \times 1000\text{‰},$$

де m – грубий коефіцієнт смертності; M – чисельність померлих за період часу T ; P – середня чисельність населення за період часу T ; T – період, за яким ведеться розрахунок⁷⁴. За такою ж формулою, де в чисельнику

⁷¹ Zamorski K. Transformacja demograficzna w Galicji na tle przemian ludnościowych innych obszarów Europy Środkowej w drugiej połowie XIX i na początku XX w. Kraków, 1991. S. 146.

⁷² Ibid.

⁷³ Наприклад: Pocięcha J. The Process of Demographic Transition in Lands of the Former Polish-Lithuanian Commonwealth and Other Areas with Polish-Speaking Populations, 1865–1912. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2020. T. 42. P. 123–146; Rejman S. Zgony i ich uwarunkowania w parafii farnej w Rzeszowie w latach 1876–1913 w kontekście pierwszego przejścia demograficznego. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2018. T. 40. S. 245–272.

⁷⁴ Муромцева Ю. Демографія. С. 92.

знаходиться змінна N – чисельність народжених за період часу T , обчислюється грубий коефіцієнт народжуваності $(n)^{75}$. Середнє населення для однорічних періодів (середньорічне) обчислюється як середнє арифметичне, а для більш тривалих – через гіпотезу зміни чисельності населення з постійним темпом приросту:

$$P = \frac{P_t - P_0}{\ln P_t - \ln P_0},$$

де P_0 – чисельність населення в початковий момент часу, P_t – чисельність населення в момент часу t^{76} .

Позаяк нашим завданням є обчислити щорічні грубі коефіцієнти для періоду 1872–1900 рр., необхідно встановити чисельність греко-католицького населення в роки до й між переписами населення 1880, 1890 і 1900 рр. Зростання населення вираховується за рівнянням демографічного балансу:

$$P_t = P_0 + N - M + I - E,$$

де N , M , I та E – відповідно, числа народжених, померлих, прибулих і вибулих за період часу $0-t^{77}$. Інакше кажучи, населення на кінець періоду проєктується шляхом додавання показників природного й міграційного приросту до чисельності населення на початок періоду. Здійснюючи обчислення назад в часі, наприклад, для 1872–1879 рр. на основі результатів перепису 1880 р., показники природного й міграційного приросту віднімаються від чисельності населення на кінець періоду. У цій операції дані переписів населення визнаються за наріжні й результати калькуляції коригуватимуться відповідно до них. Оскільки для двох сіл – Ясінки Масьової й Кіндратова – метрики наявні лише починаючи з 1875 р., обчислення проводилися окремо для кожної місцевості, після чого результати підсумовувалися.

⁷⁵ Там само. С. 127.

⁷⁶ Там само. С. 56–57.

⁷⁷ Там само. С. 54–55.

Основною вадою такого способу проєктування населення на підставі самих лише метрик є відсутність даних про міграційний рух населення. Сальдо міграції встановлюємо через рівномірний розподіл «надлишку» населення, що утворюється при зіставленні переписної й розрахункової чисельности населення на кінець міжпереписного періоду. Скажімо, природний приріст греко-католиків Ісаїв за 1881–1890 рр., за метричними книгами, дорівнював 115 осіб. Додавши це число до кількості греко-католицького населення за переписом 1880 р. (1245 осіб), отримуємо 1360, що більше, ніж відповідно до перепису 1890 р. (1309 осіб). Отже, цей надлишок в 51 особу – це число імовірних вибулих з села (і/або наслідок недообліку померлих), який ми рівномірно розподіляємо впродовж розрахункового періоду. Результати обчислень для греко-католицького населення шести наших сіл представлені в *Додатках 14–15*.

Такий підхід може здатися дещо маніпулятивним стосовно джерельних даних, але одночасно він залишається майже безальтернативним. Проекція населення шляхом інтерполяції є мало доцільною в нашій ситуації, адже абсолютно не враховує показники природного руху населення й найкраще працює у випадках, коли наявний стабільний приріст населення й немає значних флуктуацій у показниках природного руху. Натомість, у досліджуваних нами селах простежуються роки з від’ємним приростом населення, а в контексті цього дослідження вельми важливо означити саме кризові періоди. Отже, видобуті грубі коефіцієнти матимуть характер розрахункових.

Обчислення грубих коефіцієнтів проводилося збірно для населення всіх досліджуваних сіл, адже зосібна вибірки є занадто малими (для 1872–1874 рр. – без врахування Кіндратова й Ясінки Масьової через брак метрик за цей період). Результати представлені таблицею в *Додатку 16* і графіком в *Додатку 17*. Найперше впадає у вічі значний стрибок смертності (до 79,7%) в 1873 р., спричинений четвертою пандемією холери (для порівняння,

загальногалицький показник смертності цього року – 53,8‰⁷⁸). Фактично, холера 1873 р. була останньою значною кризою смертності на Галичині в другій половині XIX ст. й сигналом, що на той час складно говорити про присутність демографічного переходу, адже епідемії досі становили засадничий фактор нівеляції надмірного зростання населення⁷⁹.

Як можемо спостерігати на графіку в *Додатку 17*, в шести селах Турківського повіту флуктуації грубого коефіцієнта смертності були доволі значними, особливо між 1881 і 1892 рр.; спад смертності в 1874–1880 рр. можна пояснити періодом відновлення після часу надсмертності в 1873 р. Ігноруючи цей лиховісний рік, мінімальне значення грубого коефіцієнта смертності було 24,6‰ (1877 р.), а максимальне – 53,8‰ (1891 р.). До того ж, спостерігаються три роки з переважанням смертності над народжуваністю: 1881 р. (42,1‰ супроти 41,5‰), 1885 р. (46,5‰ супроти 44,2‰) та 1891 р. (53,8‰ супроти 48,9‰); висока смертність відносно народжуваності спостерігається й у 1889 р. (44,5‰ супроти 46,2‰).

Ознакою початку демографічного переходу є стабілізація рівня смертності, себто зменшення амплітуд коливань, а затим – поступовий спад. Як згадувалося вище, ці процеси починаються на Галичині, відповідно, на початку 1880-х рр. й у середині 1890-х рр.⁸⁰ Як наслідок, смертність скорочується від 36,3‰ в 1882 р. до 27,5‰ в 1900 р. і 24,1‰ в 1910 р.⁸¹ Динаміку в Турківському повіті доволі складно зіставити з крайовою. Високі амплітуди коливань смертності, wraz з періодичними переважаннями смертності над народжуваністю, є рисами саме доперехідного демографічного балансу. Окрім цього, грубий коефіцієнт смертності для популяцій, що ще не вступили в демографічний перехід, в середньому коливається між 25–35‰, а в популяціях, які вже через нього пройшли, – між

⁷⁸ Zamorski K. Informator statystyczny. S. 159.

⁷⁹ Zamorski K. Zasadnicze linie przemian demograficznych Galicji w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. *Galicja i jej dziedzictwo*. 1995. T. 2: Społeczeństwo i gospodarka. S. 100.

⁸⁰ Zamorski K. Transformacja demograficzna w Galicji. S. 146.

⁸¹ Zamorski K. Informator statystyczny. S. 159–160; Idem. Transformacja demograficzna w Galicji. S. 112.

10–15%⁸². Це дає підстави заперечувати присутність демографічного переходу в Турківському повіті принаймні до рубежу 1880-х і 1890-х рр., себто цей куток Галичини, мабуть, «відставав» від усього краю ледь не на десятиліття.

3.2. Статеві-вікова структура смертності

Однією з вад агрегативного підходу історичної демографії, в протиставленні до методу відтворення історії сімей, є змога аналізувати демографічні процеси лише через загальні коефіцієнти та сезонність. Це аж ніяк не применшує продуктивності підходу, однак, через обмежені способи опрацювання збірних серій демографічних подій, поза увагою дослідника залишаються інші вельми важливі аспекти, як-от статеві-вікова структура смертності.

Одним з поширених способів виявлення статевих нерівностей у смертності є обчислення статеві-вікових коефіцієнтів смертності:

$$m_x = \frac{M_x}{P_x T} \times 1000\text{‰},$$

де m_x – повікові коефіцієнти смертності; M_x – число померлих (чоловіків або жінок) в інтервалі віку x ; P_x – середня чисельність населення (чоловіків або жінок) в інтервалі віку x ⁸³.

Властиво, основною перепорою для встановлення статеві-вікових коефіцієнтів є відсутність інформації про розподіл населення за статтю й віком хоча б в один момент часу, на основі якої можна було би здійснити проєкцію⁸⁴. На щастя, для Турківського повіту такі дані наявні для 1880 р.

⁸² Rejman S. Zgony i ich uwarunkowania w parafii farnej w Rzeszowie. S. 256.

⁸³ Муромцева Ю. Демографія. С. 94.

⁸⁴ Для подолання цієї поширеної проблеми, особливо серед дослідників достатистичного періоду (а тим паче у випадках, коли відсутня інформація навіть про вік померлих), були розроблені такі методи як зворотня проєкція (inverse projection). Ця метода ґрунтується, зокрема, на застосуванні модельних таблиць смертності. Детальніше див. Lee R. Estimating Series of Vital Rates and Age Structures from Baptisms and Burials: A New Technique, with Applications to Pre-Industrial England. *Population Studies*. 1974. Vol. 28. No. 3. P. 495–512; Lee R. Inverse Projection and Back Projection: A Critical Appraisal, and Comparative Results for England, 1539 to 1871. *Population Studies*. 1985. Vol. 39. No. 2. P. 233–248; Inverse Projection Techniques. Old and New Approaches / ed. by Barbi E., Bertino S., Sonnino E. Berlin, Heidelberg, 2004. XII, 144 p. Приклад апробації зворотньої проєкції на центрально-східноєвропейському матеріалі див. Bród D., Rachwał P.,

(Додатки 9 і 10), які можливо екстраполювати на греко-католицьку людність шести досліджуваних сіл⁸⁵. Проекція структури населення проводилася когортним способом «вперед» для періоду 1880–1900 рр. у п'ятирічних вікових групах і часових інтервалах, окремо для чоловіків і жінок (див. Додаток 19)⁸⁶.

Результати розрахунків статеві-вікових коефіцієнтів представлено таблицею в Додатку 20 й графіком у Додатку 21. Можемо спостерігати типову для аграрних суспільств динаміку: найвища смертність була властива наймолодшій віковій групі. Окрім того, що тут ми оперуємо п'ятирічними віковими інтервалами, найбільшу частку смертей у цій групі становили саме малята віком до одного року, як це буде деталізовано в розділі 3.3.

Звернімо також увагу на іншу візуалізацію цих даних (Додаток 22), що допоможе краще окреслити статеві-вікові різниці. На цьому графіку подано співвідношення статеві-вікових коефіцієнтів, де показник >1 свідчить про перевагу чоловічої смертності, а <1 – жіночої. У перших двох вікових групах, себто у віці 0–9 років, смертність переважає серед чоловіків. У 10–14 років статеве співвідношення зрівнюється, але з наступної вікової групи й до 30–34 років переважатиме смертність серед жінок. Чергове зростання жіночої смертності спостерігається після 50–54 років, щоправда, значний стрибок в останній віковій групі може бути спричинений огріхами в обчисленнях; вельми ймовірно, що частка жінок у віці, старшому за 60 років,

Strzelecki P. Projekcja odwrócona (inverse projection) jako narzędzie wspomagające poznanie przeszłości demograficznej. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2016. Т. 38. S. 89–118.

⁸⁵ Österreichische Statistik / K. k. Statistischen Central-Commission. Bd. II. H. 1. Wien, 1882. S. 435, 487.

⁸⁶ Проекція когортним способом здійснена за формулою: $P_{x+1,t+1} = P_{x,t} - D_{x,t}$, де $P_{x,t}$ – чисельність населення віком x в момент часу t ; $D_{x,t}$ – число померлих у віці x протягом часу t . Для останньої вікової групи 60+ років обчислення мало вигляд: $P_{60+,t+1} = P_{55-59,t} + P_{60+,t} - D_{55-59,t} + D_{60+,t}$. Чисельність населення в першій віковій групі 0–4 років рівна числу народжених за період ($P_{0-4,t} = B_t$). Rosina A. Using Information on the Age Distribution of Deaths in Population Reconstruction: An Extension of Inverse Projection with Applications. *Inverse Projection Techniques. Old and New Approaches*. Berlin, Heidelberg, 2004. P. 29–30.

Окрім екстраполяції відносних показників статеві-вікового поділу населення Турківського повіту за переписом 31 грудня 1880 р. на досліджувану популяцію, була також проведена корекція вікової групи 0–4 років. «Переписна» частка населення віком до одного року (79 чоловіків і 84 жінки) була заміщена обчисленою часткою на підставі метричних книг (90 чоловіків і 89 жінок) за формулою: $P_{0,1880} = B_{1880} - D_{0,1880}$. Опісля проекції для першого десятирічного міжпереписного періоду (1880–1890), здійснена корекція міграцій (чи впливу вад реєстрації): проєктована сукупна чисельність населення зіставлялася з даними перепису 31 грудня 1890 р. й отримана різниця становила сальдо міграції, яке розподілялося між статеві-віковими групами з пріоритетом до населення активного віку. На цій основі здійснювалася проєкція для наступного міжпереписного періоду (1891–1900) за тією ж процедурою.

могла бути в досліджуваних селах більшою, ніж в середньому в повіті⁸⁷. Також варто врахувати, що заокруглення віку було більш присутнім саме серед жінок, що також могло залишити свій слід на результатах обчислень.

Наразі зрозуміймо, що надмірна жіноча смертність простежується у вікових групах, які відповідають репродуктивному періоду життя жінки. Така тенденція цілком властива суспільствам минулого; врешті-решт, встановлене тут співвідношення (*Додаток 22*) аж надміру точно зіставляється з показами для аграрних спільнот Бельгії, Швеції, Італії, Китаю та Японії протягом ХІХ ст.⁸⁸ Найпростіше пояснення традиційно ґрунтується на тезі про значну материнську смертність через низький рівень родопомочі. Це твердження почасти залишається слухним, однак варто додати й інші фактори: біологію, економічні ролі, спосіб життя та розподіл ресурсів у селянському господарстві⁸⁹.

Біологічний чинник статевої нерівності в смертності найбільше стосується ранніх років життя. Вважається, що чоловічий організм протягом першого року життя знаходиться під більшими ризиками, ніж жіночий, адже більш вразливий до респіраторних захворювань, генетичних порушень й ускладнень під час пологів⁹⁰. Також варто врахувати вторинне співвідношення статей, відповідно до якого на 100 народжених дівчат припадає 105–106 народжених хлопчиків⁹¹. Щоправда, згадані ризики почасти нівелюються після досягнення першого року життя, тому лише цим неможливо пояснити вищу дитячу смертність серед хлопчиків⁹². Дитячу смертність більш детально розглянемо далі, тому тут обмежимося лише цим засновком.

⁸⁷ Властиво, верхній поріг в 60 і більше років встановлено саме через те, що при більшому дробленні цієї вікової групи виникали неможливі обчислення для жіночої частини популяції (від'ємне населення). Незважаючи на те, що остання відкрита вікова група була розширена, в корені ця хиба залишається.

⁸⁸ *Life Under Pressure: Mortality and Living Standards in Europe and Asia, 1700–1900* / Bengtsson T., Campbell C., Lee J. Z. et al. Cambridge, London, 2004. P. 336.

⁸⁹ *Ibid.* P. 328.

⁹⁰ *Ibid.* P. 329.

⁹¹ Муромцева Ю. Демографія. С. 62.

⁹² *Life Under Pressure* / Bengtsson T., Campbell C., Lee J. Z. et al. P. 329.

Материнську смертність не слід визначати лише як зумовлену безпосередніми пологовими ускладненнями. Варто враховувати, що самі періоди вагітності й лактації створюють тиск на жіночий організм, особливо в суспільствах з низьким рівнем доходу й проблематичною підтримкою належного рівня харчування. Йдеться також про виснаження жіночого організму через короткі інтервали між дітонародженнями. Такі стани роблять жінку більш вразливою до ряду інфекційних хвороб⁹³. Іншим чинником з цього ряду можна вважати намагання вигнання плоду чи переривання вагітності механічними й «фармацевтичними» способами, втім емпірично встановити цей вплив, рівно ж як поширення абортівних практик в суспільствах минулого, є вельми складним⁹⁴.

Під економічними ролями мається передовсім на увазі гендерний розподіл праці, з якого випливали різні рівні небезпеки від певних захворювань чи травмувань в межах господарства (ризика за його межами також складно виявити). Наприклад, вважається, що чоловіки були більш загрожені нещасними випадками й травмами, а жінки – саме довготривалими чинниками. До цього зараховують, зокрема, тривалий час проведений жінкою на кухні зі слабою вентиляцією біля відкритого вогню чи прерогативу жінок в догляді за хворими⁹⁵. З цим також в'яжеться фактор способу життя, чи пак поведінковий. Так, чоловіки більш схильні до тютюнопаління чи зловживань алкоголем, а також, особливо в юні літа, до насильства⁹⁶.

Останній засновок: висока жіноча смертність зумовлена нерівним розподілом ресурсів у господарстві, особливо в бідних суспільствах, де кількість ресурсів була обмежена. Мається на думці те, що дівчата й жінки отримували недостатній обсяг бодай навіть харчу, тим паче в «тісніші» роки. Аргументується ця теза тим, що в міському просторі, де жінка мала більше

⁹³ Ibid. P. 330.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid. P. 331.

⁹⁶ Ibid. P. 331–332.

можливостей добувати ресурси для дому, жіноча смертність була нижчою, ніж у селах. Також наводиться думка про більшу увагу батьків (чи голови господарства) до чоловічого потомства як поширену культурна риса традиційних суспільств, що могло призводити до вищої смертності серед доньок⁹⁷.

Наведені чинники гарантовано проявлятимуться відповідно до регіональної специфіки. Позаяк це дослідження є зведене до аналізу агрегованої серії смертей на підставі самих метричних книг, встановити конкретний шерег впливів чи відрізнити причини від наслідків не є вповні можливим. У подальших наукових розробках необхідно було б врахувати вплив на смертність економічних умов та структури домогосподарств⁹⁸.

3.3. Дитяча смертність

Явище дитячої смертності, а особливо немовлят, становить особливий інтерес для істориків-демографів через масштаби, яких воно набирало в історичних популяціях до демографічного переходу. В аналізованих тут метриках 55,6% від усіх смертей припадає саме на дітей віком до 13 років включно, з них 29% – на немовлят, 27,6% – на людей віком 14–59 років, 16,8% – на літніх осіб.

Наше визначення верхнього порогу дитинства як 14 років є виключно інструментальним і не відображає тогочасні соціально сконструйовані уявлення про періодизацію життя людини. Таке бачення ґрунтується головню на прийнятому в демографії віковому групуванні, де особи 0–14 років – це, грубо кажучи, діти (населення допрацевдатного віку), 15–59 років – дорослі (населення працевдатного віку), 60 і більше років – літні

⁹⁷ Ibid. P. 332–333.

⁹⁸ З подібних досліджень, окрім рясно цитованої вище колективної монографії «Life Under Pressure», вартим уваги є дослідження Пьотра Мьодунки щодо півдня Малополющі (Західної Галичини): Miodunka P. Chłopi południowej Małopolski wobec kryzysów żywnościowych od XVII do połowy XIX wieku. Kraków, 2024. 579 s. Щодо структури домогосподарств на Бойківщині чи гірській Галичині цікавим буде етнографічна розвідка Ольги Франко: Франко О. Карпатські Бойки і їх родинне жите. *Перший вінок. Жіночий альманах*. Львів, 1887. С. 217–230.

люди (населення післяпрацевоздатного віку)⁹⁹. Послугуючись термінологією Сулафім Шахар, така періодизація дитинства охоплює *infantia* (від народження до семи років) й *pueritia* (від семи років до 12–14 років). Нижня межа наступного періоду – *adolescentia* – більше ґрунтується на юридичних нормах, як-от набуття майнових прав, шлюбної зрілості чи можливості нести кримінальну відповідальність¹⁰⁰. З цим зіставляються й норми австрійського цивільного права, яке визначало дітьми осіб до семи років, недолітніми (недорослими) – осіб до чотирнадцяти років, малолітніми – осіб до 24 років, себто до досягнення повноліття¹⁰¹; критерієм малоліття було право на вступ у шлюб, хоч лише з дозволу батька чи опікуна¹⁰².

Питання нижньої вікової границі не таке вже й тривіальне, коли врахувати потребу реєстрації мертвих народжень. Питання ж виникає щодо тогочасного розрізнення між мертвонародженням і викиднем й, відповідно, які факти підпадали під реєстрацію.

Сьогоднішні дефініції мертвонародження різняться. Наприклад, за інструкцією Міністерства охорони здоров'я України, мертвонародження – це «вигнання або вилучення з організму матері плода з 22-го повного тижня вагітності (з 154 доби від першого дня останнього нормального менструального циклу) або масою 500 г та більше, який не дихає та не виявляє будь-яких інших ознак життя, таких як серцебиття, пульсація пуповини або певні рухи скелетних м'язів», натомість викидень (він же аборт) – це «народження плода до повного 22-го тижня вагітності зростом менше 25 см та масою менше 500 г незалежно від наявності ознак життя»¹⁰³. У демографії бачення також різняться. Інколи під мертвим народженням

⁹⁹ Муромцева Ю. Демографія. С. 65–66.

¹⁰⁰ Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. Київ, 2018. С. 46.

¹⁰¹ Powszechna księga ustaw cywilnych dla wszystkich krajów dziedzicznych niemieckich Monarchji austryjackiej / opr. przez M. Zatorskiego i F. Kasparka. Cieszyn, 1875. S. 31.

¹⁰² Ibid. S. 50.

¹⁰³ Інструкція з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості: Інстр. МОЗ України від 29.03.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0427-06#Text> (дата звернення: 27.04.2026).

розуміється будь-яка смерть плоду, що включає мимовільний й умисний аборт, або ж лише смерть плоду після 28 тижня вагітності¹⁰⁴.

Мертві народження мали записуватися як у метрику народжених, так і метрику померлих¹⁰⁵. У своєму підручнику інструкцій, виданому 1872 р., о. Г. Крижановський так означає мертвонародження, а відтак який факт народження й смерті варто реєструвати в метриках: «[п]одъ ними розумѣются такі дѣти, которыи вправдѣ суть такъ развиты, що могли бы жити, однако неживыми на сей свѣтъ приходять, а не тіи, которыи непосредственно по рожденію умирають»¹⁰⁶. Збірник інструкцій о. А. Югана 1912 р. містить уже більш конкретне означення, що не належить реєструвати «народжені передчасно (до шостого місяця вагітності) неживі плоди чи викидні, себто такі, які ще не досягнули здатности до життя»¹⁰⁷.

Мертві народження в метриках шести сіл Турківського повіту фіксуються латиною як «mortuus natus» / «mortua nata» або «inanimus natus» / «inanima nata» та українською (язичієм) «извергшее», «изверженное», рідше – «неживое», «неживо рожденно». Переважно немає жодних побічних деталей, які допомогли б бодай частково оцінити, наскільки парафіяльні священники дотримувалися офіційних інструкцій. Винятковими, знову-таки, є метрики Бітлі й Ботелки Нижньої. Тамтешній парох часто зазначає місяць вагітності, на якому плід народився мертвим (чи пак був «извергшимъ» чи «изверженнымъ»), й охоплює, таким чином, аж двомісячні плоди. Таке парохове розуміння мертвонародження призвело до казусів, коли не було можливим визначити стать плоду (загалом 11 випадків). Стать також не була визначена, коли народилося маля на десятому місяці, адже воно «сыгнило[,] безъ пола»¹⁰⁸.

Така поведінка бітлянського пароха змушує сумніватися, що настоятелі інших парафій вповні дотримувалися окреслених інструкціями критеріїв. З

¹⁰⁴ The Methods and Materials of Demography. P. 266.

¹⁰⁵ Крыжановскій Г. Поученіе для г. к. приходскихъ урядовъ. С. 33, 57.

¹⁰⁶ Там само. С. 33.

¹⁰⁷ Jougan A. Kancelarya parafialna. S. 707.

¹⁰⁸ ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8110. Арк. 46 зв.

цього помислу найдоречніше означувати мертвонародження в найширшому розумінні, себто як будь-яку смерть плоду. Варто також враховувати можливу наявність «хибних» мертвонароджень – реєстрації народжених живими малят як мертвонароджених¹⁰⁹.

Загалом, протягом 1872–1900 рр. у шести селах зареєстровано 129 мертвих народжень (*Додаток 23*). Коли йдеться про річні коливання, то простежується поступове зростання з середини 1880-х рр. Це, ймовірно, радше ознака покращення якості реєстрації, ніж фактичне зростання. Також врахуймо, що до 1875 р. вибірка не охоплює два села – Ясінку Масьову й Кіндратів. Щодо статевого розподілу, то частіше народжувалися мертвими чоловічі плоди, ніж жіночі: 75 випадків проти 43 (коефіцієнт маскулізації – 174). У подальших обчисленнях показників дитячої смертності мертві народження будуть виключені, позаяк їхнє (не)врахування, навіть коли йдеться про незначні числа, має відчутний вплив на отримані коефіцієнти¹¹⁰.

Як ілюструє графік в *Додатку 24*, найвищою була смертність серед немовлят (1412 смертей). Померлих серед однолітніх зафіксовано втричі менше (414) і це значення різко скорочується в наступних вікових групах. Такий розподіл є черговим оприявненням парадоксу дитячої смертності, що був чинним у немодернізованих суспільствах, – з кожним прожитим роком ризик дитини померти стрімко знижується, сягаючи мінімуму з досягненням п'ятирічного віку¹¹¹. Оцінити це явище у відносних значеннях дозволяє коефіцієнт вірогідності доживання до п'ятирічного віку. Обчислюється він через ділення числа дітей, померлих у віці до п'яти років протягом періоду (1891–1900), на число народжень протягом цього ж періоду; услід це ж число померлих ділиться на число народжених протягом періоду, що почався п'ятьма роками раніше й рівнозначний за тривалістю (1876–1885). Середнє арифметичне отриманих значень і становить коефіцієнт (але лише за умови,

¹⁰⁹ Henri L. Population. Analysis and Models / transl. by E. van de Walle and E. F. Jones. New York, San Francisco, 1976. P. 31.

¹¹⁰ Life Under Pressure / Bengtsson T., Campbell C., Lee J. Z. et al. P. 362.

¹¹¹ Сердюк І. Маленький дорослий. С. 221.

що обидва значення наближені)¹¹². Для греко-католицького населення шести сіл Турківщини цей показник дорівнює 0,270, себто 270 дітей з тисячі народжених не доживали до свого п'ятого дня народження. Отриманий показник вповні перегукується з розрахунками Анастасії Подгорної для міста Ромен на початку ХХ ст. – 0,275¹¹³. Для порівняння, для цього ж міста протягом 1812–1826 рр. цей коефіцієнт становив 0,465¹¹⁴, для містечка Яреськи й Сорочинців Миргородського полку у другій половині ХVІІІ ст. – 0,460 і 0,420, відповідно¹¹⁵.

Масштаби смертності немовлят, яка займала чільне місце у дитячій смертності, можливо з допомогою відповідного коефіцієнта:

$$m_0 = \frac{D_0}{B} \times 1000\text{‰},$$

де D_0 – число померлих немовлят протягом року, B – кількість живих народжень протягом року¹¹⁶. У шести досліджуваних селах протягом 1872–1900 рр. коефіцієнт коливався між 139‰ (1879 р.) і 371‰ (1891 р.), а середнє значення для періоду становить 213‰ (див. *Додаток 25*).

Коефіцієнт смертності немовлят можливо розкласти на два компоненти: коефіцієнт неонатальної смертності – дітей віком до одного місяця (28–30 днів) – й постнеонатальної смертності – дітей віком від одного місяця до одного року. Обчислюються вони аналогічно до коефіцієнту смертності немовлят:

$$m_{<1 \text{ місяць}} = \frac{D_{<1 \text{ місяць}}}{B} \times 1000\text{‰};$$
$$m_{1-11 \text{ місяців}} = \frac{D_{1-11 \text{ місяців}}}{B} \times 1000\text{‰}^{117}.$$

¹¹² Анри Л., Блюм А. Методика анализа в исторической демографии / пер. С. Хока и Ю. Егоровой. Москва, 1997. С. 78.

¹¹³ Подгорна А. Зміни в дитячій смертності в українському повітовому місті впродовж 1807–1910 рр. (за матеріалами метричного обліку населення міста Ромни Полтавської губернії). *City: History, Culture, Society*. 2023. № 16 (2). С. 77.

¹¹⁴ Там само. С. 77.

¹¹⁵ Замура О. «Великий шаленець»: смерть і смертність в Гетьманщині ХVІІІ ст. Київ, 2014. С. 211; Сердюк І. Маленький дорослий. С. 221–222.

¹¹⁶ The Methods and Materials of Demography. P. 283.

¹¹⁷ Ibid. P. 283.

По-іншому ці величини можна трактувати як, відповідно, показники ендогенної й екзогенної смертності немовлят. У неонатальний період життя смертність зумовлена переважно вродженими вадами розвитку чи кволістю, пологовими травмами або передчасним народженням. У постнеонатальний період більшу роль грає вплив навколишнього середовища: інфекційні захворювання, рівень гігієни, якість харчування, нещасні випадки тощо¹¹⁸. Коли йдеться про оцінку якості життя населення, то рівень постнеонатальної смертності є більш промовистий.

Щорічні коефіцієнти неонатальної й постнеонатальної смертності досліджуваного населення подані в *Додатку 25*. Смертність серед немовлят віком до одного місяця коливалася між 43‰ (1878 р.) і 143‰ (1893 р.), а значення для всього періоду рівне 88‰. Висока неонатальна смертність у сільській місцевості, а відтак великий вплив ендогенних факторів, вірогідно, зумовлені обмеженим доступом вагітних жінок до медичних послуг й тяжкою фізичною працею¹¹⁹. Володимир Шухевич відзначав, що гуцульська жінка і далі вдавалася до звичної роботи на господарстві, незважаючи на вагітність: «...кутає ся по хаті, ходить коло подою, закладає воринє, кладе сїно і т. и.»¹²⁰. Він же відзначає звичай деяких жінок підперезуватися широким вовняним поясом так, щоб вагітність не була помітною; підперезаними й спали¹²¹. Якщо так було заведено й серед досліджуваних бойків (що вельми можливо), то таке перетискання живота могло призводити до найрізноманітніших вад розвитку плоду. Зрештою, Шухевич додає: «діти таких жінок родять ся дуже маленькі»¹²².

Коефіцієнт неонатальної смертності в досліджуваній популяції був вищим ніж, наприклад, серед сільського населення німецької провінції Позен (Познань). За дослідженням Аліції Буднік і Гражини Лічбінської, він

¹¹⁸ Liczbińska G. Infant and child mortality among Catholics and Lutherans in nineteenth century Poznań. *Journal of Biosocial Science*. 2009. Vol. 41. No. 5. P. 666.

¹¹⁹ Budnik A., Liczbińska G. Urban and rural differences in mortality and causes of death in historical Poland. *American Journal of Physical Anthropology*. 2006. Vol. 129. No. 2. P. 299.

¹²⁰ Шухевич В. Гуцульщина : в 5 частинах (Репринтне видання 1899–1908 pp.). Харків, 2018. С. 370.

¹²¹ Там само. С. 370.

¹²² Там само.

дорівнював 83‰ у 1875–1882 рр., 80‰ у 1883–1892 рр., 75‰ у 1893–1906 рр. і 68‰ у 1907–1913 рр.¹²³ Обрахуймо для порівняння коефіцієнти для аналогічних періодів: 76‰ у 1875–1882 рр., 86‰ у 1883–1892 рр. і 101‰ у 1893–1900 рр.¹²⁴ Явною є різниця трендів: якщо на Познаньщині спостерігається поступовий спад неонатальної смертності, то на Турківщині навпаки – зростання. До того ж, показник для досліджуваного населення і так є занижений через неврахування мертвонароджень.

Рівень постнеонатальної смертності був значно вищий від неонатальної: від 87‰ (1880 р.) до 278‰ (1891 р.); коефіцієнт для всього досліджуваного періоду – 126‰. Тут також порівняймо з ситуацією на Познаньщині. Якщо для сільського населення провінції Позен у 1875–1882, 1883–1892 і 1893–1906 рр. коефіцієнт постнеонатальної смертності дорівнював, відповідно, 128‰, 130‰ і 122‰¹²⁵, то для досліджуваної популяції Турківщини становить 106‰ у 1875–1882 рр., 137‰ у 1883–1892 рр. і 128‰ у 1893–1900 рр.¹²⁶ Загалом простежуються високі амплітуди річних коливань, що є наслідком регулярних спалахів інфекційних хвороб. Так, у 1891 р. смертність перевищила народжуваність (див. *Додаток 17*) головню за рахунок постнеонатальної смертності, що того року сягнула свого максимального значення: 72 смерті з 289 (25%) припадають на немовлят віком від одного місяця до року. Таку смертність спричинили інфекційні та респіраторні захворювання як коклюш, скарлатина, дифтерія й ангіна, однак детальніше про причини смерті йтиметься в наступнім розділі.

Коли йдеться про статеві відмінності, то смертність серед хлопчиків сягала вищих значень, ніж серед дівчат. Як ілюструє *Додаток 27* (табулярно дані вміщені в *Додатку 26*), упродовж 1872–1900 рр. у смертності немовлят

¹²³ Budnik A., Liczbińska G. Urban and rural differences in mortality and causes of death in historical Poland. P. 298.

¹²⁴ Обчислено на основі даних з *Додатку 25*.

¹²⁵ Budnik A., Liczbińska G. Urban and rural differences in mortality and causes of death in historical Poland. P. 298.

¹²⁶ Обчислено на основі даних з *Додатку 25*.

переважали хлопчики: коефіцієнт неонатальної смертності протягом усього досліджуваного становить 100‰ для хлопчиків і 75‰ для дівчат, постнеонатальної – 131‰ і 120‰.

3.4. Сезонність смертності

Сезонні прояви смертності, особливо в популяціях, що ще не зазнали демографічного переходу, можуть свідчити про чинники, що впливали на структуру смертності, як-от господарський цикл чи кліматичні прояви¹²⁷. Аналіз сезонності здійснюється як на підставі абсолютних значень, так і коефіцієнтів сезонності. Порівняно з народжуваністю й шлюбністю, вивчення сезонності смертності є більш ускладнене через високі амплітуди річних коливань навіть протягом кількох років, що зумовлювалися природними лихами чи метеорологічними явищами, і це ігноруючи вплив таких засадничих умов як статево-вікова структура населення¹²⁸. З цього помислу розглядатимемо сезонність зібрано для всього досліджуваного періоду (1872–1900 рр.), а абсолютні значення переведемо в коефіцієнти сезонності¹²⁹. Результати наших обчислень вміщені в *Додатку 28*.

Як ілюструє графік в *Додатку 29*, найвища смертність спостерігається протягом січня-травня, сягаючи піку в лютому й березні. Мінімальних значень ж сягає в червні й у вересні й жовтні, після незначного зростання протягом липня-серпня. Хоч наприкінці осені – в перший місяць зими смертність знову поступово зростає, між груднем і січнем наявний доволі стрімкий стрибок: від коефіцієнта, рівного 90, до 124.

Сезонні прояви смертності також мали вікову специфіку. Щоб її оприаявити, були обчислені сезонні коефіцієнти для таких вікових груп: до

¹²⁷ Волошин Ю. Парафіяльна спільнота. С. 321.

¹²⁸ Kuklo C. Demografia Rzeczypospolitej przedrozbirowej. S. 409.

¹²⁹ Коефіцієнти сезонності встановлюються шляхом ділення добутку 1200 й середньої денної протягом місяця на річну середню денну. Середня денна – це частка абсолютної кількості смертей протягом місяця й кількості днів у місяці (для лютого – 28,25 днів). Середня денна за рік – це сума щомісячних середніх денних. Ibid. S. 162.

одного року, 1–4 роки, 5–14 років, 15–59 років і 60 і більше років (див. *Додаток 28*).

Розглядаючи сезонні прояви смертності немовлят, варто передовсім звернути увагу також на сезонність народжуваності (див. графік в *Додатку 30*). Загалом, частково простежується залежність між коефіцієнтами смертності немовлят й народжуваності, себто що більше народжувалося, тим більше помирало. Однак таке пояснення не є вичерпним. Висока смертність серед народжених у лютому-травні може бути зумовлена, серед іншого, ослабленням від недоїдання організму матері, що відбивалося й на дитяті.

Серед старших дітей (*Додаток 31*) сезонність набуває дещо інших обрисів. Так, особливо несприятливими місяцями залишаються лютий і березень, а також листопад-січень. Утім, спостерігається зростання смертності протягом липня й серпня. Цьому сезону зазвичай властиві спалахи інфекційних захворювань, передусім тих, що вражають травну систему людини, а також харчові отруєння¹³⁰. До того ж, саме влітку, коли батьки часто бували поза домом, працюючи на полі, діти залишалися без належної опіки, тому найменші могли страждати від недоїдання через нехтування зі сторони діда й баби чи старших братів і сестер, а старші дітваки – втрапляти в нещасні випадки¹³¹.

Збільшення частки померлих в липні й серпні простежується також для дорослого населення, хоча січень-квітень все ще залишаються найбільш несприятливими (*Додаток 32*). Натомість, сезонна структура смертності людей віком від 60 років є більш згладженою, окрім, звісно, зимово-весняного періоду.

Отже, найбільш несприятливим часом для вибраного населення Турківщини був період між груднем і квітнем, серед якого найвищою смертністю вирізнялися лютий і березень. Що найважливіше, така тенденція

¹³⁰ Волошин Ю. Парафіяльна спільнота. С. 321–322; Сердюк І. Маленький дорослий. С. 228.

¹³¹ Сердюк І. Маленький дорослий. С. 229.

простежується для всіх вікових груп, окрім немовлят, де відчутний, але не абсолютний, вплив сезонности народжуваности. У пошуках причин високої зимової смертності першим на думку, мабуть, спадає кліматичний фактор – суворі й тривалі гірські зими. Щоправда, подібна сезонність простежується і, скажімо, в селах під Бережанами Руського воєводства протягом 1742–1800 рр., де число смертей зростало в грудні й січні, сягаючи піку протягом лютого-квітня, і на порядок скорочувалося у травні¹³². Ймовірно, більш значним чинником був економічний: протягом зими й ранньої, ще холодної, весни на селі значним було недоїдання або й голод через виснаження запасів від минулого врожаю, заки до нового ще треба було дожити¹³³ (звідси й діалектна назва цієї пори – переднівок). Ситуація ж мала погіршуватися би загальним убозтвом і недоступними цінами, а саме недоїдання очевидно робило організм більш вразливим до найрізноманітніших недуг. Зрештою, наприкінці квітня 1883 р. Іван Франко писав з рідних Нагуєвичів до Михайла Драгоманова: «У нас на селі біда і нужда крайня. Зима держить оце вже 7-й місяць, паші не стало, худоба з голоду гине, передновок і у найзаможніших у вікна заглядає. Погано жити на нашім Краснім Підгір'ї!»¹³⁴

3.5. Середня очікувана тривалість життя

Фундаментальним синтетичним демографічним показником є середня очікувана тривалість життя (e_x), адже надає змогу простежити, яку середню кількість років могла ще прожити особа у певному віці, загалом характеризує рівень смертності й піддається порівнянням. Обчислення здійснюється за таблицями смертності (вони ж таблиці тривалости життя), а до уваги береться передовсім середня очікувана тривалість життя при народженні (e_0)¹³⁵.

¹³² Kuklo C. Demografia Rzeczypospolitej przedrozbirowej. S. 410.

¹³³ Сердюк І. Маленький дорослий. С. 228.

¹³⁴ Цит. за: Іван Франко. Зібрання в п'ятдесяти томах. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1986. Том. 48. С. 352.

¹³⁵ Kuklo C. Demografia Rzeczypospolitej przedrozbirowej. S. 416.

У дослідженнях популяції минулого отримання цього показника є почасти ускладненим через брак бодай одного з видів вхідних даних як розподіл смертей за віком і статтю чи статево-вікової структури населення. На щастя, для досліджуваної тут популяції шести сіл Турківщини наявні обидва набори даних: статево-вікова структура смертності, видобута з метричних книг, і склад населення за віком і статтю, спроектована на основі екстраполяції даних перепису населення для всього повіту в 1880 р., про що детальніше йшлося в *розділі 3.2*. Варто лише додати, що наявність відомостей про зміну статево-вікової структури в часі, замість накладання даних за один рік на весь період, нівелює гіпотезу про стаціонарне (застійне) населення, відповідно до якої народжуваність повністю компенсується смертністю і, як наслідок, відсутній який-небудь приріст. Натомість, оперуючи «динамічною», хоч не абсолютно досконалою, структурою, що враховує річні коливання народжуваності й смертності, можливо простежити тривалість життя в різні моменти часу. Коректніше кажучи, застосована гіпотеза стабільного населення з постійним темпом приросту¹³⁶.

Побудова таблиць смертності, відокремлено для чоловічого й жіночого населення, здійснювалася у п'ятирічних вікових групах і, відповідно, п'ятирічних часових інтервалах, починаючи з 1881 р. Основою таблиці є функція q_x – вірогідність смерті у віці x :

$$q_x = \frac{D_x}{P_x + 0,5 \times D_x},$$

де P_x – середня чисельність населення у віці x , та D_x – число смертей у віці x . З цього обчислюється чисельність осіб, що досягає віку x за період:

$$l_x = (1 - q_{x-1}) \times l_{x-1};$$

при цьому l_0 – корінь таблиці – становить десяткове значення на кшталт 10 000, 100 000 тощо. Через невеликий розмір досліджуваної популяції,

¹³⁶ Liczbińska G., Chmielarz M. Przykład wykorzystania parametrów tablic trwania życia: płodność i sposobność do działania doboru naturalnego w Wielkopolsce II połowy XIX i początku XX wieku. *Roczniki Humanistyczne*. 2022. T. LXX. Zesz. 2. S. 168.

коренем таблиці взято 10 000. Функція L_x відображає число людино-років, прожите когортою протягом вікового інтервалу $x - x+l$:

$$L_x = \frac{l_x + l_{x+1}}{2}.$$

Позаяк наші таблиці побудовані для п'ятирічних часових інтервалів, до формули L_x була додана також змінна часу $t = 5$:

$$L_x = \frac{tl_x + tl_{x+1}}{2}.$$

Функція T_x – уся сума людино-років, прожита особою від віку x – обчислюється як:

$$T_x = \sum_{y=1}^{y=\omega} L_y,$$

себто, наприклад, T_{25} становить суму всіх L_x від L_{25} до L_{60+} . Лише після цих кроків можливо встановити середню очікувану тривалість життя у віці x :

$$e_x = \frac{T_x}{l_x}.^{137}$$

Отже, за нашими підрахунками, вміщених у *Додатку 33* й візуалізованих графіком у *Додатку 34*, середня очікувана тривалість життя при народженні e_{0-4} для чоловічого населення становила від 26,7 років у 1881–1885 рр. до 28 років у 1896–1900 рр., для жіночого – від 27,8 років у 1881–1885 рр. до 29 років у 1896–1900 рр. Що цікаво, тривалість життя чоловіків знижується аж до 23,5 років у 1891–1895 рр., що є ефектом смертоносного 1891 р.

Станіслав Щепановський – автор сентенції про «галицькі злидні» – мабуть не надто перебільшував (чи пак не применшував) у далекім 1888 р., емоційно стверджуючи, що середня тривалість життя галицьких чоловіків і жінок була, відповідно, 27 і 28,5 років, адже «галичанин мало працює, бо замало їсть, а бідно харчується, бо замало працює, і завчасно помирає, бо

¹³⁷ The Methods and Materials of Demography. P. 306, 310–311.

бідно харчується»¹³⁸. Якщо порівняти зі сучасними дослідженнями, то e_0 греко-католицького населення шести сіл Турківського повіту видається вельми низьким. Так, у сільських парафіях Дис і Красенін Люблінської губернії у 1881–1885 рр. цей показник дорівнював 31,9 років у 1881–1885 рр. й зріс до 40 років у 1896–1900 рр.¹³⁹; у селах пруської провінції Позен у 1865–1913 рр. – 23,9 років за моделлю стаціонарного населення й 42,1 років за моделлю стабільного населення й без урахування мертвонароджень¹⁴⁰; врешті-решт Михайло Птуха ще в 1923 р. облічив, що середня очікувана тривалість життя населення дев'яти українських губерній Російської імперії в 1896–1897 рр. становила 35,8 років для чоловіків і 36,9 для жінок¹⁴¹.

Результат наших обчислень не є досконалим через шерех проблем. По-перше, показник імовірно є заниженим через врахування мертвих народжень при побудові таблиць. По-друге, розрахункова статеві-вікова структура населення на основі екстраполяції переписних даних на рівні всього повіту містить ряд хиб, про які йшлося раніше¹⁴². Однак навіть припустивши, що середня очікувана тривалість життя була вищою на декілька років, в центрально-східноєвропейському контексті це однаково низький показник.

Висновки до третього розділу

У цьому розділі ми поглянули на явище смертності греко-католицького населення шести сіл Турківського повіту в 1872–1900 рр. через призму основних показників, які можливо встановити агрегативними методами: грубі й диференційовані коефіцієнти, статеві-вікову структуру, сезонність й середню очікувану тривалість життя. Коли йдеться про яку-небудь зміну демографічного режиму, то складно ствердити напевно через надто короткі

¹³⁸ Szczepanowski S. *Nędza Galicyi w cyfrach i program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego*. Lwów, 1888. S. 29.

¹³⁹ Rachwał P. *Ruch naturalny ludności rzymskokatolickiej w Lubelskiem w świetle rejestracji metrykalnej z lat 1582–1900*. Lublin, 2019. S. 350.

¹⁴⁰ Budnik A., Liczbińska G. *Urban and rural differences in mortality and causes of death in historical Poland*. P. 299.

¹⁴¹ Птуха М. Таблиці смертності для України. 1896–1897 р.р. *Записки соціально-економічного відділу*. 1923. Т. I. С. 45, 50.

¹⁴² Див. примітку 87.

хронологічні рамки. Тим не менше, обчислені показники вказують якщо не на відсутність ознак демографічного переходу (сиріч стабілізацію й скорочення смертності), то скоріше на запізнілий початок відповідних процесів, порівняно з регіональним трендом. Якщо для населення всієї провінції Галичини початок демографічного переходу датують початком 1880-х рр., то в Турківському повіті грубий коефіцієнт смертності зберігає високі амплітуди річних коливань аж до рубежу 1880-х і 1890-х рр., що притім може бути надто оптимістичною оцінкою. Особливо зваживши, що розрахована нами середня очікувана тривалість життя була вельми низькою: 26,7–28 років для чоловіків і 27,8–29 років для жінок.

Диференціація смертності за ознаками статі й віку виразно зіставляється з моделлю, властивою аграрним популяціям в ХІХ ст. Яскравими ознаками є вищі ризики смерти в перші роки життя серед хлопчиків й висока смертність серед жінок репродуктивного віку. Сама ж дитяча смертність, що становила найзначнішу частку в загальній структурі (56%), також відзначалася значними річними флуктуаціями, а шанси маляти дожити до п'ятилітнього віку залишалися низькими, при значенні відповідного коефіцієнта в 0,270. Чільне місце займала смертність серед дітей віком до одного року (коефіцієнт смертності немовлят коливався між 139‰ і 371‰), з якої найбільші ризики були присутні в постнеонатальний період.

Смертність різних вікових груп досліджуваного населення мала загалом схожі сезонні прояви, коли найнесприятливішим періодом у році була зима й перша половина весни. Найбільш відмінним був лише річний ритм смертності немовлят, який також залежав від сезонності народжуваності.

4. Причини смерти

4.1. Різноманіття назв і їх систематизація

Метричні книги померлих другої половини XIX ст. містять надзвичайно багатий матеріал до історії медичної лексики, втім числі й вернакулярної. Незважаючи на те, що офіційною мовою метричного діловодства була латинська, саме в рубриці про причину й природу смерти парохі нерідко порушували приписи й заповнювали її іншими мовами – українською, польською, німецькою. Так, з-поміж 5278 актів про смерть, видобутих з греко-католицьких метрик шести сіл Турківського повіту за 1872–1900 рр., у 52% випадків причина смерти вказана латиною, у 47% – українською, решта – польською, німецькою або декількома мовами (латиною і німецькою, латиною й українською і т. д.). Велика частка україномовних записів походить з Бітлі й Ботелки Нижньої – найбільшої парафії з досліджуваних за чисельністю вірян – де парох принципово здійснював реєстрацію українською; в метриках інших парафій україномовні записи трапляються спорадично. До того ж, ця українська є радше книжною (чи, пейоративно, язичієм), адже писана етимологічним правописом і поєднує в собі народну й церковно-літературну мови з домішками полонізмів.

Для дослідника, мабуть, більш бажаним для опрацювання є латиномовні набори назв причин смерти, адже вони, маючи явне «книжне» походження, легше піддаються тлумаченню. Водночас вони, на фоні більш яскравих у словах і деталях українськомовних записів, видаються дещо вихолощеними. Інакше кажучи, «вчена» латина значно виграє, коли стоїть потреба ретельно ідентифікувати причини смерти заради подальшого квантитативного опрацювання, натомість українська дає змогу краще зрозуміти «народні» уявлення про виникнення хворіб і того, які стани могли завести до могили, включно з такими екстраординарними й марновірними випадками як «страхъ и уроки».

Як уже йшлося в розділі про особливості джерел, парафіяльний уряд в особі парафіяльного священника не був первинною інстанцією, що визначала причину смерті особи. Натомість, санітарно-поліцейний огляд тіла покійника був відповідальністю громадського уряду, а власне уповноваженого ним оглядача останків. Відповідно, спорадичні нелатинські назви, що здибуємо в метриках, найвірогідніше були попросту переписаними з посмертної посвідки, що видавалася громадським урядом, яка, своєю чергою, заповнювалася як на ґрунті власних спостережень оглядача останків, так і свідчень родини небіжчика. Притім і латинські назви в метриках вартує розуміти як тлумачення священником нелатинських, себто більшою-меншою мірою відомості посмертних посвідок підлягали вторинному опрацюванню – навіть у випадку українськомовних метрик Бітлі й Ботелки Нижньої. Словом, первинні свідчення родичів покійника піддавалися щонайменше подвійній інтерпретації перед тим, як потрапити на сторінки метрик.

З аналізованої тут серії смертей вдалося видобути 724 унікальних назв причин смерті – хвороб, станів, симптомів, обставин тощо. Почистивши дані від описок, граматичних помилок, скорочень, це число скоротилося до 475, що все ще становить значний масив і явною стає потреба стандартизації й подальшої класифікації назв. Однією з перспективних систем зведення всього різноманіття назв до системи кодів є Історична міжнародна класифікація хвороб (ICD10h), що базується на Десятому виданні Міжнародної статистичної класифікації хвороб і проблем, пов'язаних зі здоров'ям (МКХ-10) й розширює первинний перелік кодів МКХ-10 спеціальними кодами для архаїчних назв хвороб і станів.

Покрокову інструкцію кодування за ICD10h подано в спеціальному посібнику¹⁴³. З-поміж усього варто підкреслити те, що предметом кодування є саме *слово*, а не наша інтерпретація його ймовірних значень чи конотацій

¹⁴³ Reid A., Garret E., Hiltunen Maltesdotter M., Murkens M. ICD10h: Historic cause of death coding and classification scheme for individual-level causes of death – Manual. 2024. 37 p.

в історичному контексті¹⁴⁴. Таким чином, скажімо, можна припускати, що під латинським «tussis» (дослівно – кашель) криється коклюш (від «tussis convulsiva» / «pertussis»), втім коректніше присвоїти йому код R05.000 «Кашель» замість A37.900 «Коклюш, неозначений»¹⁴⁵. Рівно ж припускається, наприклад, що під терміном «кір» в ХІХ ст. розумілася та сама недуга, що й сьогодні¹⁴⁶. Також при кодуванні варто зважати на вік і, місцями, стать померлого: наприклад, конвульсії в новонароджених і дорослих матимуть різне кодування¹⁴⁷.

Принцип дослівності кодування наразі неможливо вповні сповнити на українських джерелах про причини смерті банально через брак української чи якої-небудь слов'янської версії кодів. Якщо архаїчним латинським назвам туберкульозу як «phtysis» чи «consumptio» наявні аналогічні англійські коди (відповідно, A16.901 й A16.906), то назви на кшталт «сухоти» доводиться згромаджувати під загальним кодом респіраторного неозначеного туберкульозу (A16.900). Це не є великою проблемою, якщо завданням кодування є подальша агрегація назв у ширші категорії, однак унеможлиблює повноцінне відстеження зміни медичної термінології, що також важливо в студіях над причинами смерті.

Остання ремарка стосується кодування випадків, коли один акт про смерть містить декілька причин смерті. Якими б цікавими й інформативними не були поєднання декількох хвороб і станів, такі записи створюють труднощі при квантитативному аналізі даних, тому для кожної смерті необхідно застосовувати лише один код. У таких випадках з різноманіття причин виділяється основна, яка, вірогідно, й спричинила смерть. Наприклад, у парі «шкарлать и опухъ» як основну причину смерті виділяємо «шкарлать» (скарлатина, A38.002), а «опухъ» розуміємо радше як

¹⁴⁴ Ibid. P. 6.

¹⁴⁵ Тут і далі коди за: Reid A., Garret E., Hiltunen Maltesdotter M., Murkens M. ICD10h: Historic cause of death coding and classification scheme for individual-level causes of death – Codes. 2024. URL: <https://doi.org/10.17863/CAM.109961> (08.05.2026).

¹⁴⁶ Reid A., Garret E., Hiltunen Maltesdotter M., Murkens M. ICD10h – Manual. P. 6.

¹⁴⁷ Ibid. P. 24.

другорядний симптом, що міг бути спричиненим скарлатиною. Інакше кажучи, у парі «хвороба + симптом» перевага в кодуванні надається назві хвороби. Проблематичніше, коли наявне поєднання двох хвороб або двох симптомів, які, так би мовити, мають рівну вагу. В такому разі предметом кодування стає перший за порядком термін: так, з пари «кольки и горячки» виділяються «кольки» (R10.402), з пари «kur v[el] variolae» («кір або віспа») – «kur» (B05.900)¹⁴⁸. Стандартизований перелік причин смерти досліджуваного населення, разом з присвоєними кодами ICD10h, подано в *Додатку 35*.

Одна з переваг зведення різноманіття назв причин смерти до системи кодів є гнучкість подальшого групування причин у класи. Надзвичайно бажаним є створення такої системи класифікації, яка відображала б історичну нозологічну номенклатуру певного краю й давала змогу порівняти з регіональними офіційними статистичними даними. Тут ми застосували класифікацію HistCat, розроблену авторами ICD10h на основі шотландської нозології другої половини XIX – першої половини XX ст.¹⁴⁹ Вона розподіляє причини смерти на шістнадцять класів: діарейні (diarrhoea), дітонародження (childbirth), зовнішні причини (external), інфекційні (infectious), інші (other), захворювання кровообігу (circulatory), захворювання нервової системи (nervous system), нечіткі (ill defined), до якого належать передовсім неокреслені симптоми, новоутворення (neoplasms), перинатальні (perinatal), респіраторні (respiratory), сечостатеві (genitourinary), слабкість (debility), старість (old age), захворювання травної системи (digestive), туберкульоз (tuberculosis); додатково виділяються випадки, коли причина дослівно вказана як невідома (stated to be ‘unknown’), текст не є причиною смерти (not a cause of death) й немає причини смерти або рубрика залишена пустою (no cause given/blank). У *Додатку 36* подано класифікацію кодів ICD10h,

¹⁴⁸ Ibid. P. 31–32.

¹⁴⁹ Ibid. P. 10.

присвоєних причинам смерті з греко-католицьких метрик шести досліджуваних сіл.

Кодування латинських назв не становить значного виклику, позаяк почасти сходяться з архаїчною й сучасною англійською медичною номенклатурою (окрім фальшивих друзів перекладача як «angina»¹⁵⁰), втім однаково необхідно дослідити, які саме значення мав той чи інший термін, особливо вернакулярний. Тут недостатньо місця, щоб розглянути всі назви, тому зосередьмося на найважливіших, найпроблемніших і, звісно, найцікавіших. Довідковою літературою слугували словники й енциклопедії другої половини ХІХ ст.¹⁵¹ й сучасні спеціальні видання¹⁵². Цікавим джерелом є також підручник щодо ведення метрик о. Г. Крижановського, що містить перелік хвороб з їхніми назвами українською, латинською, німецькою й польською та описами симптомів¹⁵³.

Чи не найпроблемнішою назвою причини смерті є тиф, він же «тифусь» («тыфусь»), «typhus» («thyphus», «tifus», etc.) або ж «febris nervosa» (нервова гарячка). У другій половині ХІХ ст. на науковому рівні вже розрізняли черевний тиф (лат. typhus abdominalis), висипний тиф (лат. typhus exanthematicus) і поворотний тиф (лат. typhus recurrens)¹⁵⁴, що мають дещо відмінні прояви і, що важливіше, етіологію¹⁵⁵. Однак мусимо сумніватися,

¹⁵⁰ В сучасній англійській нозології терміном «angina» позначається стенокардія (angina pectoris), тоді як в українській, так само як в інших мовах Центрально-Східної Європи в ХІХ ст., – запалення горла (фарингіт або тонзиліт). Невестюк Я. Материял термінольоґічний. *Лікарський збірник*. 1898. Т. І. Вип. І. С. 5; Reid A., Garret E., Hiltunen Maltesdotter M., Murkens M. ICD10h – Manual. P. 36; Słownik polsko-łaciński / przez A. Bielikowicza. Т. І. Kraków, 1865. S. 9.

¹⁵¹ Верхратский І. Знадобы до пізнаня угорско-руских говорів. Словарець. *Записки Наукового товариства імени Шевченка*. 1899. Т. XXX. Кн. IV. С. 201–276; Його ж. Знадобы до словаря южноруского. Львів, 1877. 88 с.; Малоруско-німецкий словарь / уложив Є. Желеховский. Львів, 1886. Т. І : А–О. 608 с.; Малоруско-німецкий словарь / уложили Є. Желеховский і С. Недільский. Львів, 1886. Т. II : П–Я. 527 с.; Невестюк Я. Материял термінольоґічний. *Лікарський збірник*. 1898. Т. І. Вип. І. С. 3–7; Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch / von E. Partyckij. Lemberg, 1867. Bd. I : A–L. XVI, 432 S.; Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch / von E. Partyckij. Lemberg, 1867. Bd. II : L–Z. 382 S.; Meyers Konversations-Lexikon. Eine Encyclopädie des allgemeinen Wissens. 4. Auflage. Leipzig, 1885–1890. 16 Bände; Słownik polsko-łaciński / przez A. Bielikowicza. Т. I–II. Kraków, 1865–1866. 2072 s.

¹⁵² Дидик-Меуш Г. Українська медицина. Історія назв. Львів, 2008. 400 с.; Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Київ, 1984. Ч. І. 495 с.; Його ж. Словник бойківських говірок. Київ, 1984. Ч. II. 515 с.

¹⁵³ Крыжановский Г. Поучение для г. к. приходскихъ урядовъ. С. 49–57.

¹⁵⁴ Meyers Konversations-Lexikon. Eine Encyclopädie des allgemeinen Wissens. 4. Auflage. Leipzig, 1889. Bd. 15. S. 955–958.

¹⁵⁵ Збудником черевного тифу є бактерії родини сальмонел, висипного – рикетсій, поворотного – борелій.

що це розрізнення існувало на побутовому рівні¹⁵⁶. Відповідно, тифом чи нервовою гарячкою в метриках може позначатися будь-яке захворювання, що відзначалося висипом на шкірі, пропасницею і, найголовніше, затьмаренням свідомости.

Проблема ж виникає з того, що система ICD10h не містить якого-небудь узагальнювального коду для неокреслених тифів, а чітко розрізняє черевний, висипний і т. д. У цій дослідженні вирішено віднести усі причини смерті, означені як «тифь», «typhus» і «febris thyfoidalis», а також «лежанка»¹⁵⁷, до коду, що позначає черевний тиф (A01.000 «Typhoid fever»); «febris nervosa» також трактуємо як одну з назв черевного тифу з кодом A01.006 «Nervous fever». Це лише інструментальне рішення, адже як черевний, так і висипний тифи були ендемічними на Галичині, принаймні якщо вірити офіційній крайовій статистиці¹⁵⁸.

До коду A75.900 «Typhus fever, unspecified» (себто висипний тиф) віднесено лише одну назву – «угорска(я) зима». Найвірогідніше, ця назва виникла як хибний переклад німецького «Hungerfieber» («голодна гарячка» – одна з назв висипного тифу), де «-fieber» перекладено діалектним «зима» у значенні пропасниці (що підтверджує інший варіант назви – «угорська фебра»)¹⁵⁹, а «Hunger-» – як «угорський» через співзвучність з нім. Ungarn, лат. Hungaria тощо. Що цікаво, ця назва фіксується лише в метриках однієї парафії (Бітля з Ботелкою Нижньою) і не має аналогів у метриках інших досліджуваних місцевостей. Це вкотре спонукає до гадки, що під «тифом» криються декілька «тифозних» захворювань.

¹⁵⁶ Плутина між тифами не була унікальною лише для цього куточка Європи: Reid A., Garret E., Hiltunen M., Maltedotter M., Murkens M. ICD10h – Manual. P. 36.

¹⁵⁷ Малоруско-німецький словар. Т. I. С. 400; Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Ч. I. С. 407.

¹⁵⁸ Rocznik statystyki Galicyi / pod red. T. Rutowskiego. Lwów, 1887. R. I. S. 50.

¹⁵⁹ Верхратский І. Знадобы до пізнання угорско-руских говорів. С. 221; Його ж. Знадобы до словаря южнорусского. С. 21; Дидик-Меуш Г. Українська медицина. С. 181–186; Малоруско-німецький словар. Т. I. С. 299; Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Ч. I. С. 308.

Вельми різноманітними були назви на позначення легеневого туберкульозу: «сухоти» («сухоты», «suchoty»), «hectica»¹⁶⁰, «phtysis» («phtisis», «ftisis», «phtisis chronica», «phtysis atrophica», «phtysis pulmonalis»), «туберкула», «tubercula(e)», «tuberculosa(e)», «tuberculosis», «consumptio(nes)». Загалом усі ці назви можна вважати синонімами, втім деякі з них могли вживатися паралельно. Скажімо, в греко-католицькій метриці померлих с. Ісаї, де протягом 1873–1900 рр. парох був незмінним, одночасно вживаються «consumptio(nes)» (78 випадків), «hectica» (63 випадки), «phtysis» (37 випадків) і «tubercula(e)» / «tuberculosa(e)» (13 випадків). З цього випливає, що цими назвами могли відображатися різні прояви тієї ж хвороби: наприклад, «hectica» могло вказувати на гарячку, а «consumptio» – на загальне виснаження організму.

У метриках Бітлі й Ботелки Нижньої частою причиною смерті є «изъсохъ», «съсхла», «зосхло» тощо (загалом 56 випадків), натомість зафіксовано лише 15 смертей через «сухоти», дві через «consumptio» й одна через «туберкулу»; в порівнянні з іншими досліджуваними парафіями це підозріло мало (в Ісаях, дещо меншій за населенням парафії, зафіксовано 191 смерть через різновиди туберкульозу). Під цими словами, ймовірно, все ж мається на увазі туберкульоз, адже стрімке «висихання» людини є одним з його яскравих виявів; звідси, врешті-решт, етимологія слова «сухоти»¹⁶¹. Однак через обережність і принцип дослівності цим назвам присвоєно код R64.002 «Wasting» (виснаження).

Досліджувані метрики надають також багатий масив діалектної лексики. Переважно їх не надто складно зіставити з сучасною номенклатурою: «задуха» (астма)¹⁶², «задавка» / «задавлячка» (дифтерія)¹⁶³,

¹⁶⁰ ICD10h містить окремий код R50.903 «Hectic fever», однак у нашій випадковій «hectica» найвірогідніше означає саме «сухоти». Етимологічний словник української мови / Ред. кол.: О. Мельничук (гол. ред.), І. Білодід, В. Коломієць, О. Ткаченко. Київ, 1982. Т. I : А–Г. С. 500; Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch. Bd. I. S. 372; Słownik polsko-łaciński. T. I. S. 392.

¹⁶¹ Дидик-Меуш Г. Українська медицина. С. 267.

¹⁶² Верхратській І. Знадоба до словаря южнорусского. Львів, 1877. С. 19; Дидик-Меуш Г. Українська медицина. С. 266; Малоруско-німецький словар. Т. I. С. 244; Невестюк Я. Материял термінологічний. С. 5; Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch. Bd. I. S. 71.

¹⁶³ Малоруско-німецький словар. Т. I. С. 241; Невестюк Я. Материял термінологічний. С. 5.

«хрипка» / «хрепавиця» (грип, інфлюенца)¹⁶⁴, «болякъ» / «болячка» / «вередь» (нарив)¹⁶⁵, «воспаленіє бѣлыхъ печѣн[о]къ» (пневмонія)¹⁶⁶, «гостець» / «гостець» (ревматизм)¹⁶⁷. Щодо останнього примітно, що в метриках не фігурує інша народна назва ревматизму з прозорою етимологією, що була зафіксована Іларіоном Свенціцьким у Бітлі на початку ХХ ст. – «руматус». Тоді там, в присілку Сигловате, жив «земний бог» Їрко Бугир, котрий лікував людей спеціальною молитвою:

Помолю ся Господу Богу всемогущому, пресвятї пречистї Дїві Марїї і Тройци святї єдинї і всім святим Силам Божим і всім святим Тайнам. – Я вам ся помолю і вам ся поклоню, будьте минї до помощи – до поратунку, із сего крещеного родженого Івана ізогнати всякаго врага і супостата, всю нечистоту і біду, і ізогнати із сего крещеного родженого Івана, із його частей, із його члонків і з увсіх чувствів – поганого болища гістіща, нечистого руматуса, кервище паскунного і всіма силами божими (хухає – х!) духами святими – і так ми Боже допоможи во Тройци святїй, пресвята Дїва Марія, свята Магдалина, свята Варвара і всі Святїї (...)¹⁶⁸

Утім, етнографічна література й словники не завжди виручають. У метриках Бітлі й Ботелки Нижньої зустрічаємо таку причину як «заперло (му) дворъ», що може бути таким собі евфемізмом кишкової обструкції, через яку бідолаха не міг піти надвір. Там-таки наявні такі причини як «втяло» / «утяло», «напрасно втяло», «втяло (е)го» / «утяло ю». У двох випадках поруч ще дописано «шлягъ» / «Schlag», себто маємо справу з апоплексією мозку (від нім. Schlagfluss)¹⁶⁹. Однак трактувати таким чином усі випадки «втинання» неможливо з огляду на такі записи як «втяло въ бокъ напрасно», «втяло го в грудь» чи «втяло ю в бокъ цѣльй», себто йдеться про раптову смерть через такий же раптовий біль в області, скажімо, серця чи

¹⁶⁴ Верхратскій И. Знадобы до словаря южнорусского. С. 77; Малоруско-німецкий словарь. Т. II. С. 1046; Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch. Bd. I. S. 351, 372.

¹⁶⁵ Малоруско-німецкий словарь. Т. I. С. 39; Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Ч. I. С. 65; Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch. Bd. I. S. 246; Słownik polsko-łaciński. Т. II. S. 1291.

¹⁶⁶ Дзендзелівський Й. Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області УРСР. Ужгород, 1960. Ч. II. Карта № 145.

¹⁶⁷ Крыжановскій Г. Поученіє для г. к. приходскихъ урядовъ. С. 51; Малоруско-німецкий словарь. Т. I. С. 155; Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Ч. I. С. 172, 188; Там само. Ч. II. С. 196.

¹⁶⁸ Свенціцький І. Бойківський говір села Бітля. *Записки Наукового товариства імени Шевченка*. 1913. Т. СХІV. С. 144.

¹⁶⁹ Крыжановскій Г. Поученіє для г. к. приходскихъ урядовъ. С. 49; Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch. Bd. II. S. 153–154.

внутрішніх органів¹⁷⁰. Відповідно, кодувати такі причини варто лише як гострий біль і, якщо можливо, конкретизувати ділянку тіла.

Окрім самої причини смерті священники мали вказувати в метриках і її природу, себто чи була вона «звичайною» («ordinaria»), чи «надзвичайною» («extra ordinaria»)¹⁷¹; синонімом звичайної була «природна» («naturalis»), «надзвичайної» – «нагла». Однак священники часто-густо лише зазначали, що смерть була «природною» («naturalis», «обыкновенна», «звычайна(я)»), без будь-яких подальших деталей, що звужує наші інтерпретаційні можливості (*Додаток 38*). Як показує графік у *Додатку 37*, частка таких записів поступово скорочується на початку 1880-х рр.; значне просідання в 1873 р. пов'язано з епідемією холери. Паралельно, дещо зростає частка причин, які, за HistCat, названі нечіткими, сиріч різноманітних симптомів, які неможливо напевно зіставити з більш-менш конкретною недугою: «горячка», «пухлина водна» («hydrops»), «кровь залляла», «спухъ», «втяло» тощо. Втім варто додати, що наречення цих назв симптомами є, звісно, сучасною перспективою, тоді як тогочасна людина розуміла ту ж «пухлину водну» (водянку) чи жовтяницю як повноцінне захворювання, що могло загнати до гробу¹⁷². Дещо про уявлення селян про природу захворювань промовляє згадана вище молитва Ірка Бугиря:

Ти, поганый болищу – гостіщу, нечистий руматусе і кервище паскунна! Я до тебе говорю – говорю до тебе всіма силами божими, відки ти прийшов, із чогось прийшов на сего хрещеного родженого Івана, ци ти пришов із скалів, ци із степів, ци з вертепів, ци водами, ци дорóгами, ци розпутіями, цись прийшов із громів, ци з блискавиць, ци з огне, ци з води, цис прийшов з поганого духа, з поганого люфту, ци прийшов від мертвого, ци від живого, ци прийшов в їдіню, ци в питю, ци в труді, ци в ході, ци в роботі, цись прийшов

¹⁷⁰ Іван Франко, пишучи про народні вірування в упирів, що «потинають» людей і худобу, також сумнівався, щодо значення цього слова: «Въ могилѣ упирь лежитъ точно живой, а ночью выходитъ и „потынае“ людей або худобу“. Что собственно значить это „потынаение“, съ точностью опредѣлить не могу. Бойки прилегающихъ къ Нагуевичамъ самборскаго и турчаскаго округовъ различаютъ нѣсколько видовъ „потынаения“: „втне лекше, втне тяжше, а втне й смертельно“. Въ Нагуевичахъ объ этихъ различіяхъ я не слыхалъ. Изъ нѣкоторыхъ рассказовъ можно догадываться, что упыри высасываютъ кровь у людей, но самое слово „потынаеть“ или „втынаеть“, которымъ обозначаютъ зловерное дѣйствіе упырей, равно какъ и то обстоятельство, что ихъ въ 1831 г. да и послѣ могли считатьъ виновниками холеры, заставляетъ догадываться, что народъ, кромѣ высасыванія крови, приписываетъ упырямъ еще какое то дѣйствіе, болѣе внезапное, какое нибудь пораженіе сердца или друтое поврежденіе внутреннихъ органовъ». Франко И. Сожжение упырей въ с. Нагуевичахъ въ 1831 г. *Кіевская Старина*. 1890. Т. XXIX. С. 105.

¹⁷¹ Крыжановскій Г. Поученіе для г. к. приходскихъ урядовъ. С. 48.

¹⁷² Див., наприклад, тогочасний опис проявів водянки в різних частинах тіла: Там само. С. 54.

з якої лютости, ци з яких вибрудів, ци з яких учинків, цись прийшов з поганого душіща страху, ци з паскунного сну – відкис прийшов, там піди; ай ништо тя не видів колис прийшов, оби тя ништо не видів колись изійшов. Изійди і потім не вйди; запрічаю тя і проклинаю тя всіма силами божими і духами святими, так ми Боже допоможи в Тройци святї і всі Святї¹⁷³.

4.2. Немовлята й діти

Починаючи з цього підрозділу, розгляньмо смертність за причинами смерти у вікових групах. Інструментами будуть коефіцієнти смертності й сезонности, що дозволить поглянути на річні й сезонні коливання. Аби надміру не ускладнювати завдання, причини смерти, з попередньо присвоєними кодами ICD10h, були класифіковані відповідно до схеми HistCat.

Розпочнімо зі смертності немовлят. *Додаток 39* ілюструє, що більшість смертей у цій віковій групі була спричинена перинатальними недугами й розладами, з яких найбільше виділяється вроджена слабкість або кволість: «слабое», «слабосиліє», «слабосильность зь уроды / уродження / природы», «imbecillitas», «infirmitas a nativitate», «debilitas» тощо. До них також додаються передчасне народження («ante tempus natus», «не съ часомъ») й конвульсії («конвульсії», «convulsio»); щодо останніх, то розрізняємо конвульсії в неонатальний (P90.000) і постнеонатальний періоди (R56.804, віднесено до категорії нечітких).

Ці категорії є надзвичайно розмитими й непромовистими, тому потребують детальнішого дослідження. Наразі ж причинком буде те, що під слабосиллям можуть критися найрізноманітніші ендо- й екзогенні чинники. Коли йдеться про неонатальну смертність, то, найвірогідніше, йдеться про вроджені недуги й вади розвитку, тоді як у випадку постнеонатальної смертності, коли зростає екзогенний вплив, може йтися про, припустімо, ослаблення організму дитяти через недоїдання¹⁷⁴. Подібно є з конвульсіями,

¹⁷³ Свенціцкий І. Бойківський говір села Бітля. С. 145.

¹⁷⁴ Wienholts K., Murkens M., Raftakis M., Mühlichen M. Convulsions as a cause of infant death: New insights into its meaning based on evidence from four European cities (1800–1955). *Medical History*. 2025. Vol. 69. No. 2. P. 254.

які тяжко віднести не те що до конкретного захворювання, а й до якої-небудь категорії. Нещодавнє дослідження на матеріалі міст Нідерландів, Німеччини й Греції показує, що під цим словом ховалися і вроджені дефекти, й інфекційні захворювання з повітряно-крапельним і фекально-оральним механізмом передачі¹⁷⁵. В українських джерелах на означення немовлячих конвульсій може також фігурувати назва «родимець»¹⁷⁶. В. Шухевич так окреслив розуміння родимцю гуцулами: «Се слабість діточа; вона трясе дитиною; дитина перестає говорити, *забезсебит си* (лежить без пам'яті). Тоту хоробу приносить дитина з собою при уродженю; бере ся вона й від того, як дитина чогось вержеть ся, або як дістає зуби»¹⁷⁷. Так, конвульсії стосувалися й старших діток.

Інші причини включають: респіраторні захворювання – передусім «кашель» («tussis» / «thussis»), а також ангіну, під якою варто розуміти гострий фарингіт (запалення горла); інфекційні – коклюш, у менших масштабах віспу, кір, дифтерію й скарлатину; діарейні – дизентерію, власне діарею й тиф. Нетривіальним з цього переліку є «кашель», яким окреслювали, ймовірно, будь-яку недугу, що мала такий симптом, від застуди до коклюшу.

Схоже на те, що хвороби й стани, що виникали в перинатальний період, не сильно позначалися на річних коливаннях смертності немовлят, а діяв принцип «чим більше народжувалося, тим більше помирало», хоча все ще припустимо, що смертність через «слабосилля» може включати й більш конкретні захворювання. Натомість періоди надсмертності зумовлювалися інфекційними й респіраторними захворюваннями. Так, значна частина смертей у 1885 р. була спричинена «кашлем» (можливо, спалах коклюшу), а пік 1891 р. – одночасними спалахами того ж «кашлю», коклюшу, дифтерії й скарлатини. До того ж, до середини 1880-х рр. скорочується частота

¹⁷⁵ Ibid. P. 254.

¹⁷⁶ Подгорна А. Зміни в дитячій смертності в українському повітовому місті впродовж 1807–1910 рр. С. 84.

¹⁷⁷ Шухевич В. Гуцульщина. С. 1150.

«природних» смертей, що вочевидь оприявнює покращення якості реєстрації.

Сезонність смертності немовлят через більшість причин (*Додаток 40*) почасти зіставляється з сезонністю народжуваності (*Додаток 30*). Респіраторні й інфекційні захворювання мали виражену сезонність, пік смертності від яких припадав на березень. Захворювання з класу діарейних найбільше проявлялися в теплу пору – від червня до вересня.

Серед дітей віком від одного до чотирьох років першу скрипку грають інфекційні й респіраторні хвороби: дифтерія, коклюш, скарлатина, кір, «кашель», ангіна, меншою мірою – віспа, грип, пневмонія (*Додаток 41*). Більш вагомо починає проявлятися смертність від туберкульозних захворювань, однак висока амплітуда коливань зумовлена знову-таки інфекційними й респіраторними недугами: пік 1886 р. – через дифтерію і скарлатину, 1891 р. – через дифтерію, коклюш, скарлатину, ангіну і «кашель», 1897 р. – знову дифтерію, скарлатину й коклюш. Рівно ж яскравіше проявилися діарейні причини – холера в 1873 р. і дизентерія з «діареєю» у 1889 р. Щодо сезонності (*Додаток 42*), то інфекційні й респіраторні захворювання найбільше впливали на смертність у холодну пору з піком у лютому, а діарейні, очікувано, в липні й серпні.

Смертність у віці 5–14 років загалом повторює риси смертності в попередній віковій групі: найбільше смертей від дифтерії, скарлатини, кору й віспи (цікаво, що смертність від коклюшу значно скорочується), і куди ж без «кашлю» й ангіни (*Додаток 43*). Щоправда, амплітуда річних коливань значно зменшується, окрім, звісно, «вежі» 1873 р. – серед дітей холера найболючіше вразила саме найстаршу групу. Уже знайомі вершини 1889 і 1897 рр. були спричинені, відповідно, дизентерією з «діареєю» та дифтерією зі скарлатиною. Сезонність також має подібні прояви: взимку й навесні – інфекційні й респіраторні захворювання, влітку – діарейні (*Додаток 44*).

Окремо розгляньмо смертність, зумовлену зовнішніми факторами. Нещасні випадки мали виражену сезонність – більшість нещастя траплялася

влітку, цебто в час, коли батьки найбільше часу проводили поза домом у полі й залишали малечу на діда й бабу чи старших дітей. Серед немовлят зафіксовані такі казуси як смерть в купелі, опарення окропом, «сбѣджене», себто смерть через бідність, а також випадкове (чи не зовсім?) удушення матір'ю у ліжку («in somnum matre fortuito suffocate»). Причина смерті двох немовлят вказана як «без(ъ) матери», адже мати померла незадовго після пологів, через що дитяті не було чим кормитися. Також у метриці з Бітлі знаходимо одне (і єдине серед наших джерел) свідчення інфантициду: «мати сама родивши его – лишила на морозѣ, дабы погибло, и погибло»¹⁷⁸.

Причинами смерті старших дітей були, найчастіше, утоплення в річці, а також опіки від окропу, удар блискавки («громъ забиль», «a fulmine occessa»), «случайно зашибся», падіння дерева («смерека убила го случайно», «ab arbore occisus»), бідність («изъ бѣды», «про нищету»). Десятирічного Стефана Середича з Ботелки Нижньої в червні 1877 р. «задавили быки телѣговъ»¹⁷⁹, а двійко діток Яцька й Марисі Костишак з Прислопа – дворічний Яків і трирічна Катерина – згоріли («combusti») за незрозумілих обставин в серпні 1872 р.¹⁸⁰

До зовнішніх причин також зараховано смерть через щеплення від віспи. Таких випадків зафіксовано три («въ слѣдствіе щепленной оспы», «по щепленной оспѣ») і всі вони походять з Бітлі й Ботелки Нижньої; припускаємо, що вакцинації в цих селах належали всі новонароджені через, адже священник залишив відповідні нотатки у метриці народжених. У «Перехресних стежках» І. Франко змальовує таку розмову адвоката Євгенія Рафаловича й парафіяльного священника:

- Що у вас, похорон був? – запитав він.
- О так, похорон, – яось мов нерадо буркнув о. Зварич.
- Та й не один, – додав хтось із селян.
- Мруть хіба в селі?
- Ну, та... померли.
- Слабість яка? Пошесть?
- Ще гірше.

¹⁷⁸ ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8107. Арк. 58.

¹⁷⁹ ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8117. Арк. 1 зв.

¹⁸⁰ ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 10645. Арк. 14 зв.

- Як то?
- Пошесть ц[ісарсько]-к[оролівська], патентована.
- Що се ви, отче? Загадками говорите.
- Ба ні, що правда. Адже отсе вертаємо з такого похорону, якого ви ще, певно, не бачили. Семеро дітей нараз.
- Дифтерія? – не без легкого страху промовив Євгеній.
- Ні. Здоровісінькі були.
- Ну, через що ж померли?
- А, бачите, ведлуг пшипісу. Фізик приїхав віспу щепити і зацепив усі діти зопсованою коров'янкою. Замість віспи прищепив гангрену – і отсе сьогодні семеро ми їх поховали. А п'ятеро ще мучиться¹⁸¹.

4.3. Доросле й літнє населення

Причини смерти дорослого населення, сиріч віком від 15 до 59 років, були найбільш різноманітними, порівняно з іншими віковими групами, й охоплюють усі класи, окрім, звісно, перинатальних станів і старости.

Серед дорослих регулярно була смертність від респіраторних захворювань (*Додаток 45*): найчастіше вони означені як астма («asthma», «дыхавиця», «задуха») і пневмонія («pneumonia», «incensio / inflamatio pulmonum / pneumogum», «воспаленіє / запалѣнє / запаленє легких / плуць», «воспаленіє грудне», «воспаленіє бѣлыхъ печѣн[о]къ»). Смертність від цих захворювань траплялася в холодну пору з піком в лютому (*Додаток 46*).

Значна частка смертей була зумовлена хворобами з класу діарейних. Окрім епідемії холери в 1873 р., коли коефіцієнт смертності дорослого населення від якої склав 27%, або ж 74% від усіх смертей цього року, протягом усього відтинку часу спостерігається сталий рівень смертності від тифу (вірогідно, черевного), а також дизентерії (вона ж червінка). Пік смертності від цього типу недуг припадав на літо, а властиво липень і серпень.

Смертність через нечітко окреслені причини поступово скорочувалася до кінця 1880-х рр., головню через покращення реєстрації, коли все рідше причина вказувалася як «природна». Ця категорія причин включає здебільшого симптоми, які неможливо зіставити з конкретною недугою:

¹⁸¹ Цит. за Франко І. Перехресні стежки // Іван Франко. Зібрання в п'ятдесяти томах. Київ, 1979. Том. 20. С. 291.

пропасницю («горячка», «зима», «febris»), водянку («пухлина водна», «hydrops»), «вибух крові» («кровъ залляла», «Blutsturz»), набряки («опухъ», «спухъ») тощо. Однак більшість у цьому класі все ще становлять «природні» смерті.

Туберкульоз мав стале місце в структурі смертності дорослого населення. Хоч цей клас охоплює всі прояви туберкульозу, реєструвався, з кількома винятками, лише респіраторний. Меншу, але відчутну, частку становили захворювання травної системи: «кольки», рідше грижа («руптура», «ruptura»), кишкова непрохідність («obstructio», «обструкція», «заперло дворъ»), блювання й різні болі в животі («въ черевѣ», «въ трунку»); інфекційні: віспа й «угорска зима» – вірогідний висипний тиф; хвороби з класу «інших»: ревматизм («rheumatismus», «гостецъ») й запалення неозначеного органу (найімовірніше малася на увазі пневмонія). Такою ж регулярною була смертність породіль. Незначна частина смертей була зумовлена алкоголізмом: «въ піяньствѣ погиблъ», «нагла смерть черезъ піяньство», «случайно въ піяньствѣ» тощо, тому, мабуть, не дивною стала поява через пів століття ледь не анекдотичного порівняння бойків з американськими індіанцями, бо вони «жахливо піячать»¹⁸².

Пияцтво було причиною й декількох нещасних випадків. Скажімо, у червні 1886 р. «перепой ½ літри оковиты ставъ ся причиною смерти въ 4 години» 26-літньої Катерини Германович з Яблінки Вижньої¹⁸³, що наймитувала в Прислопі¹⁸⁴. У березні 1872 р. «утопиль ся случайно піяный» 55-літній Прокіп Ясенівка з Бітлі; подібна пригода сталася з його односельчанкою Пелагією Оленич в листопаді 1890 р., коли вона «упала напилa въ воду и утопила ся»¹⁸⁵.

Загалом, безвідносно до оковитої, дорослі втрапляли в такі нещастя: утоплення, скоріш за все випадкові, падіння дерева, зокрема під час рубки в

¹⁸² „Spectator“. Село Мразниця. (До монографії нафтового басейну). *Гомін басейну*. 1937. Ч. 1. 1 січня. С. 2.

¹⁸³ Нині – с. Верхня Яблунька Самбірського району.

¹⁸⁴ ЦДАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 10645. Арк. 35 зв.

¹⁸⁵ ЦДАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8107. Арк. 54 зв.; ЦДАУЛ. Ф. 201 Оп. 4а. Спр. 8107. Арк. 19.

лісі, фізичні травми, удари блискавки («перунъ забиль его»), переохолодження («замерзь», «змерзь въ дорозѣ», «frigore perit»), одного підлітка задавило колесо в млині. Випадків самогубств зафіксовано п'ять. Усі вони відбулися через повішення («обвѣсилъ ся», «обвѣсила ся сама», «strangulavit se ipsum», «strangulatus», «obstringit se») і лише в одному випадку жертвою самої себе стала жінка. Двоє чоловіків постраждали через насильство, серед них – Федьо Голич з Ботелки Нижньої, котрий у 1885 р. помер через «побытя отъ жидовъ»¹⁸⁶. Обставини загибелі 40-літньої Настуні Фумич з тієї ж Ботелки в листопаді 1877 р. більш загадкові. Спершу парох вказав причину смерті як «случайно убили быки», що, за наявності подібних випадків, не надто дивує. Втім, дещо згодом він дописує: «или мужь[,] здает ся»¹⁸⁷. І будь мудрий!

Найвагомішою причиною смерті осіб літнього віку (від 60 років) була старість: «старость», «senectus», «aetas», а також «senectutis / aetatis debilitas» (Додаток 47). Як і зі «слабосиллям» немовлят, це означення є надзвичайно розмитим й може приховувати бозна-що. Нижнім віковим порогом «старости» у досліджуваних метриках є 60 років, за винятком одного 57-літнього чоловіка. Так само значна частина смертей записана як «природна», що ще більше ускладнює вивчення причин смертності в цій віковій групі.

Річні коливання смертності старих найбільше визначалася респіраторними захворюваннями, серед яких перше місце займала «астма», рідше – пневмонія. Ймовірно, що «астмою» та синонімами штибу «задуха» й «дихавиця» означувався будь-який розлад дихання, необов'язкового хронічний¹⁸⁸. З класу діарейних причин смерті знову-таки виділяється тиф, що, як стверджувалося вище, був ендемічним на цих теренах. Що цікаво, смертність літнього населення під час епідемії холери 1873 р. не набрала тих масштабів, як серед дорослого населення. Натомість сукупна смертність

¹⁸⁶ ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8117. Арк. 7 зв.

¹⁸⁷ Там само. Арк. 1 зв.

¹⁸⁸ Дидик-Меуш Г. Українська медицина. С. 267.

протягом епідемічного 1873 р. зрівнялася зі смертністю в «звичайні» 1883–1885 рр., коли не простежується спалах якої-небудь недуги.

Водночас цікаво, що зареєстровано доволі мало смертей внаслідок захворювань системи кровообігу чи хронічних станів. За увесь період було зафіксовано лише чотири смерті через апоплексію мозку, одну через «сердце», одну через параліч, три через рак або пухлину і чотири через ревматизм. Це, з одного боку, може свідчити про низьку значущість цього типу хвороб в структурі смертності, з іншого боку, відображає недостатні тогочасні спроможності в їхньому діагностуванні. Та й врешті-решт саме хронічні стани, невидимі для зовнішнього спостерігача, може приховувати «старість». Ще цікавіше те, що взагалі відсутня смертність від інфекційних захворювань: наявний лише один випадок, коли причиною кончини стала бешиха («*erysipelas ambulans chronica*»).

З погляду сезонності наявний вже знайомий розподіл: влітку – діарейні захворювання, в холодну пору – всі решта (*Додаток 48*). Додається й те, що сезонність смертності через «старість» загалом зіставляється з сезонними проявами респіраторних захворювань. Це також можна пояснити двояко: або багато смертей через «старість» справді зумовлена хворобами дихальних шляхів (або ж вірусними), або це лише співпадіння, адже смертність серед літнього населення в історичних аграрних популяціях загалом набирала більших обертів саме з настанням холодів¹⁸⁹.

Наостанок трішки про зовнішні фактори. Випадків «неприродної» гибелі в цій віковій групі маємо лише вісім і ці чинники також нам уже знайомі: утоплення, удар блискавки, переохолодження, один чоловік повісився. Двох осіб «подв'їнуло» або «зав'їнуло» – себто були уражені вітром, що могло спричинити застуду¹⁹⁰. Ще у двох випадках причиною стала бідність: «изъ нужды», «нужда и недостатокъ». Інтерес становить і те, що в жоднім випадкові, і це стосується всіх вікових груп, «голод» не фігурує

¹⁸⁹ Волошин Ю. Парафіяльна спільнота. С. 324.

¹⁹⁰ Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Ч. II. С. 66.

дослівно як причина смерті, лише декілька випадків «нужди» й одна смерть 12-літньої дівчинки через «тиф и за голодження».

Висновки до четвертого розділу

За Абделем Омраном, автором теорії епідеміологічного переходу, наслідком модернізації стала поступова нівеляція інфекційних захворювань, недоїдання й ускладнень унаслідок пологів як визначальних чинників смертності, а натомість встановилася перевага ендогенних і хронічних захворювань¹⁹¹. Якими б не були критика й ітерації Омранової теорії¹⁹², загальний аналіз причин смертності греко-католицького населення шести сіл Турківського повіту у 1872–1900 рр. спонукає до висновку, що ця популяція все ще жила в «добу пошестей і голоду». Поки за базовими параметрами все сходиться – значні коливання коефіцієнта смертності, висока смертність дітей і породіль, переважання екзогенних причин смерті – усвідомлюємо, що низька смертність через хронічні захворювання не була такою *per se*, а була радше наслідком недосконалих принципів реєстрації й, що важливіше, низького, за сучасними мірками, рівня медичних знань, що унеможлиблювало належне діагностування.

Тим не менше, на основі отриманих даних метричних книг висновуємо, що регулярні спалахи заразливих захворювань були найбільш відповідальними за смертність серед досліджуваного населення. Найкраще це простежується серед дітей, що були жертвами коклюшу, дифтерії й кору, а також, меншою мірою, віспи. Серед дорослих і старих переважала смертність через «астму» й пневмонію, що були зараховані до класу респіраторних захворювань; вагому частку становили й так звані діарейні хвороби, передусім тиф. Щоправда, HistCat групує причини смерті радше

¹⁹¹ Omran A. R. The Epidemiologic Transition: A Theory of the Epidemiology of Population Change. *The Milbank Memorial Fund Quarterly*. 1971. Vol. 49. No. 4. P. 516–517.

¹⁹² Див. Mackenbach J. P. Omran's 'Epidemiologic Transition' 50 years on. *International Journal of Epidemiology*. 2022. Vol. 51. No. 4. P. 1054–1057; Weisz G., Olszynko-Gryn J. The Theory of the Epidemiologic Transition: The Origins of a Citation Classic. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*. 2010. Vol. 65. No. 3. P. 287–326.

за їхніми проявами, аніж етіологією, що може вести до хибних висновків, адже і пневмонію, і тиф справедливо можна було б віднести до недуг, що спричиняються через інфікування організму людини бактеріями і/або вірусами. Тут стає явною наша методологічна вада – схематизм використаного підходу. І кодування назв за ICD10h, і класифікацію за HistCat не варто розуміти як знаряддя ретроспективної ідентифікації причин смерті, тим паче у відповідності до теперішньої нозологічної термінології, а лише як спробу систематизації й пристосування даних до порівнянь¹⁹³. У майбутніх дослідженнях, як видається, необхідно було б також звернути увагу на шляхи передачі певних захворювань, що допомогло б виділити фактори ризику, яких зазнавало досліджуване населення¹⁹⁴.

¹⁹³ Serdiuk I., Chyruk S. Causes of Death in 19th-Century Ukraine. Parish Registers, Data Quality, and Source-Critical Analysis. *Historical Life Course Studies*. 2026. Vol. 16. P. 136.

¹⁹⁴ Етіологічний принцип був застосований, наприклад, в схемі InfantCat, розробленій для компаративного дослідження дитячої смертності в портових містах Західної й Північної Європи. Див. Reid A., Garret E., Hiltunen Maltesdotter M., Murkens M. ICD10h – Manual. P. 32–33.

Висновки

У магістерській роботі зроблено спробу агрегативного аналізу смертності греко-католицького населення шести сіл Турківського повіту в 1872–1900 рр. Виконуючи поставлені мету й завдання, було досягнуто наступних висновків:

1. Галицькі греко-католицькі метричні книги померлих останньої третини ХІХ ст., будучи за своєю формою актами реєстрації цивільного стану, є наріжним джерелом для мікрорівневого аналізу смертності, адже надають змогу диференціювати її за ознаками віку, статі, сезонності й причин; щоправда, вагомою вадою є низька інформативність щодо соціальної стратифікації селян, що почасти унеможлиблює аналіз соціально-економічних причинків смертності. Оцінивши взяті для дослідження метрики за базовими параметрами, як-от індекс Віпла, можна відзначити їхній високий рівень достовірності. Втім, проблема недообліку все ще присутня й заторкує передусім мертвонароджених і померлих у перші дні життя немовлят. Загалом же на якість реєстрації впливали як інституційні, так і суб'єктивні чинники. Значна частина помилок, вірогідно, походить з так званих посмертних посвідок (карток огляду останків), що видавалися оглядачем останків, призначеним громадським урядом, і мусили враховуватися парафіяльними священниками під час реєстрації метричного акту про смерть. Щодо компетентності цього громадського оглядача, особливо у встановленні причини смерті, є справедливі підстави сумніватися, однак на якості метричного акту позначалася також сумлінність самого священника. Яскравим прикладом є метрики Бітлі й Ботелки Нижньої, де тамтешній парох порушував цілий ряд приписів аж до свавільного використання української мови (язичія) замість офіційної латини. Відповідальність за ці порушення лежала не стільки на священникові, скільки на місцевому деканові, що не здійснював належний нагляд над метричним діловодством.

2. Грубий коефіцієнт смертності у досліджуваній місцевості протягом 1872–1900 рр. відзначався значними флуктуаціями, коливаючись від 24,6‰ до 53,8‰; за дужки тут винесений 1873 р., коли через епідемію холери коефіцієнт смертності сягнув 79,7‰. Незважаючи на те, що холера 1873 р. була останньою значною кризою надсмертності на Галичині протягом ХІХ – початку ХХ ст., навіть у роки без епідемій фіксуються випадки хоч і незначної, але переваги смертності над народжуваністю, що призводила до від’ємного природного приросту населення – 1881, 1885 і 1891 рр. Певна стабілізація коефіцієнта смертності спостерігається лише починаючи з 1892 р., однак ствердити цю думку не дозволяє обмеженість хронологічними рамками дослідження.

3. Аналіз статеві-вікових особливостей смертності став можливим завдяки наявності даних про розподіл населення Турківського повіту за статтю й віком у 1880 р., яку було екстрапольовано на популяцію шести досліджуваних сіл. На цій основі була спроектована статево-вікова структура населення для п’ятирічних періодів аж до 1900 р., що дало змогу обчислити статево-вікові коефіцієнти для п’ятирічних вікових груп. Очікувано, найвищою смертність була серед дітей віком до чотирьох років, а затим, зі значним спадом, – у групі віком від п’яти до дев’яти літ. Надалі ризик смерти залишалися порівняно низькими аж до 45–49 років. Більш мозаїчною картина стала після урахування статевих поділу. Смертність серед чоловічого населення мала тверду перевагу у наймолодших вікових групах, себто до 9 років, а також серед людности віком 40–49 років. У позосталих групах превалювала смертність серед жінок. Такі статево-вікові особливості вписуються в модель демографічної поведінки аграрних популяцій, яким була властива висока жіноча смертність протягом репродуктивного періоду життя, яка, своєю чергою, була наслідком дії такого комплексу чинників як висока пологова й післяпологова смертність, розподіл економічних ролей, спосіб життя й нерівна дистрибуція ресурсів у

домогосподарстві. На противагу, висока дитяча смертність серед хлопчиків більше зумовлювалася дією біологічних факторів.

4. Частка дитячої смертності у загальній структурі становила 55,6%, а коефіцієнт вірогідності доживання до п'ятирічного віку дорівнював 0,270, себто 730 новонароджених з тисячі не помирали протягом перших п'яти років життя. Найвагомим компонентом дитячої смертності була смертність немовлят, коефіцієнт якої коливався від 139‰ до 371‰, а середнє значення для досліджуваного періоду становило 213‰. Притім більш ризиковим був постнеотальний, а не неонатальний період (середні значення відповідних коефіцієнтів: 126‰ проти 88‰), з чого висновується, що висока смертність немовлят була обумовлена переважно екзогенними чинниками; цей висновок буде підтверджений аналізом причин смерті.

5. З точки зору сезонних коефіцієнтів смертності універсально несприятливим періодом для всіх вікових груп був зимово-весняний, з піком у лютому й березні, а також липень-серпень, натомість найнижчою смертність була в червні й вересні-жовтні. Виділяється тут річний ритм смертності немовлят, що був почасти обумовлений сезонністю народжуваності.

6. Середня очікувана тривалість досліджуваного населення при народженні, за нашими обчисленнями, становила 26,7–28 років для чоловіків і 27,8–29 років для жінок. Цей вкрай низький показник, який може бути дещо применшеним через недосконалість в наших обчисленнях, зіставляється з розрахунками інших дослідників для сусідніх регіонів і загалом оприявнює низький рівень життя аграрної популяції.

7. Досліджувані тут метрики померлих пропонують вельми багатий набір причин смерті. Сукупно було виділено 475 унікальних назв хвороб, станів і обставин, що призвели до смерті, які були впорядковані через присвоєння кодів ICD10h заради подальшої класифікації за схемою HistCat. Головний виклик під час первинної обробки цього масиву назв – коректне тлумачення архаїчних, діалектних і вернакулярних назв, які, до того ж, були

писані різними мовами (здебільшого – латиною й українською). Інша проблема виникає з систематичного фігурування таких нечітких і непромовистих означень як «природна смерть», «старість» чи «слабосилля», хоча частота їх ужитку поволі скорочується до кінця досліджуваного періоду, що може бути пов'язано з покращенням якості реєстрації й ретельности громадських оглядачів останків. Незважаючи на це, вдається ствердити, що головними причинами смертності були захворювання з класів інфекційних і респіраторних: перші домінували серед дитячого населення, другі – серед дорослих і літніх. Утім, хоч загальне припущення про низький вплив хронічних і дегенеративних недуг скоріш за все є слушним, варто враховувати неможливість належної їх реєстрації за умов низького рівня медичних знань і можливостей діагностування.

Отже, за усіма переліченими ознаками – нестабільними й високими грубим коефіцієнтом смертності і коефіцієнтом смертності немовлят; статеві-віковими проявами, де чоловіча смертність превалювала в дитячому віці, а жіноча – в репродуктивному; низькою середньою очікуваною тривалістю життя; переважанням екзогенних факторів – смертність греко-католицького населення шести сіл Турківського повіту в останній третині XIX ст. мала риси, властиві аграрним популяціям з низьким рівнем модернізації. Іншими словами, досліджувана людність ще не зазнала істотного впливу процесів демографічного чи епідеміологічного переходу. Втім, складно ствердити відсутність цих змін напевне, передусім через недостатньо широкі хронологічні рамки дослідження, що унеможливорює виявлення таких процесів довгого тривання як переміна структури смертності. Наразі обмежмося лише індуктивним висновком – стабілізація й супутнє скорочення смертності стається на Турківщині не раніше початку 1890-х рр., що на десятиліття пізніше, ніж у середньому в провінції Галичини; яка, своєю чергою, значно відставала від країн заходу й півночі Європи.

Список використаних джерел і літератури

1. Джерела

1.1. Неопубліковані (архівні документи)

1. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 6655. (Метрична книга (народження) с. Ісаї, повіт Турка. 1863–1881).
2. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 6656. (Метрична книга (народження) с. Ісаї, повіт Турка. 1881–1904).
3. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 7554. (Метрична книга (народження) с. Присліп, повіт Турка. 1869–1909).
4. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8107. (Метрична книга (смерті) с. Бітля, повіт Турка. 1852–1901).
5. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8108. (Метрична книга про одруження за 1864–1919 рр. Журнал реєстрації передшлюбних опитувань наречених за 1861–1862 рр., с. Бітля, повіт Турка).
6. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8109. (Метрична книга (народження) с. Бітля, повіт Турка. 1871–1888).
7. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8110. (Метрична книга (народження) с. Бітля, повіт Турка. 1888–1914).
8. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8113. (Метрична книга (смерті) с. Ботелка Нижня, повіт Турка. 1796–1877).
9. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8114. (Метрична книга (одруження) с. Ботелка Нижня, повіт Турка. 1796–1839).
10. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8115. (Метрична книга (народження) с. Ботелка Нижня, повіт Турка. 1839–1876).
11. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8116. (Метрична книга (народження) с. Ботелка Нижня, повіт Турка. 1876–1892).
12. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8117. (Метрична книга (смерті) с. Ботелка Нижня, повіт Турка. 1877–1929).
13. ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 8118. (Метрична книга (народження) с. Ботелка Нижня, повіт Турка. 1892–1902).

14. ЦДАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 10644. (Метрична книга (одруження) с. Присліп, повіт Турка. 1869–1944).
15. ЦДАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 10645. (Метрична книга (смерті) с. Присліп, повіт Турка. 1851–1945).
16. ЦДАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 11217. (Метрична книга (смерті) с. Ісаї, повіт Турка. 1900–1945).
17. AGAD w Warszawie. Zesp. 298. Sygn. 172. (Księgi metrykalne urodzeń, ślubów, zgonów parafii Isaje. 1872–1884).
18. AGAD w Warszawie. Zesp. 298. Sygn. 173. (Księgi metrykalne urodzeń, ślubów, zgonów parafii Isaje. 1885–1904).
19. AGAD w Warszawie. Zesp. 298. Sygn. 175. (Księgi metrykalne urodzeń, ślubów, zgonów parafii Jasionka Masiowa z filią Kondratów. 1875–1901).

1.2. Оpubліковані (збірки документів, окремі публікації документів)

1. Orts-Repertorium des Königreiches Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau. Auf Grundlage der Volkszählung vom Jahre 1869 bearbeitet von der k. k. Central-Commission. Wien: Carl Gerold's Sohn, 1874. V, 339 S.
2. Österreichische Statistik / K. k. Statistischen Central-Commission. Bd. II. H. 1: Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach Alter und Stand. Wien, 1882. 565 S.
3. Powszechna księga ustaw cywilnych dla wszystkich krajów dziedzicznych niemieckich Monarchji austryjackiej / opr. przez M. Zatorskiego i F. Kasparka. Cieszyn, 1875. 602, LXIX s.
4. Skorowidz gminny Galicyi: opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31. grudnia 1900. Wiedeń, 1907. X, 1023 s.
5. Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien, 1886. Bd. XII: Galizien. 596 S.

6. Special Orts-Repertorien der im Österreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Wien, 1893. Bd. XII: Galizien. 816 S.

1.3. Періодика

1. Схиматісць всего Клира католикѡвъ обряду греческо-русского Епархіи Перемыской на годъ отъ рожд. Хр. 1873. Перемышль: Тѣпомъ руского Собора Клироса Перемыского, 1873. 188 с.
2. Схиматісць всего Клира руско-католического Епархіи Перемыской на годъ отъ рожд. Хр. 1881. Перемышль: Тѣпомъ руского Собора Клироса Перемыского, 1881. XIII, 341 с.
3. Obwieszczenie c. k. Prezydyum Namiestnictwa z dnia 18. Lutego 1882 L. 1025/pr., względem wyłączenia gminy Świdnik z okręgu c. k. sądu powiatowego w Podbużu, tudzież z okręgu c. k. Starostwa w Drohobyczu i wcielenia jej do okręgu c. k. sądu powiatowego, a oraz do okręgu c. k. Starostwa w Turce. *Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.* 1882. Cz. VI. 25 lutego. S. 15.
4. Podręcznik statystyki Galicyi / pod red. T. Pilata. Lwów: Krajowe Biuro Statystyczne, 1900. T. VI. Cz. 1. 192 s.
5. Rocznik statystyki Galicyi / pod red. T. Rutowskiego. Lwów: Krajowe Biuro Statystyczne, 1887. R. I. 294 s.
6. Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1880. Lwów, 1880. 832 s.

2. Література

2.1. Монографії, збірки статей, брошури, тези конференцій

1. Анри Л., Блюм А. Методика анализа в исторической демографии / пер. С. Хока и Ю. Егоровой. Москва: РГГУ, 1997. 207 с.

2. Волошин Ю. Парафіяльна спільнота. Пирятинська протопопія другої половини XVIII ст. (соціально-історичний та історико-демографічний виміри). Львів: Український католицький університет, 2023. 420 с.
3. Дидик-Меуш Г. Українська медицина. Історія назв. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 400 с.
4. Замура О. «Великий шаленець»: смерть і смертність в Гетьманщині XVIII ст. Київ: К.І.С., 2014. 240 с.
5. Заярнюк А. Ідіоми емансипації. «Визвольні» проекти і галицьке село у середині XIX століття. Київ: Критика, 2007. 335 с.
6. Кількість населення Львівської області. Статистичний збірник / Головне управління статистики у Львівській області. Львів, 2010. 70 с.
7. Крыжановскій Г. Поученіе для г. к. приходскихъ урядовъ о належитомъ веденію и писанію метрикъ крещенія, вѣнчанія и погребанія. Львовъ: Ставропигійскій Институтъ, 1873. 80 с.
8. Муромцева Ю. Демографія. Київ: Кондор, 2006. 299 с.
9. Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. Київ: К.І.С., 2018. 456 с.
10. Шухевич В. Гуцульщина : в 5 частинах / передм. А. Карпенко; післям. М. Глушко; упоряд. О. Савчук (Репринтне видання 1899–1908 pp.). Харків: Видавець Олександр Савчук, 2018. 1218, [10] с.
11. Henri L. Population. Analysis and Models / transl. by E. van de Walle and E. F. Jones. New York, San Francisco: Academic Press, 1976. xiii, 301 p.
12. Inverse Projection Techniques. Old and New Approaches / ed. by Barbi E., Bertino S., Sonnino E. Berlin, Heidelberg: Springer, 2004. XII, 144 p.
13. Jougan A. Kancelarya parafialna czyli zbiór przepisów kościelnych i państwowych dla urzędów parafialnych z szczególniejszem uwzględnieniem ksiąg metrykalnych. Lwów: Polonia, 1912. XI, 1090 s.
14. Kukło C. Demografia Rzeczypospolitej przedrozbiorowej. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009. 532 s.

15. Life Under Pressure: Mortality and Living Standards in Europe and Asia, 1700–1900 / T. Bengtsson, C. Campbell, J. Z. Lee et al. Cambridge, London: The MIT Press, 2004. 531 p.
16. Miodunka P. Chłopi południowej Małopolski wobec kryzysów żywnościowych od XVII do połowy XIX wieku. Kraków: Universitas, 2024. 579 s.
17. Rachwał P. Ruch naturalny ludności rzymskokatolickiej w Lubelskiem w świetle rejestracji metrykalnej z lat 1582–1900. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2019. 1272 s.
18. Reid A., Garret E., Hiltunen Maltesdotter M., Murkens M. ICD10h: Historic cause of death coding and classification scheme for individual-level causes of death – Manual. 2024. 37 p.
19. Szabel L. Podręcznik dla urzędów katolicko-parafialnych i polityczno-administracyjnych. Lwów, 1894. 141 s.
20. Szczepanowski S. Nędza Galicji w cyfrach i program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego. Lwów: Drukarnia Pillerów i Spółki, 1888. 218 s.
21. The Methods and Materials of Demography / ed. by J. S. Siegel and D. A. Swanson. 2nd ed. Elsevier Academic Press, 2004. xiii, 819 p.
22. Willigan J. D., Lynch K. A. Sources and Methods of Historical Demography. New York: Academic Press, 1982. xiv, 505 p.
23. Zamorski K. Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji: ludność Galicji w latach 1857–1910. Kraków–Warszawa, 1989. 204 s.
24. Zamorski K. Transformacja demograficzna w Galicji na tle przemian ludnościowych innych obszarów Europy Środkowej w drugiej połowie XIX i na początku XX w. Kraków, 1991. 163 s.

2.2. *Статті*

1. Зубрицький М. Автобіографія. *Михайло Зубрицький. Зібрані твори і матеріали*. Львів, 2016. Т. 2: Матеріали до біографії. С. 53–101.

2. Зубрицький М. Село Кіндратів (турецького пов.) *Житє і слово, вістник літератури, історії і фольклору* / вид. О. Франко. Львів: З друкарні Інститута Ставропігійського, 1895. С. 104–112, 216–230.
3. Зубрицький М. „Тісні роки“. Причинки до історії Галичини 1846–1861 рр. *Записки НТШ*. 1898. Т. XXVI. Кн. VI. С. 1–16.
4. Подгорна А. Зміни в дитячій смертності в українському повітовому місті впродовж 1807–1910 рр. (за матеріалами метричного обліку населення міста Ромни Полтавської губернії). *City: History, Culture, Society*. 2023. № 16 (2). С. 67–95.
5. Птуха М. Таблиці смертності для України. 1896–1897 р.р. *Записки соціально-економічного відділу*. 1923. Т. I. С. 17–62.
6. Свенціцький І. Бойківський говір села Бітля. *Записки Наукового товариства імени Шевченка*. 1913. Т. СХІV. С. 117–153.
7. Франко І. Сожжение упырей въ с. Нагуевичахъ въ 1831 г. *Кіевская Старина*. 1890. Т. XXIX. С. 101–120.
8. Франко І. Віче в Турці // Іван Франко. Зібрання в п'ятдесяти томах. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1986. Т. 46. Кн. 2. С. 85–94.
9. Франко І. Перехресні стежки // Іван Франко. Зібрання в п'ятдесяти томах. Київ: Видавництво «Наукова думка», 1979. Т. 20. С. 173–459.
10. Франко О. Карпатські Бойки і їх родинне житє. *Перший вінок. Жіночий альманах*. Львів, 1887. С. 217–230.
11. Alter G. C. The Evolution of Models in Historical Demography. *The Journal of Interdisciplinary History*. 2019. Vol. 50. No. 3. P. 325–362.
12. Bród D., Rachwał P., Strzelecki P. Projekcja odwrotna (inverse projection) jako narzędzie wspomagające poznanie przeszłości demograficznej. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2016. T. 38. S. 89–118.
13. Budnik A., Liczbińska G. Urban and rural differences in mortality and causes of death in historical Poland. *American Journal of Physical Anthropology*. 2006. Vol. 129. No. 2. P. 294–304.

14. Lee R. Estimating Series of Vital Rates and Age Structures from Baptisms and Burials: A New Technique, with Applications to Pre-Industrial England. *Population Studies*. 1974. Vol. 28. No. 3. P. 495–512.
15. Lee R. Inverse Projection and Back Projection: A Critical Appraisal, and Comparative Results for England, 1539 to 1871. *Population Studies*. 1985. Vol. 39. No. 2. P. 233–248.
16. Mackenbach J. P. Omran's 'Epidemiologic Transition' 50 years on. *International Journal of Epidemiology*. 2022. Vol. 51. No. 4. P. 1054–1057.
17. Liczbińska G. Infant and child mortality among Catholics and Lutherans in nineteenth century Poznań. *Journal of Biosocial Science*. 2009. Vol. 41. No. 5. P. 661–683.
18. Liczbińska G., Chmielarz M. Przykład wykorzystania parametrów tablic trwania życia: płodność i sposobność do działania doboru naturalnego w Wielkopolsce II połowy XIX i początku XX wieku. *Roczniki Humanistyczne*. 2022. T. LXX. Zesz. 2. S. 167–185.
19. Omran A. R. The Epidemiologic Transition: A Theory of the Epidemiology of Population Change. *The Milbank Memorial Fund Quarterly*. 1971. Vol. 49. No. 4. P. 509–538.
20. Pocięcha J. The Process of Demographic Transition in Lands of the Former Polish-Lithuanian Commonwealth and Other Areas with Polish-Speaking Populations, 1865–1912. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2020. T. 42. P. 123–146.
21. Rejman S. Zgony i ich uwarunkowania w parafii farnej w Rzeszowie w latach 1876–1913 w kontekście pierwszego przejścia demograficznego. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2018. T. 40. S. 245–272.
22. Serdiuk I., Chyruk S. Causes of Death in 19th-Century Ukraine. Parish Registers, Data Quality, and Source-Critical Analysis. *Historical Life Course Studies*. 2026. Vol. 16. P. 130–145.
23. „Spectator“. Село Мразниця. (До монографії нафтового басейну). *Гомін басейну*. 1937. Ч. 1. 1 січня. С. 2.

24. Voloshyn Yu., Serdiuk I. Historical Demography in Ukraine: From “Political Arithmetic” to Non-Political History. *Przeszłość Demograficzna Polski*. 2019. T. 41. P. 9–32.
25. Weisz G., Olszynko-Gryn J. The Theory of the Epidemiologic Transition: The Origins of a Citation Classic. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*. 2010. Vol. 65. No. 3. P. 287–326.
26. Wienholts K., Murkens M., Raftakis M., Mühlichen M. Convulsions as a cause of infant death: New insights into its meaning based on evidence from four European cities (1800–1955). *Medical History*. 2025. Vol. 69. No. 2. P. 234–255.
27. Zamorski K. Zasadnicze linie przemian demograficznych Galicji w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. *Galicja i jej dziedzictwo*. 1995. T. 2: Społeczeństwo i gospodarka. S. 95–110.

3. Довідкові (бібліографічні) видання, енциклопедії, словники

1. Верхратский И. Знадобы до пізнання угорско-руських говорів. Словарець. *Записки Наукового товариства імени Шевченка*. 1899. Т. XXX. Кн. IV. С. 201–276.
2. Верхратский И. Знадобы до словаря южнорусского. Львів, 1877. 88 с.
3. Дзендзелівський Й. Лінгвістичний атлас українських говорів Закарпатської області УРСР. Ужгород, 1960. Ч. II.
4. Етимологічний словник української мови / Ред. кол.: О. Мельничук (гол. ред.), І. Білодід, В. Коломієць, О. Ткаченко. Київ: Наукова думка, 1982. Т. I : А–Г. 632 с.
5. Малоруско-німецький словар / уложив Є. Желеховский. Львів: З друкарні тов. им. Шевченка, 1886. Т. I : А–О. 608 с.
6. Малоруско-німецький словар / уложили Є. Желеховский і С. Недільский. Львів: З друкарні тов. им. Шевченка, 1886. Т. II : П–Я. 527 с.
7. Невестюк Я. Материял термінольогічний. *Лікарський збірник*. 1898. Т. I. Вип. I. С. 3–7.

8. Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. I : А–Н. 495 с.
9. Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. II : О–Я. 515 с.
10. Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch / von E. Partyckij. Lemberg: Gedruckt bei M. F. Poremba, 1867. Bd. I : A–L. XVI, 432 S.
11. Deutsch-Ruthenisches Handwörterbuch / von E. Partyckij. Lemberg: Gedruckt bei M. F. Poremba, 1867. Bd. II : L–Z. 382 S.
12. Meyers Konversations-Lexikon. Eine Encyclopädie des allgemeinen Wissens. 4. Auflage. Leipzig, 1885–1890. 16 Bände.
13. Reid A., Garret E., Hiltunen Maltesdotter M., Murkens M. ICD10h: Historic cause of death coding and classification scheme for individual-level causes of death – Codes. 2024. URL: <https://doi.org/10.17863/CAM.109961> (08.05.2026).
14. Słownik polsko-łaciński / przez A. Bielikowicza. T. I–II. Kraków, 1865–1866. 2072 s.

4. Рукописи

4.1. Кваліфікаційні роботи

1. Топорович А. Природний рух населення прикарпатського села на початку ХХ століття (на прикладі села Воля Коблянська Старосамбірського повіту) : бакалаврська робота: 032 «Історія та археологія» / Український католицький університет. Львів: УКУ, 2024. 114 с.

Додатки¹⁹⁵

Додаток 1

Свідоцтво про огляд останків Дмитра Долиновського. Село Замок Рава-Руського повіту, 11 листопада 1872 р.

172

Liczba

Karta oględzin pośmiertnych.

Dmytr Dolinowski Samku Nr domu

religii *gr. k.* lat zmarł na dniu *10^{go} b. m.*

o godzinie *3* rano na *Cholera* i może być pochowany

na dniu *jutrzajszem*

11/11 dnia 1872

Vibid

Джерело: AGAD. Zesp. 298. Sygn. 411. K. 172.

¹⁹⁵ Усі додатки, якщо не зазначено інакше, є власним опрацюванням метричних книг померлих і/або народжених (також, зрідка, вінчаних) шести сіл Турківського повіту за 1872–1900 рр.: ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 6655. Арк. 25 зв.–46 зв.; Там само. Спр. 6656. Арк. 1–78; Там само. Спр. 7554. Арк. 14 зв.–117 зв.; Там само. Спр. 8107. Арк. 18 зв.–69; Там само. Спр. 8108. Арк. 10 зв.–39; Там само. Спр. 8109. Арк. 3 зв.–95 зв.; Там само. Спр. 8110. Арк. 1–64; Там само. Спр. 8113. Арк. 36–42; Там само. Спр. 8114. Арк. 29–43; Там само. Спр. 8115. Арк. 25 зв.–32 зв.; Там само. Спр. 8116. Арк. 1–48 зв.; Там само. Спр. 8117. Арк. 1–19 зв.; Там само. Спр. 8118. Арк. 1–25; Там само. Спр. 10644. Арк. 3 зв.–36; Там само. Спр. 10645. Арк. 14–68; Там само. Спр. 11217. Арк. 1–2; AGAD w Warszawie. Zesp. 298. Sygn. 172. K. 1–192; Ibid. Sygn. 173. K. 1–254; Ibid. Sygn. 175. K. 1–424.

Додаток 2

Свідоцтво про огляд останків Владислава Войціцького. Село Стрільбичі
Старосамбірського повіту, 24 вересня 1907 р.

38
ex. №. 11/2912 N. 78. 75

Karta pośmiertna. — Карта посмертна.

Ліczba bieżąca Біжаче число	44. № 102
Miejscowość w której zmarł Місцєвоєсть, вх котрої оумірх	Strzelbice
Imię i nazwisko Имя и назвико	Władysław Wojciński
Wiek Вікх	54 lat.
Wyznan. religijn. Віснєвоукданє	Рухнє: Kat.
Stan Станх мирскїи	Żonaty
Zatrudnienie Занатє	Ekonom.
Przynależność Принадлєжнєсть	Golegów
Czas śmierci Час смєрти	22/9.
Oznaczenie choroby Oznac. слабєсти	Charakterie
Śmierć nagła Натлє смєртх	Żyłowa
Lekarz ordynujący Ординуюч. лікарх	Fikuk Siniawicki
Dzień pogrzebu Днє похоронє	24/9
U w a g a Примітка	

Strzelbice, 24 września 1907

Oglądacz zwłok
Оглядачь умерщєвх
Jwan Kostian

Джерело: ЦДІАУЛ. Ф. 201. Оп. 4а. Спр. 4033. Арк. 75.

Додаток 3

Мапа Турківського повіту в 1880 р.

Джерело: власне опрацювання й технічне оформлення на підставі: Схиматіснь всего Кліра руско-каволического Епархїи Перемыской на годъ отъ рожд. Хр. 1881. Перемысль, 1881. С. 77–85, 99–114, 127–188, 250–259; Шематизмъ Всечестного Кліра Митропол. Архієдїєзїи греко-католической Львѣвской на рѣкъ 1882. Львѣвъ, [1882]. С. 132–138; Spezialkarte der österreichisch-ungarischen Monarchie. Maßstab 1:75 000; Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien, 1886. Bd. XII: Galizien. S. 450–455.

Додаток 4

Індекс Віпла для греко-католицьких метричних книг померлих досліджуваних сіл Турківського повіту, 1872–1900

Місцевість	Число померлих у віці 23–62 рр.	Індекс Віпла		
		Чоловіки	Жінки	Сукупно
Бітля і Ботелка Нижня	586	107	113	110
Ісаї	347	119	123	121
Присліп	270	143	157	150
Ясінка Масьова і Кіндратів	192	88	98	94
Сукупно	1395	115	121	118

Додаток 5

Виявлені незареєстровані акти в греко-католицьких метричних книгах народжених і померлих досліджуваних сіл Турківського повіту, 1872–1900

Місцевість	Недооблік народжених	% від усієї к- сті народжених	Недооблік померлих	% від усієї к- сті померлих
Бітля	32	1,7	52	3,5
Ботелка Нижня	11	1,3	11	1,7
Ісаї	10	0,6	11	0,9
Кіндратів	3	0,9	0	0
Присліп	31	2,4	6	0,6
Ясінка Масьова	10	1,2	6	0,9
Сукупно	97	1,4	86	1,6

Додаток 6

Абсолютні показники природного руху досліджуваного населення, 1872–
1900

Місцевість	Народження	Шлюби	Смерті
Бітля	1856 (1888)	387	1413 (1465)
Ботелка Нижня	820 (830)	160	626 (637)
Ісаї	1584 (1594)	363	1240 (1251)
Кіндратів *	324 (327)	58	257
Присліп	1239 (1270)	223	1008 (1014)
Ясінка Масьова *	841 (851)	181	648 (654)
Сукупно	6664 (6760)	1372	5192 (5278)

У дужках – скориговані дані з урахуванням виявлених незареєстрованих актів.

* Лише за 1875–1900 рр.

Додаток 7

Статеве співвідношення народжених досліджуваного населення, 1872–
1900

Місцевість	Хлопці	Дівчата	Сукупно	Коефіцієнт маскулінізації
Бітля	988	889	1888*	111
Ботелка Нижня	441	376	830**	117
Ісаї	777	817	1594	95
Кіндратів	162	165	327	98
Присліп	654	616	1270	106
Ясінка Масьова	435	416	851	105
Сукупно	3457	3279	6760	105

* Включно з 11 випадками, коли стать невказана / невідома.

** Включно з 13 випадками, коли стать невказана / невідома.

Додаток 8

Населення Турківського повіту, 1869–1900

Рік	Чоловіки	Жінки	Разом	Коефіцієнт маскулінізації
1869	26 832	26 765	53 597	100
1880	28 006	27 949	55 955	100
1890	31 413	31 165	62 578	101
1900	36 105	34 952	71 057	103

Джерела: Orts-Repertorium des Königreiches Galizien und Lodomerien mit dem Grossherzogthume Krakau. Auf Grundlage der Volkszählung vom Jahre 1869 bearbeitet von der k. k. Central-Commission. Wien, 1874. S. 238; Skorowidz gminny Galicyi: opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31. grudnia 1900. Wiedeń, 1907. S. 718; Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien, 1886. Bd. XII: Galizien. S. 455; Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Wien, 1893. Bd. XII: Galizien. S. 625.

Додаток 9
Статтєво-вiкова структура населення Туркiвського повiту в 1880 р.
Абсолютнi значення

Вiк	Ч	Ж	С	Вiк	Ч	Ж	С	Вiк	Ч	Ж	С
<1	897	926	1823	36	355	314	669	72	44	15	59
1	931	849	1780	37	335	351	686	73	37	25	62
2	788	809	1597	38	421	382	803	74	25	15	40
3	788	713	1501	39	323	325	648	75	22	8	30
4	805	866	1671	40	419	521	940	76	21	7	28
5	821	810	1631	41	344	349	693	77	14	9	23
6	683	742	1425	42	293	296	589	78	10	3	13
7	646	668	1314	43	328	324	652	79	11	34	45
8	622	696	1318	44	335	324	659	80	12	11	23
9	504	520	1024	45	367	354	721	81	3	3	6
10	623	585	1208	46	353	319	672	82	6	1	7
11	691	639	1330	47	206	236	442	83	5	–	5
12	647	579	1226	48	283	267	550	84	1	1	2
13	681	670	1351	49	257	205	462	85	2	2	4
14	602	571	1173	50	246	346	592	86	1	–	1
15	513	550	1063	51	239	214	453	87	1	1	2
16	683	703	1386	52	226	216	442	88	–	–	–
17	721	672	1393	53	223	208	431	89	–	–	–
18	607	611	1218	54	218	209	427	90	1	–	1
19	553	588	1141	55	250	234	484	91	1	–	1
20	576	725	1301	56	198	245	443	92	–	–	–
21	487	489	976	57	168	177	345	93	–	–	–
22	503	591	1094	58	135	140	275	94	–	–	–
23	528	493	1021	59	184	124	308	95	–	–	–
24	396	411	807	60	190	149	339	96	1	–	1
25	390	399	789	61	170	154	324	97	–	–	–
26	395	379	774	62	144	145	289	98	–	–	–
27	333	305	638	63	141	115	256	99	1	–	1
28	327	317	644	64	109	113	222	100	–	–	–
29	307	276	583	65	110	90	200	>100	1	–	1
30	341	448	789	66	78	77	155				
31	406	350	756	67	63	53	116				
32	240	202	442	68	81	63	144	Усього	28 006	27 949	55 955
33	181	190	371	69	51	56	107				
34	313	331	644	70	64	77	141				
35	310	330	640	71	40	39	79				

Джерело: Österreichische Statistik / K. k. Statistischen Central-Commission. Bd. II. H. 1: Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach Alter und Stand. Wien, 1882. S. 435, 487.

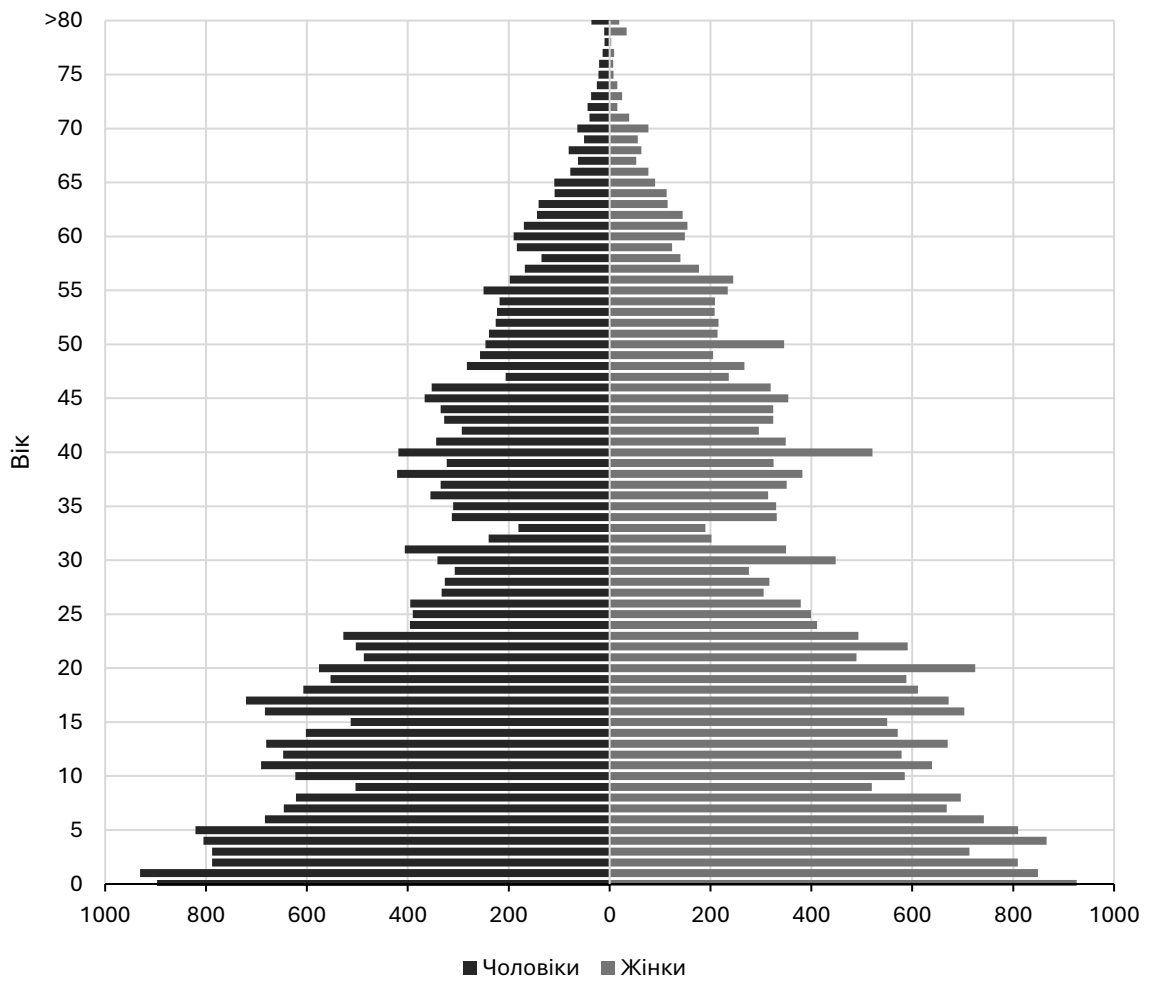
Додаток 10
Статеві-вікова структура населення Турківського повіту в 1880 р.
Відносні значення

Вік	Ч	Ж	С	Вік	Ч	Ж	С	Вік	Ч	Ж	С
1	1,603	1,655	3,258	37	0,634	0,561	1,196	73	0,079	0,027	0,105
2	1,664	1,517	3,181	38	0,599	0,627	1,226	74	0,066	0,045	0,111
3	1,408	1,446	2,854	39	0,752	0,683	1,435	75	0,045	0,027	0,071
4	1,408	1,274	2,683	40	0,577	0,581	1,158	76	0,039	0,014	0,054
5	1,439	1,548	2,986	41	0,749	0,931	1,680	77	0,038	0,013	0,050
6	1,467	1,448	2,915	42	0,615	0,624	1,238	78	0,025	0,016	0,041
7	1,221	1,326	2,547	43	0,524	0,529	1,053	79	0,018	0,005	0,023
8	1,154	1,194	2,348	44	0,586	0,579	1,165	80	0,020	0,061	0,080
9	1,112	1,244	2,355	45	0,599	0,579	1,178	81	0,021	0,020	0,041
10	0,901	0,929	1,830	46	0,656	0,633	1,289	82	0,005	0,005	0,011
11	1,113	1,045	2,159	47	0,631	0,570	1,201	83	0,011	0,002	0,013
12	1,235	1,142	2,377	48	0,368	0,422	0,790	84	0,009	–	0,009
13	1,156	1,035	2,191	49	0,506	0,477	0,983	85	0,002	0,002	0,004
14	1,217	1,197	2,414	50	0,459	0,366	0,826	86	0,004	0,004	0,007
15	1,076	1,020	2,096	51	0,440	0,618	1,058	87	0,002	–	0,002
16	0,917	0,983	1,900	52	0,427	0,382	0,810	88	0,002	0,002	0,004
17	1,221	1,256	2,477	53	0,404	0,386	0,790	89	–	–	–
18	1,289	1,201	2,490	54	0,399	0,372	0,770	90	–	–	–
19	1,085	1,092	2,177	55	0,390	0,374	0,763	91	0,002	–	0,002
20	0,988	1,051	2,039	56	0,447	0,418	0,865	92	0,002	–	0,002
21	1,029	1,296	2,325	57	0,354	0,438	0,792	93	–	–	–
22	0,870	0,874	1,744	58	0,300	0,316	0,617	94	–	–	–
23	0,899	1,056	1,955	59	0,241	0,250	0,491	95	–	–	–
24	0,944	0,881	1,825	60	0,329	0,222	0,550	96	–	–	–
25	0,708	0,735	1,442	61	0,340	0,266	0,606	97	0,002	–	0,002
26	0,697	0,713	1,410	62	0,304	0,275	0,579	98	–	–	–
27	0,706	0,677	1,383	63	0,257	0,259	0,516	99	–	–	–
28	0,595	0,545	1,140	64	0,252	0,206	0,458	100	0,002	–	0,002
29	0,584	0,567	1,151	65	0,195	0,202	0,397	101	–	–	–
30	0,549	0,493	1,042	66	0,197	0,161	0,357	>101	0,002	–	0,002
31	0,609	0,801	1,410	67	0,139	0,138	0,277				
32	0,726	0,626	1,351	68	0,113	0,095	0,207				
33	0,429	0,361	0,790	69	0,145	0,113	0,257	Усього	50,051	49,949	100,000
34	0,323	0,340	0,663	70	0,091	0,100	0,191				
35	0,559	0,592	1,151	71	0,114	0,138	0,252				
36	0,554	0,590	1,144	72	0,071	0,070	0,141				

Джерело: власне опрацювання за Österreichische Statistik / K. k. Statistischen Central-Commission. Bd. II. H. 1: Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach Alter und Stand. Wien, 1882. S. 435, 487.

Додаток 11

Статеві-вікова піраміда населення Турківського повіту в 1880 р.

Джерело: власне опрацювання за Österreichische Statistik / K. k. Statistischen Central-Commission. Bd. II. H. 1: Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach Alter und Stand. Wien, 1882. S. 435, 487.

Додаток 12

Релігійний склад населення Турківського повіту, 1880–1900

Рік	Греко-католики		Римо-католики		Юдеї		Інші	
	число	%	число	%	число	%	число	%
1880	49 049	87,7	1305	2,3	5598	10	3	0,01
1890	53 866	86,1	1698	2,7	6985	11,2	29	0,05
1900	61 058	85,9	2181	3,1	7795	11	23	0,03

Джерела: Skorowidz gminny Galicyi: opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31. grudnia 1900. Wiedeń, 1907. S. 718; Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien, 1886. Bd. XII: Galizien. S. 455; Special Orts-Repertorien der im Österreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Wien, 1893. Bd. XII: Galizien. S. 625.

Додаток 13

Мовний склад населення Турківського повіту, 1880–1900

Рік	Руська		Польська		Німецька		Інші	
	число	%	число	%	число	%	число	%
1880	50 053	89,5	1450	2,6	4353	7,8	9	0,02
1890	55 427	88,6	5544	8,9	1412	2,3	22	0,04
1900	63 489	89,3	6744	9,5	736	1	8	0,01

Джерела: Skorowidz gminny Galicyi: opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31. grudnia 1900. Wiedeń, 1907. S. 718; Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien, 1886. Bd. XII: Galizien. S. 455; Special Orts-Repertorien der im Österreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Wien, 1893. Bd. XII: Galizien. S. 625.

Додаток 14

Рух і чисельність греко-католицького населення сіл Бітля, Ботелка Нижня
й Ісаї Турківського повіту, 1872–1900

Рік	Бітля			Ботелка Нижня			Ісаї		
	ПР	МР	Н-ня	ПР	МР	Н-ня	ПР	МР	Н-ня
1871	–	–	1249	–	–	631	–	–	1252
1872	-22	2	1229	9	-3	637	12	-5	1259
1873	-19	2	1212	-14	-3	620	-64	-4	1191
1874	6	2	1220	4	-3	621	-9	-4	1178
1875	11	2	1233	3	-4	620	13	-5	1186
1876	15	2	1250	9	-4	625	18	-5	1199
1877	22	2	1274	0	-3	622	4	-5	1198
1878	11	2	1287	-8	-3	611	38	-5	1230
1879	23	3	1313	12	-4	619	6	-5	1231
1880	5	2	1320	11	-4	626	20	-6	1245
1881	-3	2	1319	6	-4	628	-22	-5	1218
1882	33	2	1354	19	-4	643	16	-5	1229
1883	21	2	1377	3	-3	643	3	-5	1227
1884	18	2	1397	-3	-3	637	13	-5	1235
1885	-21	2	1378	3	-3	637	10	-5	1240
1886	26	2	1406	10	-4	643	27	-5	1262
1887	26	2	1434	19	-4	658	25	-5	1282
1888	9	2	1445	9	-4	663	15	-5	1292
1889	9	2	1456	3	-3	663	-11	-5	1276
1890	39	3	1498	7	-4	666	39	-6	1309
1891	2	-4	1496	6	0	672	-19	-3	1287
1892	23	-4	1515	2	0	674	36	-4	1319
1893	19	-4	1530	14	0	688	26	-3	1342
1894	1	-4	1527	-15	0	673	13	-3	1352
1895	15	-4	1538	13	0	686	29	-4	1377
1896	48	-5	1581	15	0	701	6	-3	1380
1897	30	-4	1607	16	1	718	-5	-3	1372
1898	17	-4	1620	11	0	729	28	-3	1397
1899	42	-5	1657	16	1	746	55	-4	1448
1900	17	-4	1670	13	0	759	21	-3	1466

ПР – природний рух, МР – міграційний рух, Н-ня – чисельність населення.

Джерело: як в усіх *Додатках* і Skorowidz gminny Galicyi: opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31. grudnia 1900. Wiedeń, 1907. S. 710–716; Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien, 1886. Bd. XII: Galizien. S. 451, 453; Special Orts-Repertorien der im Österreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Wien, 1893. Bd. XII: Galizien. S. 617– 621, 624.

Додаток 15

Рух і чисельність греко-католицького населення сіл Кіндратів, Присліп і Ясінка Масьова Турківського повіту, 1872–1900

Рік	Кіндратів			Присліп			Ясінка Масьова		
	ПР	МР	Н-ня	ПР	МР	Н-ня	ПР	МР	Н-ня
1871	–	–	–	–	–	760	–	–	–
1872	–	–	–	-5	0	755	–	–	–
1873	–	–	–	-51	0	704	–	–	–
1874	–	–	257	14	0	718	–	–	631
1875	2	-1	258	4	0	722	7	-2	936
1876	9	-2	265	25	0	747	10	-2	644
1877	-1	-1	263	17	0	764	14	-2	656
1878	9	-2	270	6	0	770	10	-2	664
1879	5	-2	273	17	0	787	-3	-2	659
1880	2	-2	273	23	0	810	15	-2	672
1881	2	-2	273	3	0	813	11	-2	681
1882	9	-2	280	22	0	835	23	-2	702
1883	-8	-1	271	-2	0	833	0	-1	701
1884	3	-2	272	23	0	856	9	-1	709
1885	-7	-1	264	2	0	858	1	-1	709
1886	2	-2	264	14	0	872	-22	-1	686
1887	11	-2	273	12	0	884	26	-2	710
1888	8	-2	279	9	0	893	1	-1	710
1889	8	-2	285	21	0	914	-21	-1	688
1890	8	-2	288	15	0	929	18	-2	704
1891	-6	-1	281	-2	-3	924	-7	-2	695
1892	-2	-2	277	-7	-3	914	12	-2	705
1893	5	-2	280	2	-3	913	26	-3	728
1894	10	-2	288	10	-4	919	5	-2	731
1895	1	-2	287	5	-4	920	19	-3	747
1896	1	-2	286	7	-4	923	13	-3	757
1897	-15	-1	270	-4	-4	934	3	-2	758
1898	1	-2	269	-4	-4	956	17	-3	772
1899	7	-2	274	-4	-4	974	3	-2	773
1900	9	-1	280	-4	-4	979	7	-2	778

ПР – природний рух, МР – міграційний рух, Н-ня – чисельність населення.

Джерело: як в усіх *Додатках* і Skorowidz gminny Galicyi: opracowany na podstawie wyników spisu ludności z dnia 31. grudnia 1900. Wiedeń, 1907. S. 714–718; Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien, 1886. Bd. XII: Galizien. S. 453–454; Special Orts-Repertorien der im Oesterreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Wien, 1893. Bd. XII: Galizien. S. 622–624.

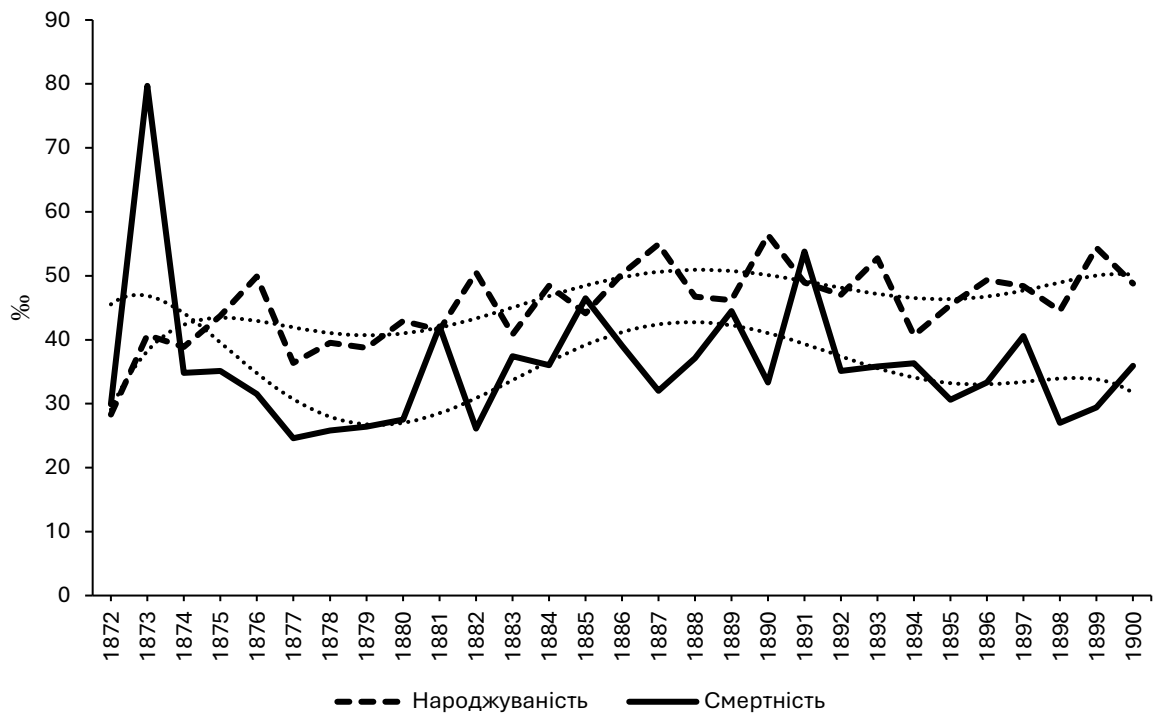
Додаток 16
Абсолютні й відносні показники народжуваності й смертності
досліджуваного населення, 1872–1900

Рік	Народження	Смерті	Середньорічне населення	Коефіцієнт народжуваності	Коефіцієнт смертності
1872*	110	116	3886	28,3	29,9
1873*	155	303	3804	40,8	79,7
1874*	145	130	3732	38,9	34,8
1875	203	163	4640	43,8	35,1
1876	234	148	4693	49,9	31,5
1877	173	117	4754	36,4	24,6
1878	190	124	4805	39,5	25,8
1879	188	128	4857	38,7	26,4
1880	211	135	4914	42,9	27,5
1881	205	208	4939	41,5	42,1
1882	252	130	4988	50,5	26,1
1883	206	189	5048	40,8	37,4
1884	246	183	5079	48,4	36,0
1885	225	237	5096	44,2	46,5
1886	257	200	5110	50,3	39,1
1887	285	166	5187	54,9	32,0
1888	246	195	5262	46,8	37,1
1889	244	235	5282	46,2	44,5
1890	301	178	5338	56,4	33,3
1891	263	289	5375	48,9	53,8
1892	253	189	5380	47,0	35,1
1893	287	195	5443	52,7	35,8
1894	223	199	5486	40,7	36,3
1895	251	169	5523	45,5	30,6
1896	276	186	5592	49,4	33,3
1897	273	229	5644	48,4	40,6
1898	254	154	5701	44,6	27,0
1899	316	171	5808	54,4	29,4
1900	288	212	5902	48,8	35,9
Сукупно	6760	5278	5078	45,9	35,8

* Без урахування Кіндратова й Ясінки Масьової.

Додаток 17

Грубі коефіцієнти народжуваності й смертності досліджуваного населення, 1872–1900 (з поліноміальними лініями тренду)

Додаток 18

Статеві-вікова структура смертності досліджуваного населення, 1872–
1900

Вік	1872*			1873*			1874*			1875			1876			1877			1878		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
0	–	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	3	2	5	3	2	5	1	1	2
<1	14	12	26	17	11	28	13	13	26	29	23	52	21	13	34	12	18	30	14	18	32
1	4	3	7	7	2	9	6	1	7	1	11	12	2	5	7	3	5	8	9	–	9
2	5	3	8	6	7	13	1	5	6	3	4	7	7	1	8	1	2	3	1	7	8
3	3	3	6	8	7	15	–	1	1	3	3	6	1	2	3	1	2	3	–	2	2
4	1	–	1	4	5	9	2	–	2	2	1	3	2	2	4	3	1	4	–	2	2
5	2	1	3	3	4	7	2	2	4	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	1	1
6	0	1	1	3	6	9	–	–	–	–	–	–	1	1	2	–	–	–	–	1	1
7	2	–	2	3	4	7	3	1	4	–	1	1	–	2	2	1	–	1	–	1	1
8	1	1	2	1	5	6	1	–	1	1	–	1	2	–	2	–	–	–	1	2	3
9	1	2	3	3	3	6	–	–	–	–	–	–	2	–	2	–	–	–	1	–	1
10	–	–	–	3	–	3	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	2	–	1	1
11	–	1	1	4	1	5	–	2	2	1	2	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–
12	1	–	1	1	2	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	2
13	2	–	2	3	1	4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
14	–	–	–	–	1	1	2	2	4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
15	1	–	1	3	2	5	–	1	1	–	1	1	1	–	1	–	–	–	–	–	–
16	1	–	1	2	2	4	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	1	–	1
17	–	–	–	1	1	2	1	2	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
18	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
19	–	1	1	1	1	2	–	–	–	–	1	1	–	1	1	–	–	–	–	–	–
20	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	1	1	–	3	3	1	–	1	–	–	–
21	–	2	2	1	–	1	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–
22	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
23	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–
24	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–
25	–	–	–	3	2	5	–	4	4	–	–	–	1	1	2	–	–	–	–	–	–
26	1	–	1	2	1	3	–	1	1	–	2	2	1	1	2	–	1	1	–	–	–
27	1	–	1	1	1	2	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	1	1
28	1	–	1	1	–	1	2	–	2	–	–	–	2	–	2	–	–	–	–	–	–
29	1	–	1	2	2	4	1	–	1	–	1	1	–	–	–	1	–	1	1	–	1
30	2	–	2	1	5	6	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	2	2	1	–	1
31	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–
32	1	1	2	4	2	6	–	2	2	1	–	1	–	–	–	1	–	1	1	1	2
33	–	–	–	1	–	1	2	2	4	1	–	1	–	–	–	–	–	–	1	–	1
34	–	–	–	2	–	2	–	–	–	–	1	1	1	–	1	1	–	1	–	–	–
35	–	–	–	4	–	4	–	–	–	–	–	–	1	1	2	1	1	2	–	–	–
36	1	1	2	1	1	2	1	1	2	1	–	1	2	–	2	–	–	–	–	–	–
37	–	–	–	3	1	4	–	1	1	1	1	2	2	–	2	–	1	1	–	–	–
38	–	–	–	4	3	7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	2	3	–	2	2
39	–	–	–	2	1	3	–	1	1	1	–	1	1	–	1	–	2	2	1	1	2
40	–	–	–	–	2	2	–	1	1	2	2	4	–	1	1	–	2	2	1	1	2
41	–	–	–	3	1	4	–	1	1	1	–	1	1	–	1	1	–	1	3	4	–
42	–	1	1	1	1	2	–	–	–	1	1	2	–	–	–	1	1	2	–	–	–
43	1	1	2	2	–	2	–	–	–	–	2	2	1	–	1	–	1	1	–	–	–
44	–	1	1	1	1	2	1	–	1	–	1	1	1	1	2	–	1	1	–	–	–
45	–	2	2	2	1	3	1	–	1	1	2	3	–	1	1	–	–	–	1	2	3
46	–	1	1	2	2	4	1	–	1	2	1	3	1	1	2	2	–	2	–	1	1
47	1	–	1	2	–	2	–	–	–	–	1	1	2	–	2	–	–	–	–	–	–
48	–	–	–	–	1	1	–	1	1	2	–	2	2	1	3	1	1	2	–	–	–
49	–	–	–	–	1	1	1	1	2	–	1	1	–	1	1	2	–	2	1	–	1
50	–	1	1	4	4	8	1	1	2	–	–	–	1	1	2	–	–	–	1	–	1

продовження Додатку 18

Вік	1872*			1873*			1874*			1875			1876			1877			1878		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
51	-	-	-	1	1	2	-	1	1	-	1	1	-	-	-	1	1	2	-	2	2
52	1	1	2	4	3	7	-	4	4	1	1	2	1	1	2	-	1	1	-	1	1
53	-	-	-	1	3	4	-	2	2	1	-	1	-	3	3	-	-	-	2	-	2
54	1	-	1	4	2	6	-	1	1	1	-	1	1	-	1	-	-	1	-	1	-
55	2	1	3	3	-	3	2	-	2	-	3	3	-	4	4	1	1	2	-	-	-
56	1	1	2	6	1	7	-	1	1	-	-	-	-	2	2	1	1	2	-	2	2
57	-	1	1	4	-	4	1	2	3	1	-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	1
58	-	2	2	3	1	4	-	2	2	1	1	2	1	2	3	-	2	2	-	-	-
59	-	-	-	2	2	4	-	-	-	1	-	1	-	2	2	1	1	2	-	-	-
60	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2	1	3	1	1	2	-	-	-	-	1	1
61	-	1	1	1	1	2	1	1	2	-	-	-	2	-	2	-	1	1	-	-	-
62	-	1	1	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	1	-	-	-
63	-	-	-	2	2	4	1	-	1	3	-	3	2	-	2	-	2	2	-	-	-
64	2	-	2	1	2	3	2	1	3	2	1	3	1	1	2	1	2	3	-	1	1
65	1	1	2	2	1	3	-	-	-	-	1	1	-	2	2	1	-	1	1	1	2
66	1	-	1	2	1	3	2	-	2	1	-	1	2	1	3	1	-	1	2	1	3
67	-	-	-	1	3	4	1	1	2	-	-	-	2	1	3	-	-	-	1	1	2
68	-	-	-	1	1	2	-	2	2	-	2	2	1	-	1	-	-	-	1	-	1
69	1	1	2	2	3	5	-	-	-	2	1	3	-	-	-	1	2	3	1	-	1
70	-	1	1	-	2	2	1	1	2	-	1	1	-	-	-	1	1	2	1	2	3
71	1	-	1	1	1	2	1	-	1	1	1	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-
72	1	1	2	-	2	2	-	2	2	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	1	2
73	1	-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-	2	1	3
74	-	-	-	-	-	-	1	-	1	3	-	3	-	-	-	2	-	2	-	-	-
75	-	-	-	1	1	2	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	2
76	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
77	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
78	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
79	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
80	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
81	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
82	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-
83	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
84	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
85	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
86	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
87	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
88	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
89	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
>90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
?	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього	65	51	116	169	134	303	61	69	130	80	83	163	81	67	148	53	64	117	57	67	124

продовження Додатку 18

Вік	1879			1880			1881			1882			1883			1884			1885		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
0	-	2	2	2	-	2	2	-	2	1	-	1	1	-	1	4	-	4	3	3	6
<1	14	12	26	19	11	30	32	12	44	29	22	51	23	22	45	24	21	45	29	33	62
1	6	13	19	3	3	6	9	9	18	4	1	5	7	10	17	5	6	11	5	7	12
2	1	2	3	4	1	5	7	7	14	-	1	1	2	3	5	6	4	10	5	6	11
3	2	-	2	2	1	3	5	4	9	1	3	4	4	2	6	3	2	5	3	4	7
4	2	3	5	-	4	4	2	1	3	-	2	2	1	2	3	1	-	1	4	3	7
5	2	1	3	-	-	-	7	-	7	-	2	2	-	-	-	2	1	3	3	2	5
6	1	-	1	2	1	3	6	1	7	1	-	1	2	-	2	-	-	-	3	2	5
7	-	1	1	-	-	-	-	1	1	1	-	1	-	2	2	2	-	2	3	1	4
8	2	-	2	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	1	1	2
9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1	1	1	2
10	-	-	-	1	-	1	2	-	2	-	1	1	-	-	-	2	-	2	-	3	3
11	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1
12	-	-	-	-	1	1	2	-	2	1	-	1	-	1	1	-	-	-	1	-	1
13	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	2	1	1	2	-	-	-
14	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1
15	-	-	-	1	1	2	1	-	1	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	1	1
16	-	-	-	-	2	2	1	-	1	-	-	-	1	-	1	-	1	1	1	1	2
17	-	-	-	1	-	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	3
18	1	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	3	-	-	-	1	1	2
19	2	1	3	-	2	2	1	-	1	-	-	-	1	1	2	-	2	2	-	2	2
20	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	1	1	1	1	2	-	-	-	-	-	-
21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	-	2
22	1	-	1	1	-	1	1	2	3	-	1	1	-	1	1	1	1	2	1	1	2
23	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1	1	1	2	-	-	-	-	-	-
24	2	-	2	1	1	2	-	-	-	-	-	-	2	2	4	-	2	2	-	-	-
25	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1	2	1	3	-	1	1	1	1	2
26	-	1	1	1	-	1	-	-	-	-	3	3	1	-	1	-	-	-	-	-	-
27	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	1
28	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	1	1	2	1	-	1	1	-	1
29	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
30	1	-	1	-	1	1	1	2	3	1	-	1	1	1	2	-	-	-	-	-	-
31	-	-	-	1	-	1	1	-	1	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32	-	-	-	1	1	2	1	2	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
33	-	-	-	1	-	1	2	-	2	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	-	-
34	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
35	-	-	-	2	-	2	-	1	1	1	-	1	1	-	1	-	1	1	-	1	1
36	2	-	2	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
37	1	-	1	1	1	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	3
38	1	-	1	2	-	2	1	-	1	1	-	1	-	1	1	-	1	1	-	-	-
39	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	-	1	2	1	3	-	-	-	2	1	3
40	-	1	1	2	1	3	-	3	3	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1
41	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	1	1	-	1	1
42	2	1	3	-	2	2	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	1	1	1	-	1
43	1	-	1	-	-	-	1	1	2	-	1	1	-	1	1	1	-	1	1	1	2
44	-	2	2	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1
45	1	-	1	1	1	2	1	1	2	1	-	1	-	1	1	-	3	3	2	1	3
46	-	1	1	-	-	-	-	1	1	1	-	1	1	-	1	-	2	2	-	1	1
47	-	1	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	1	1	2	2	4
48	-	-	-	-	1	1	-	3	3	2	-	2	1	-	1	1	2	3	-	-	-
49	2	-	2	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	2	1	-	1
50	-	-	-	2	-	2	-	1	1	1	-	1	1	-	1	-	2	2	-	1	1

продовження Додатку 18

Вік	1879			1880			1881			1882			1883			1884			1885		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
51	-	-	-	-	2	2	2	-	2	1	-	1	1	-	1	1	2	3	-	1	1
52	-	-	-	1	-	1	-	1	1	1	2	3	-	-	-	-	2	2	-	2	2
53	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	2	1	-	1
54	-	2	2	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	2	3	2	-	2	-	4	4
55	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	-	1	1	1	2	-	-	-	-	2	2
56	1	1	2	1	-	1	-	1	1	-	1	1	1	1	2	2	2	4	3	1	4
57	2	-	2	-	1	1	1	2	3	-	-	-	1	4	5	-	1	1	1	1	2
58	-	1	1	-	2	2	4	-	4	-	2	2	2	2	4	3	2	5	-	-	-
59	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	1	1	1	-	1	1	-	1
60	2	1	3	-	2	2	4	-	4	3	1	4	2	-	2	1	2	3	1	2	3
61	2	-	2	1	-	1	2	-	2	-	1	1	2	2	4	3	3	6	-	2	2
62	1	-	1	2	1	3	2	3	5	-	-	-	1	4	5	1	-	1	-	-	-
63	-	-	-	1	2	3	1	-	1	2	1	3	-	3	3	1	2	3	1	1	2
64	1	1	2	-	-	-	-	3	3	1	1	2	1	1	2	1	-	1	3	1	4
65	-	1	1	3	1	4	2	3	5	-	2	2	2	3	5	-	2	2	-	8	8
66	1	-	1	-	-	-	-	1	1	1	1	2	-	2	2	2	3	5	1	2	3
67	1	2	3	3	-	3	3	2	5	-	-	-	2	1	3	-	2	2	2	1	3
68	2	-	2	1	2	3	2	-	2	1	-	1	-	1	1	4	3	7	2	2	4
69	-	2	2	2	1	3	1	2	3	-	-	-	1	-	1	-	1	1	2	3	5
70	-	3	3	1	-	1	1	-	1	1	-	1	-	-	-	1	2	3	1	3	4
71	-	-	-	1	1	2	-	-	-	1	-	1	1	-	1	-	1	1	1	1	2
72	1	1	2	-	3	3	-	-	-	1	-	1	1	1	2	2	1	3	-	-	-
73	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	1	-	1
74	1	-	1	1	2	3	1	-	1	-	-	-	1	1	2	-	1	1	2	1	3
75	-	1	1	-	-	-	1	-	1	-	1	1	-	-	-	1	1	2	1	1	2
76	-	-	-	-	-	-	2	1	3	-	2	2	1	2	3	-	-	-	-	-	-
77	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
78	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-
79	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	-	-	-	-	-	-
80	-	-	-	-	1	1	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
81	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-
82	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
83	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
84	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
85	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
86	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
87	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
88	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
89	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
>90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
?	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього	66	62	128	74	61	135	124	84	208	69	61	130	92	97	189	89	94	183	109	128	237

продовження Додатку 18

Вік	1886			1887			1888			1889			1890			1891			1892		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
0	6	2	9	7	4	11	2	5	7	3	2	5	1	–	2	2	–	3	2	–	3
<1	21	16	37	32	17	49	30	28	58	41	20	61	17	30	47	53	43	96	24	25	49
1	13	9	22	8	11	19	9	10	19	12	7	19	8	9	17	22	17	39	9	7	16
2	6	6	12	3	2	5	3	5	8	9	9	18	4	5	9	10	12	22	3	–	3
3	5	1	6	2	1	3	5	2	7	2	6	8	–	6	6	9	7	16	1	3	4
4	6	3	9	1	1	2	1	1	2	6	3	9	–	1	1	4	5	9	4	4	8
5	3	2	5	1	1	2	5	4	9	3	1	4	–	1	1	2	3	5	2	–	2
6	2	1	3	–	1	1	2	1	3	2	6	8	–	2	2	–	1	1	4	–	4
7	3	1	4	2	1	3	–	–	–	2	2	4	1	–	1	4	–	4	1	–	1
8	–	1	1	–	2	2	–	–	–	2	–	2	–	–	–	3	2	5	–	1	1
9	2	–	2	–	1	1	–	–	–	2	2	4	–	1	1	2	–	2	–	1	1
10	1	1	2	–	2	2	1	1	2	2	–	2	–	–	–	–	–	–	1	3	4
11	1	–	1	–	–	–	–	1	1	4	1	5	–	–	–	2	2	4	–	–	–
12	–	1	1	–	–	–	–	1	1	–	1	1	–	–	–	1	–	1	1	–	1
13	2	2	4	–	–	–	–	–	–	2	1	3	–	1	1	1	–	1	2	1	3
14	–	1	1	1	–	1	–	1	1	2	–	2	–	–	–	–	–	–	2	–	2
15	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	1	1	–	1	1	–	1	1	–	1	1
16	1	1	2	–	1	1	–	1	1	2	–	2	–	1	1	2	–	2	1	1	2
17	–	2	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	2	–	1	1	1	1	2
18	–	–	–	–	–	–	1	3	4	1	–	1	–	–	–	2	2	4	–	1	1
19	–	3	3	–	–	–	–	1	1	1	1	2	–	1	1	–	–	–	–	–	–
20	–	–	–	–	1	1	–	1	1	–	–	–	–	2	2	–	1	1	–	–	–
21	2	2	4	2	–	2	–	–	–	–	–	–	2	–	2	–	–	–	2	–	2
22	–	1	1	1	–	1	–	–	–	–	1	1	1	–	1	1	1	2	–	–	–
23	1	1	2	1	1	2	–	–	–	–	–	–	1	–	1	1	–	1	–	1	1
24	1	–	1	–	1	1	–	–	–	1	2	3	–	–	–	1	–	1	1	1	2
25	1	1	2	–	–	–	–	–	–	1	–	1	1	–	1	–	1	1	–	1	1
26	–	2	2	–	–	–	–	1	1	–	2	2	1	–	1	–	1	1	1	–	1
27	–	1	1	1	–	1	–	1	1	–	–	–	2	–	2	–	–	–	–	1	1
28	–	1	1	1	–	1	–	–	–	–	1	1	2	–	2	–	–	–	–	1	1
29	–	1	1	1	–	1	–	–	–	–	1	1	1	1	2	–	–	–	–	–	–
30	1	1	2	1	–	1	1	1	2	1	–	1	–	2	2	–	–	–	–	–	–
31	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	2	2	4	1	–	1	1	–	1
32	1	–	1	–	–	–	1	2	3	2	1	3	–	–	–	–	–	–	1	–	1
33	–	1	1	–	–	–	–	1	1	–	1	1	1	1	2	–	–	–	–	1	1
34	–	–	–	1	–	1	2	–	2	–	–	–	–	2	2	–	1	1	–	1	1
35	–	–	–	1	–	1	–	1	1	–	–	–	–	1	1	–	–	–	1	2	3
36	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1	–	1
37	1	2	3	–	–	–	–	–	–	1	2	3	–	–	–	1	–	1	3	1	4
38	–	1	1	–	–	–	1	1	2	1	1	2	–	–	–	–	1	1	–	–	–
39	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	1	1	–	–	–	–	–	–
40	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	1	–	1	2	1	3
41	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	1	1	1	1	2	–	–	–
42	–	2	2	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	2	4
43	1	–	1	1	1	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1
44	1	–	1	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	2	–	1	1
45	1	2	3	1	–	1	–	1	1	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–
46	3	–	3	2	–	2	1	–	1	1	–	1	–	–	–	–	–	–	1	–	1
47	–	–	–	3	–	3	–	–	–	–	1	1	–	2	2	2	–	2	1	–	1
48	2	–	2	1	–	1	–	1	1	–	–	–	1	1	2	–	–	–	–	–	–
49	2	1	3	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	1	1	2	–	2	1	–	1
50	1	–	1	–	2	2	2	1	3	–	1	1	1	3	4	1	1	2	1	1	2

продовження Додатку 18

Вік	1886			1887			1888			1889			1890			1891			1892		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
51	1	-	1	3	-	3	1	-	1	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-
52	1	1	2	1	-	1	1	-	1	-	1	1	-	1	1	-	2	2	-	1	1
53	1	-	1	2	-	2	1	-	1	-	2	2	-	-	-	-	-	-	3	2	5
54	1	3	4	-	-	-	-	2	2	2	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	1
55	-	-	-	2	-	2	-	-	-	-	1	1	-	2	2	-	-	-	-	3	3
56	-	1	1	1	2	3	1	1	2	2	1	3	-	-	-	1	1	2	1	-	1
57	1	1	2	1	1	2	2	-	2	-	-	-	1	1	2	1	4	5	1	3	4
58	-	1	1	-	-	-	1	-	1	1	1	2	3	1	4	1	1	2	1	-	1
59	2	1	3	-	-	-	-	2	2	1	1	2	-	2	2	1	1	2	1	-	1
60	1	1	2	3	3	6	2	1	3	1	3	4	1	2	3	3	-	3	1	1	2
61	-	-	-	3	-	3	-	2	2	2	2	4	-	1	1	2	-	2	-	1	1
62	-	-	-	-	-	-	-	3	3	-	3	3	-	1	1	1	1	2	-	1	1
63	-	4	4	-	2	2	-	-	-	-	1	1	1	-	1	1	2	3	-	-	-
64	-	-	-	-	1	1	1	1	2	1	2	3	1	2	3	1	1	2	1	-	1
65	-	1	1	-	2	2	-	2	2	1	1	2	2	-	2	-	3	3	1	1	2
66	2	-	2	-	1	1	1	1	2	-	-	-	4	3	7	-	1	1	1	1	2
67	-	1	1	-	2	2	1	-	1	2	-	2	1	-	1	-	-	-	-	-	-
68	1	-	1	-	1	1	1	3	4	1	-	1	-	1	1	1	2	3	-	-	-
69	-	1	1	1	-	1	1	-	1	1	1	2	4	-	4	1	1	2	-	2	2
70	-	2	2	1	1	2	1	-	1	2	1	3	1	1	2	1	-	1	-	3	3
71	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	2	-	1	1	2	2	4	2	1	3
72	1	-	1	-	-	-	1	1	2	1	-	1	1	1	2	-	1	1	1	-	1
73	1	-	1	-	-	-	-	2	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	3	3
74	-	-	-	-	1	1	1	1	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1
75	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	4	1	-	1	1	1	2
76	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	2	3	-	-	-
77	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
78	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1
79	-	-	-	-	-	-	2	-	2	1	-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	1
80	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	-	1
81	-	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	-	3	-	3	-	-	-
82	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
83	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-
84	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-
85	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
86	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
87	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
88	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
89	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
>90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
?	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Усього	105	94	200	94	72	166	90	105	195	126	109	235	72	105	178	159	130	290	96	91	188

продовження Додатку 18

Вік	1893			1894			1895			1896			1897			1898			1899		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
0	1	–	1	1	1	2	4	4	9	1	5	8	7	1	9	4	2	7	4	–	5
<1	49	26	75	30	30	60	36	19	55	30	25	55	39	17	56	18	23	41	26	34	60
1	7	5	12	10	7	17	11	4	15	6	7	13	11	8	19	6	1	7	9	10	19
2	3	3	6	3	4	7	3	5	8	3	7	10	11	6	17	4	4	8	8	2	10
3	–	2	2	5	4	9	–	7	7	5	2	7	7	9	16	–	2	2	1	1	2
4	–	–	–	4	2	6	3	3	6	2	3	5	5	2	7	–	–	–	1	–	1
5	–	–	–	–	2	2	1	1	2	3	4	7	3	4	7	2	–	2	1	–	1
6	–	–	–	1	1	2	1	–	1	–	1	1	6	5	11	2	–	2	1	2	3
7	–	–	–	1	2	3	–	2	2	–	2	2	2	4	6	2	–	2	1	–	1
8	–	–	–	1	3	4	–	–	–	–	2	2	6	3	9	2	3	5	–	1	1
9	–	1	1	2	1	3	–	–	–	–	2	2	3	3	6	–	–	–	–	–	–
10	–	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	2	–	2	1	1	2	–	–	–
11	–	1	1	2	–	2	–	2	2	–	1	1	1	–	1	1	–	1	1	–	1
12	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	2	2	–	–	–	1	–	1	–	1	1
13	–	–	–	–	1	1	2	–	2	–	1	1	–	2	2	–	–	–	2	1	3
14	–	–	–	2	1	3	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
15	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	2	1	–	1	–	–	–
16	–	1	1	–	2	2	2	1	3	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	–	–
17	–	1	1	–	–	–	1	1	2	–	1	1	–	1	1	–	2	2	–	1	1
18	–	–	–	–	–	–	1	–	1	–	1	1	–	2	2	1	–	1	–	1	1
19	–	–	–	1	1	2	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	1	1
20	–	–	–	1	–	1	1	1	2	–	–	–	1	2	3	–	1	1	–	–	–
21	–	1	1	–	–	–	2	1	3	–	2	2	–	–	–	3	1	4	–	–	–
22	–	–	–	1	–	1	1	–	1	–	1	1	1	1	2	–	–	–	–	–	–
23	–	–	–	1	1	2	1	–	1	–	2	2	–	1	1	–	–	–	–	–	–
24	–	2	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	1	1	–	–	–
25	–	1	1	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–
26	–	1	1	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	1	1
27	1	–	1	–	–	–	1	–	1	–	1	1	–	–	–	–	1	1	1	–	1
28	–	–	–	–	–	–	1	1	2	1	–	1	1	–	1	1	–	1	–	1	1
29	1	1	2	–	1	1	–	–	–	2	1	3	–	–	–	1	–	1	–	1	1
30	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	2	–	–	–	–	1	1
31	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–
32	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	–	–
33	–	–	–	–	1	1	1	–	1	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–
34	–	–	–	–	2	2	–	–	–	–	2	2	1	–	1	–	–	–	–	–	–
35	1	1	2	–	–	–	–	–	–	2	1	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–
36	1	2	3	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	1	1	1	1	2	1	1	2
37	3	–	3	2	1	3	–	3	3	1	1	2	–	–	–	1	–	1	–	1	1
38	2	–	2	1	–	1	–	1	1	–	2	2	1	–	1	1	1	2	–	1	1
39	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	1	1	1	1	2
40	–	–	–	1	–	1	–	–	–	2	–	2	–	1	1	1	–	1	–	–	–
41	–	1	1	–	1	1	–	–	–	1	1	2	1	–	1	–	–	–	–	–	–
42	2	–	2	1	–	1	–	1	1	1	–	1	1	–	1	–	1	1	–	–	–
43	–	–	–	–	–	–	–	–	–	2	–	2	1	–	1	–	1	1	1	–	1
44	1	–	1	–	2	2	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–
45	1	–	1	–	–	–	–	1	1	–	–	–	–	1	1	1	–	1	2	–	2
46	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–
47	1	2	3	–	–	–	–	1	1	–	2	2	1	–	1	–	1	1	–	–	–
48	1	1	2	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	1	1	–	–	–
49	1	1	2	–	–	–	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	2	2	–	–	–
50	2	2	4	1	1	2	1	–	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	–	1

продовження Додатку 18

Вік	1893			1894			1895			1896			1897			1898			1899		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
51	-	1	1	-	2	2	1	2	3	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	1	1
52	1	1	2	1	1	2	1	1	2	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
53	-	1	1	1	-	1	-	1	1	-	-	-	1	1	2	1	-	1	-	-	-
54	1	3	4	1	1	2	-	1	1	1	-	1	1	2	2	-	2	-	-	-	-
55	-	1	1	1	1	2	3	1	4	-	1	1	1	-	1	-	1	1	1	-	1
56	-	2	2	1	1	2	-	-	-	1	1	2	-	-	-	1	1	2	-	-	-
57	2	1	3	1	1	2	1	-	1	-	2	2	1	-	1	-	1	1	3	1	4
58	2	1	3	1	-	1	1	-	1	1	2	3	-	1	1	3	1	4	-	1	1
59	1	1	2	-	2	2	-	-	-	1	1	2	-	1	1	1	-	1	-	-	-
60	1	1	2	1	-	1	1	-	1	-	-	-	1	1	2	-	2	2	2	3	5
61	-	2	2	-	-	-	1	1	2	-	1	1	-	-	-	1	1	2	1	3	4
62	1	2	3	2	-	2	2	1	3	-	-	-	1	2	3	-	1	1	-	1	1
63	2	2	4	1	1	2	-	-	-	-	1	1	1	-	1	-	2	2	2	1	3
64	1	1	2	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	-	1	1	1	2	3	1	4
65	2	-	2	-	-	-	1	1	2	-	1	1	1	1	2	1	1	2	2	-	2
66	1	1	2	-	1	1	1	3	4	1	1	2	-	2	2	-	3	3	-	-	-
67	1	1	2	3	-	3	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	2	-	2	2
68	-	3	3	-	1	1	-	1	1	-	-	-	-	1	1	-	1	1	1	1	2
69	1	-	1	-	1	1	1	-	1	2	1	3	1	3	4	1	-	1	-	-	-
70	2	-	2	2	5	7	-	1	1	1	1	2	1	-	1	1	1	2	2	1	3
71	-	1	1	-	2	2	-	-	-	-	1	1	1	-	1	1	-	1	-	1	1
72	-	-	-	-	3	3	-	-	-	-	2	2	-	1	1	-	-	-	-	1	1
73	-	3	3	1	-	1	-	1	1	-	2	2	-	1	1	-	3	3	-	1	1
74	2	-	2	3	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	2
75	1	1	2	1	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	1
76	4	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	3	2	-	2
77	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1
78	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	-	2	-	-	-	1	-	1	-	-	-
79	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-
80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-	1	1	-	1
81	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
82	1	1	2	2	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
83	1	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1	1
84	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
85	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
86	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
87	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
88	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
89	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
>90	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
?	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього	108	88	196	98	100	198	93	75	169	77	107	186	128	100	229	77	76	154	85	85	171

продовження Додатку 18

Вік	1900			Усього 1872–1900		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
0	2	3	6	68	39	118
<1	44	39	83	780	633	1413
1	5	8	13	217	196	413
2	6	2	8	128	125	253
3	1	2	3	79	91	170
4	–	–	–	61	54	115
5	–	–	–	48	37	85
6	–	1	1	40	35	75
7	1	1	2	35	29	64
8	1	–	1	25	30	55
9	1	–	1	23	18	41
10	–	–	–	21	17	38
11	–	–	–	17	17	34
12	–	1	1	11	13	24
13	–	–	–	19	15	34
14	–	–	–	10	10	20
15	–	–	–	10	14	24
16	–	–	–	17	16	33
17	–	–	–	6	20	26
18	2	1	3	13	15	28
19	–	1	1	7	22	29
20	–	1	1	6	18	24
21	–	1	1	17	11	28
22	1	–	1	13	11	24
23	–	1	1	9	11	20
24	3	2	5	13	15	28
25	1	–	1	12	17	29
26	–	–	–	9	19	28
27	–	–	–	11	9	20
28	–	1	1	16	9	25
29	1	1	2	14	13	27
30	2	2	4	15	20	35
31	–	–	–	10	5	15
32	1	2	3	16	15	31
33	–	1	1	11	11	22
34	1	1	2	10	11	21
35	1	–	1	16	11	27
36	1	1	2	16	14	30
37	1	–	1	25	17	42
38	–	–	–	17	18	35
39	–	–	–	13	13	26
40	1	–	1	16	18	34
41	–	–	–	13	13	26
42	–	2	2	15	17	32
43	2	–	2	16	11	27
44	–	1	1	11	13	24
45	–	–	–	17	21	38
46	–	–	–	20	11	31
47	–	2	2	16	17	33
48	–	–	–	15	14	29
49	1	–	1	18	10	28
50	1	–	1	23	23	46
51	–	1	1	13	22	35
52	–	–	–	15	29	44
53	–	1	1	18	17	35
54	–	1	1	22	23	45

Вік	1900			Усього 1872–1900		
	Ч	Ж	С	Ч	Ж	С
55	3	–	3	22	24	46
56	–	1	1	25	27	52
57	1	2	3	29	30	59
58	2	2	4	31	31	62
59	–	–	–	15	19	34
60	3	7	10	38	36	74
61	–	2	2	24	28	52
62	2	4	6	19	30	49
63	–	2	2	22	31	53
64	–	–	–	28	26	54
65	–	2	2	23	42	65
66	–	2	2	27	32	59
67	–	2	2	27	22	49
68	–	–	–	20	28	48
69	1	1	2	28	27	55
70	–	–	–	23	33	56
71	–	1	1	14	19	33
72	–	–	–	13	23	36
73	–	–	–	9	22	31
74	–	1	1	20	12	32
75	–	–	–	10	17	27
76	1	–	1	14	11	25
77	3	–	3	7	4	11
78	1	–	1	8	5	13
79	–	–	–	11	1	12
80	–	1	1	10	4	14
81	1	1	2	7	6	13
82	–	–	–	6	2	8
83	–	–	–	4	2	6
84	–	–	–	5	1	6
85	–	–	–	1	–	1
86	–	–	–	1	–	1
87	–	–	–	2	1	3
88	–	–	–	–	1	1
89	–	–	–	–	–	–
90	–	–	–	1	–	1
>90	–	–	–	–	–	–
?	–	–	–	–	1	1
Усього	99	112	212	2696	2571	5278

Ч – чоловіки, Ж – жінки, С – сукупно.

* Без урахування Кіндратова й Ясінки Масьової.

Додаток 19

Розрахункова статеві-вікова структура досліджуваного населення, 1880–
1900

Вік	1880		1885		1890		1895		1900	
	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж
0–4	383	373	410	370	465	456	410	406	476	506
5–9	290	304	326	327	339	317	392	387	343	347
10–14	287	269	272	290	303	306	317	298	367	360
15–19	272	276	276	251	258	275	283	290	310	280
20–24	220	239	259	261	264	232	239	261	271	271
25–29	155	148	206	219	240	243	252	218	231	243
30–34	131	134	145	136	189	197	234	233	238	204
35–39	154	150	116	120	134	124	174	179	221	219
40–44	152	160	135	137	111	108	117	114	159	163
45–49	130	122	136	139	123	122	96	94	102	105
50–54	102	105	113	101	114	121	101	102	90	81
55–59	83	81	78	82	89	82	93	97	80	84
≥60	129	112	108	78	116	66	112	55	132	48
Усього	2487	2475	2579	2513	2744	2650	2820	2735	3020	2912

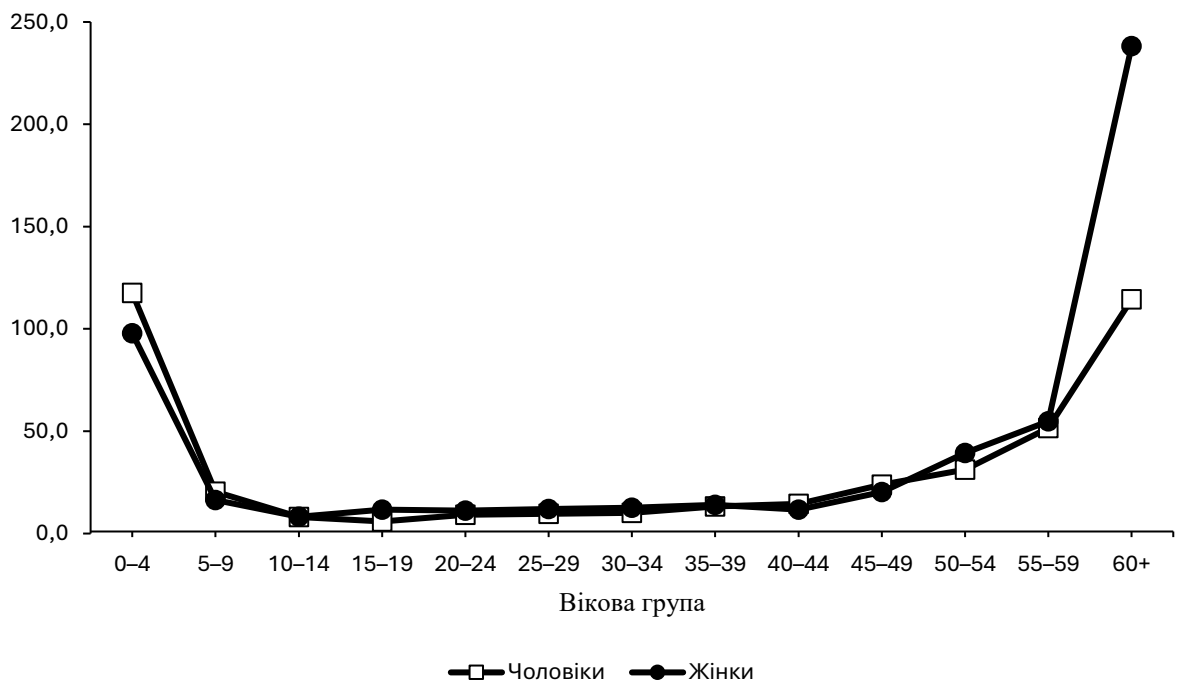
Додаток 20

Розрахунок статеві-вікових коефіцієнтів смертності досліджуваного
населення, 1881–1900

Вік	P _x		D _x		m _x		m _x , Ч / Ж
	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	
0–4	428	436	1006	854	117,6	97,9	1,20
5–9	316	325	129	106	20,4	16,3	1,25
10–14	325	312	53	51	8,1	8,2	1,00
15–19	291	278	34	65	5,9	11,7	0,50
20–24	245	255	45	57	9,2	11,2	0,82
25–29	190	192	37	46	9,7	12,0	0,81
30–34	179	167	36	42	10,1	12,6	0,80
35–39	186	183	49	51	13,2	14,0	0,95
40–44	155	162	45	38	14,5	11,7	1,23
45–49	115	113	55	46	23,9	20,3	1,18
50–54	96	93	60	73	31,3	39,3	0,80
55–59	81	83	84	91	51,6	54,9	0,94
≥60	131	76	299	360	114,4	238,2	0,48

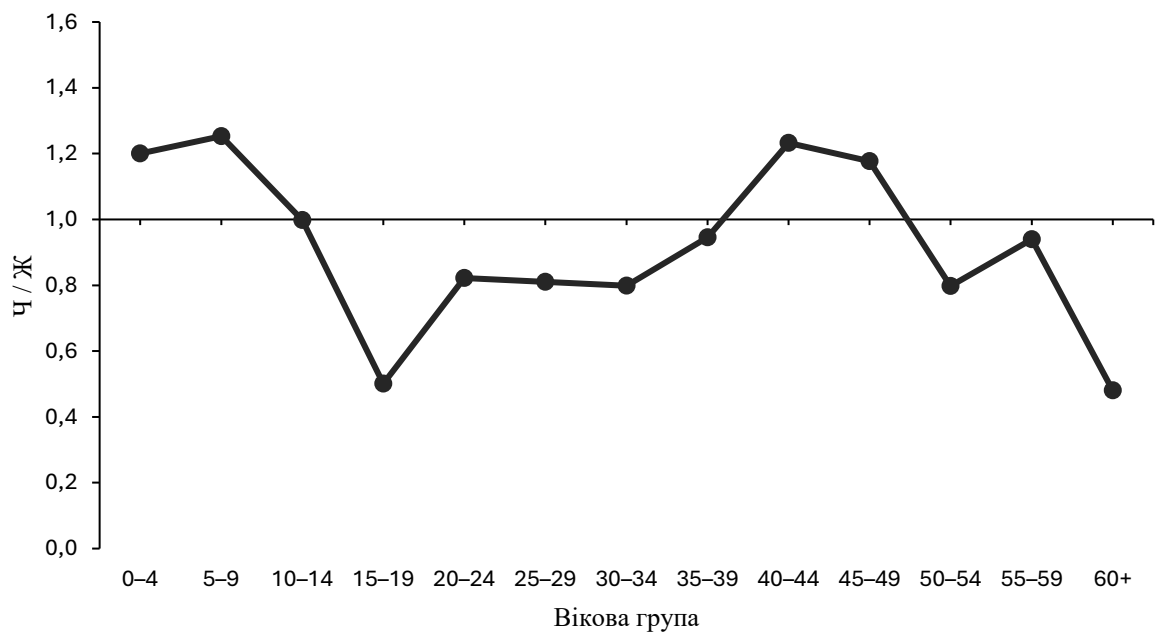
Додаток 21

Статеві-вікова структура смертності досліджуваного населення, 1881–1900

Додаток 22

Співвідношення статеві-вікових коефіцієнтів смертності досліджуваного населення, 1881–1900

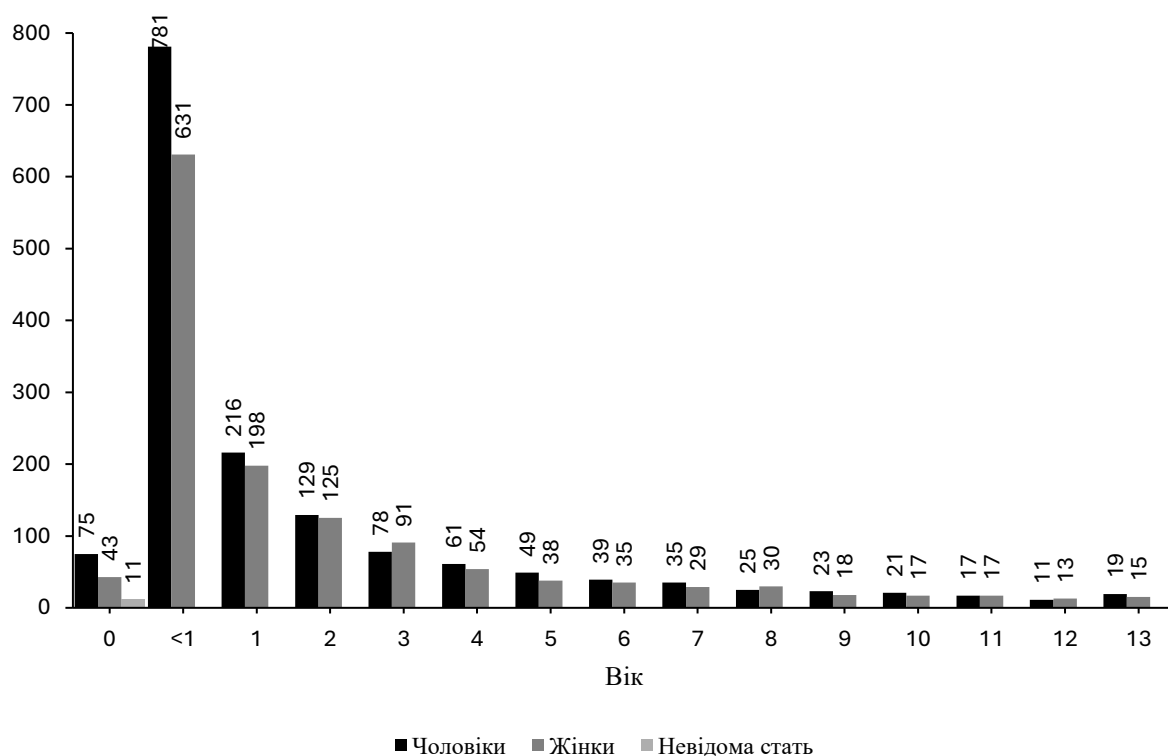
Додаток 23

Кількість зареєстрованих мертвих народжень метричних книгах народжених і померлих досліджуваних сіл Турківського повіту, 1872–1900

Рік	Ч	Ж	?	С	Рік	Ч	Ж	?	С
1872	–	–	–	–	1887	7	4	–	11
1873	1	–	–	1	1888	5	6	–	11
1874	1	–	–	1	1889	4	2	–	6
1875	–	–	–	–	1890	1	1	1	3
1876	3	2	–	5	1891	3	–	1	4
1877	3	2	–	5	1892	2	1	1	4
1878	1	1	–	2	1893	2	–	–	2
1879	–	2	–	2	1894	1	1	–	2
1880	3	–	–	3	1895	4	4	1	9
1881	2	–	–	2	1896	1	5	2	8
1882	1	–	–	1	1897	7	1	1	9
1883	1	–	–	1	1898	3	3	1	7
1884	4	–	–	4	1899	4	–	1	5
1885	3	2	–	5	1900	2	4	1	7
1886	6	2	1	9	Усього	75	43	11	129

Додаток 24

Вік померлих дітей серед досліджуваного населення, 1872–1900

Додаток 25

Коефіцієнти дитячої смертності досліджуваного населення, 1872–1900

Рік	Народження	Померлі до 1 місяця		Померлі в 1–11 місяців		Сукупно	
		число	‰	число	‰	число	‰
1872	110	7	63,6	19	172,7	26	236,4
1873	153	14	91,5	14	91,5	28	183,0
1874	145	10	69,0	16	110,3	26	179,3
1875	204	23	112,7	29	142,2	52	254,9
1876	228	13	57,0	20	87,7	33	144,7
1877	168	14	83,3	16	95,2	30	178,6
1878	187	8	42,8	24	128,3	32	171,1
1879	187	9	48,1	17	90,9	26	139,0
1880	208	12	57,7	18	86,5	30	144,2
1881	203	21	103,4	23	113,3	44	216,7
1882	251	25	99,6	26	103,6	51	203,2
1883	204	24	117,6	20	98,0	44	215,7
1884	242	20	82,6	25	103,3	45	186,0
1885	220	14	63,6	49	222,7	63	286,4
1886	248	15	60,5	22	88,7	37	149,2
1887	275	20	72,7	29	105,5	49	178,2
1888	234	26	111,1	32	136,8	58	247,9
1889	238	25	105,0	36	151,3	61	256,3
1890	286	21	73,4	26	90,9	47	164,3
1891	259	24	92,7	72	278,0	96	370,7
1892	249	23	92,4	26	104,4	49	196,8
1893	286	41	143,4	34	118,9	75	262,2
1894	220	17	77,3	43	195,5	60	272,7
1895	243	22	90,5	33	135,8	55	226,3
1896	268	30	111,9	25	93,3	55	205,2
1897	264	22	83,3	34	128,8	56	212,1
1898	246	19	77,2	22	89,4	41	166,7
1899	312	30	96,2	30	96,2	60	192,3
1900	281	32	113,9	51	181,5	83	295,4
Усього	6619	581	87,8	831	125,5	1412	213,3

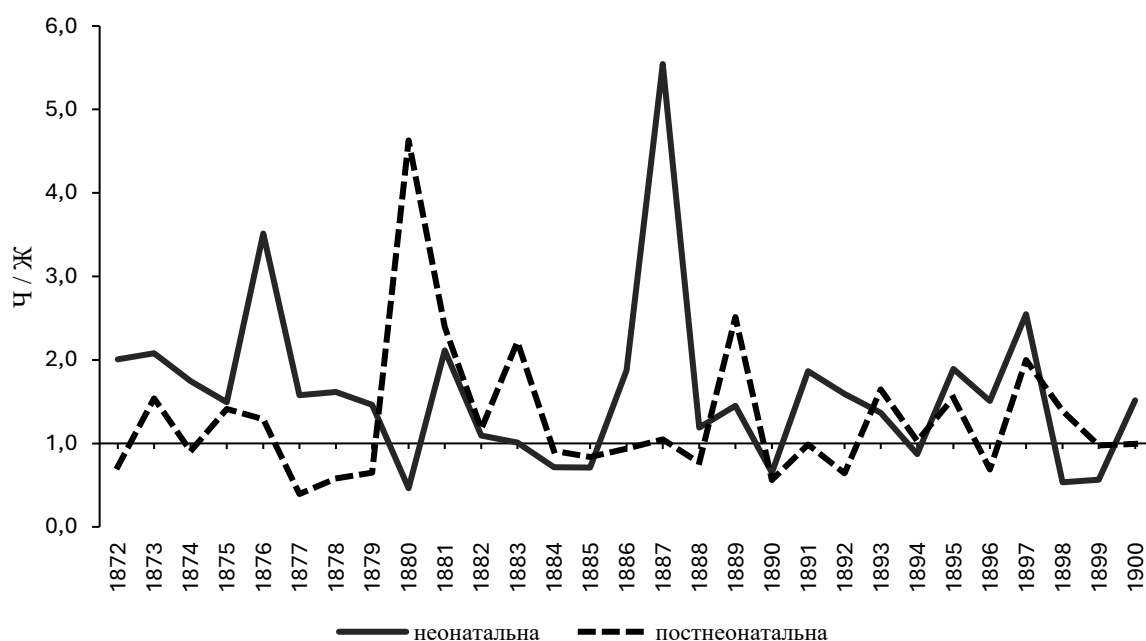
Додаток 26

Статеві коефіцієнти неонатальної й постнеонатальної смертності
досліджуваного населення, 1872–1900

Рік	Народжені		Померлі до 1 місяця				Померлі в 1–11 місяців			
			Ч		Ж		Ч		Ж	
	Ч	Ж	число	‰	число	‰	число	‰	число	‰
1872	61	49	5	82,0	2	40,8	9	147,5	10	204,1
1873	71	82	9	126,8	5	61,0	8	112,7	6	73,2
1874	67	78	6	89,6	4	51,3	7	104,5	9	115,4
1875	95	109	13	136,8	10	91,7	16	168,4	13	119,3
1876	111	117	10	90,1	3	25,6	11	99,1	9	76,9
1877	77	91	8	103,9	6	65,9	4	51,9	12	131,9
1878	95	92	5	52,6	3	32,6	9	94,7	15	163,0
1879	108	79	6	55,6	3	38,0	8	74,1	9	113,9
1880	108	100	4	37,0	8	80,0	15	138,9	3	30,0
1881	110	93	15	136,4	6	64,5	17	154,5	6	64,5
1882	135	116	14	103,7	11	94,8	15	111,1	11	94,8
1883	93	111	11	118,3	13	117,1	13	139,8	7	63,1
1884	141	101	10	70,9	10	99,0	14	99,3	11	108,9
1885	113	107	6	53,1	8	74,8	23	203,5	26	243,0
1886	128	120	10	78,1	5	41,7	11	85,9	11	91,7
1887	139	136	17	122,3	3	22,1	15	107,9	14	102,9
1888	125	109	15	120,0	11	100,9	15	120,0	17	156,0
1889	121	117	15	124,0	10	85,5	26	214,9	10	85,5
1890	139	147	8	57,6	13	88,4	9	64,7	17	115,6
1891	134	125	16	119,4	8	64,0	37	276,1	35	280,0
1892	123	126	14	113,8	9	71,4	10	81,3	16	127,0
1893	160	126	26	162,5	15	119,0	23	143,8	11	87,3
1894	111	109	8	72,1	9	82,6	22	198,2	21	192,7
1895	129	114	15	116,3	7	61,4	21	162,8	12	105,3
1896	143	125	19	132,9	11	88,0	11	76,9	14	112,0
1897	135	129	16	118,5	6	46,5	23	170,4	11	85,3
1898	114	132	6	52,6	13	98,5	12	105,3	10	75,8
1899	158	154	11	69,6	19	123,4	15	94,9	15	97,4
1900	138	143	19	137,7	13	90,9	25	181,2	26	181,8
Усього	3382	3237	337	99,6	244	75,4	444	131,33	387	119,6

Додаток 27

Співвідношення статевих коефіцієнтів неонатальної й постнеонатальної смертності досліджуваного населення, 1872–1900

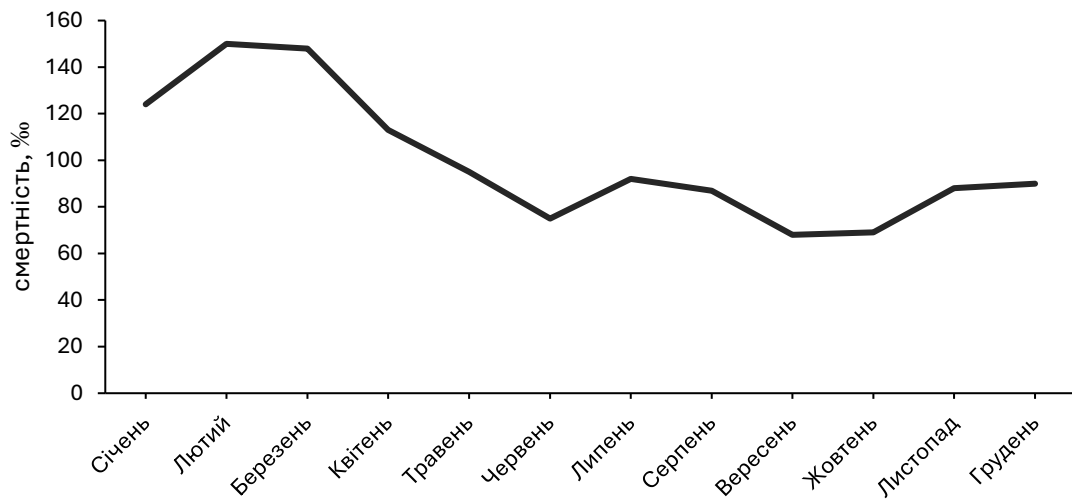
Додаток 28

Сезонні коефіцієнти смертності для досліджуваного населення, 1872–1900

Вікова група	Місяць											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
<i><1 р.</i>												
<i>Число смертей</i>	138	163	202	158	152	102	110	84	96	92	113	117
<i>Коефіцієнт</i>	106	138	156	126	117	81	85	65	76	71	90	90
<i>1–4 р.</i>												
<i>Число смертей</i>	83	108	116	83	72	73	84	64	81	76	66	75
<i>Коефіцієнт</i>	103	147	143	106	89	93	104	79	65	94	84	93
<i>5–14 р.</i>												
<i>Число смертей</i>	42	48	62	45	27	31	39	58	28	23	27	41
<i>Коефіцієнт</i>	105	132	155	116	67	80	97	145	72	57	70	102
<i>15–59 р.</i>												
<i>Число смертей</i>	171	171	166	124	108	77	126	135	75	69	107	108
<i>Коефіцієнт</i>	140	154	136	105	88	65	103	110	63	56	90	88
<i>≥ 60 р.</i>												
<i>Число смертей</i>	124	124	120	80	67	43	56	49	44	48	70	63
<i>Коефіцієнт</i>	164	180	159	109	89	59	74	65	60	63	96	83
<i>Сукупно</i>												
<i>Число смертей</i>	558	615	666	490	426	326	415	390	294	308	384	404
<i>Коефіцієнт</i>	124	150	148	113	95	75	92	87	68	69	88	90

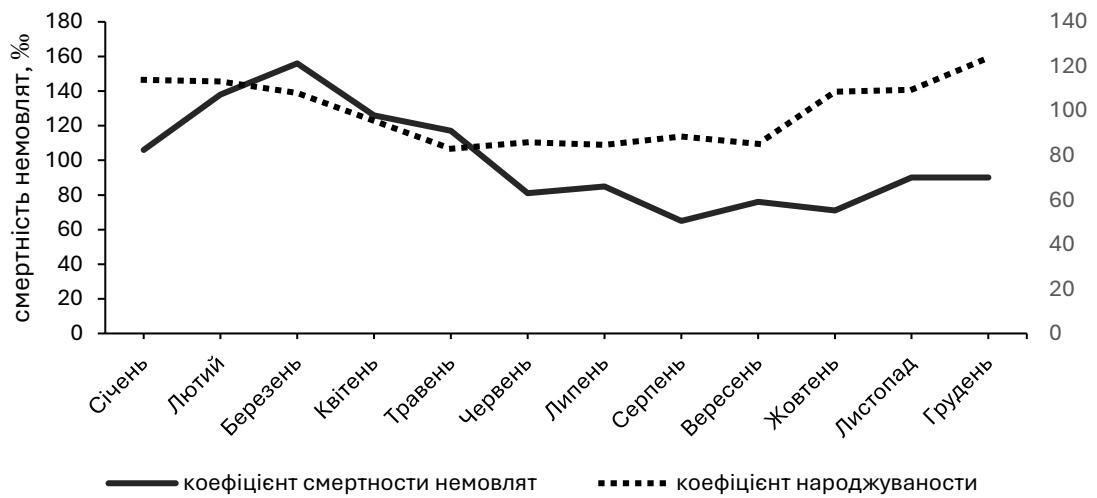
Додаток 29

Загальна сезонність смертності досліджуваного населення, 1872–1900

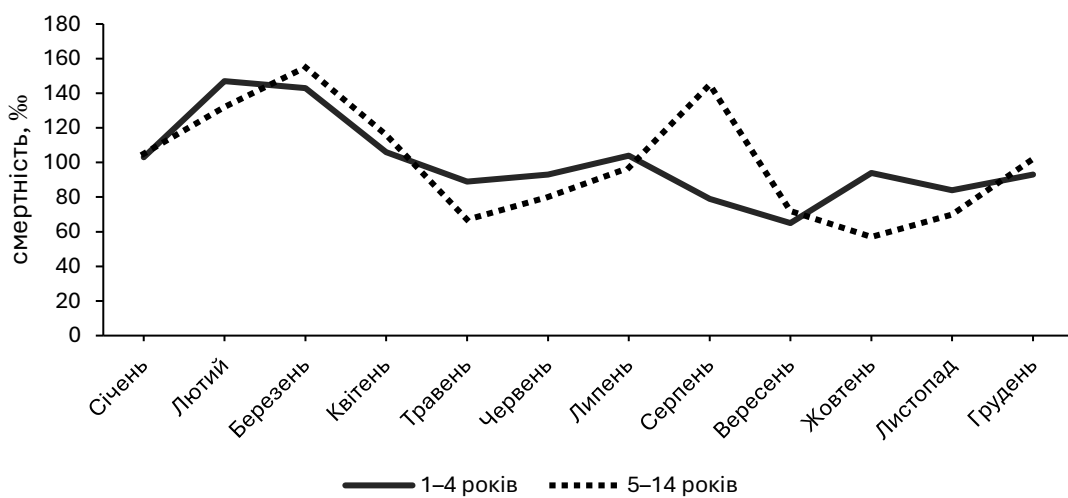
Додаток 30

Сезонність смертності немовлят досліджуваного населення, 1872–1900

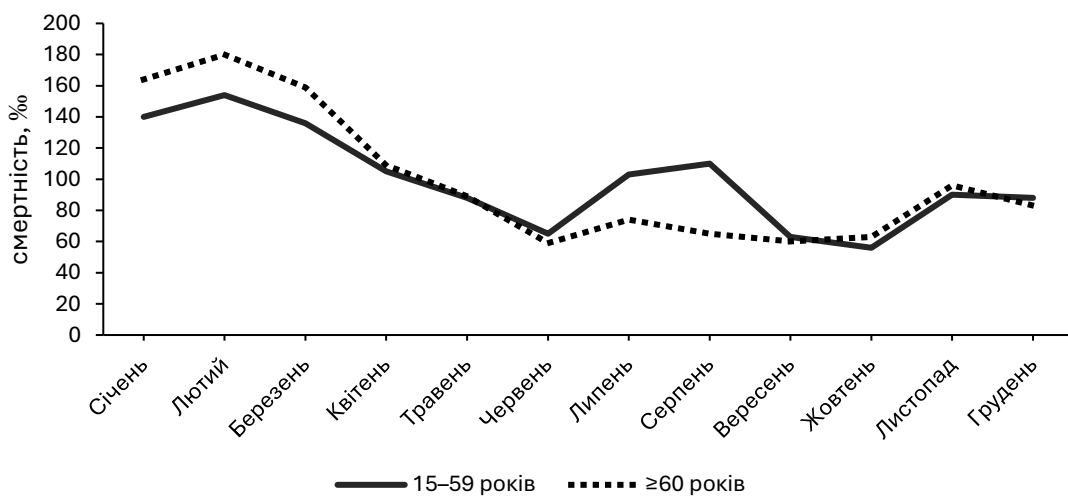
Додаток 31

Сезонність смертності осіб віком 1–14 років досліджуваного населення,
1872–1900

Додаток 32

Сезонність смертності осіб віком 15–59 і більше 60 років досліджуваного населення, 1872–1900

Додаток 33

Таблиці смертності досліджуваного населення, 1881–1900

а) 1881–1885, чоловіки

Вік	P_x	D_x	q_x	l_x	L_x	T_x	e_x
0–4	397	211	0,4203	10 000	39 492	267 243	26,72
5–9	307	35	0,1077	5797	27 424	227 751	39,29
10–14	279	10	0,0352	5173	25 408	200 327	38,73
15–19	274	9	0,0323	4991	24 549	174 919	35,05
20–24	239	9	0,0370	4829	23 700	150 370	31,14
25–29	179	9	0,0490	4651	22 684	126 670	27,24
30–34	138	10	0,0700	4423	21 340	103 986	23,51
35–39	134	14	0,0992	4113	19 546	82 646	20,09
40–44	143	14	0,0931	3705	17 663	63 100	17,03
45–49	133	17	0,1204	3360	15 790	45 437	13,52
50–54	107	16	0,1390	2956	13 752	29 647	10,03
55–59	80	23	0,2508	2545	11 129	15 896	6,25
≥60	118	95	1,0000	1907	4767	4767	2,50

б) 1881–1885, жінки

Вік	P_x	D_x	q_x	l_x	d_x	L_x	T_x	e_x
0–4	371	187	0,4022	10 000	4022	39 946	278 121	27,81
5–9	315	16	0,0495	5978	296	29 152	238 175	39,84
10–14	279	13	0,0455	5682	259	27 766	209 023	36,78
15–19	263	16	0,0590	5424	320	26 320	181 258	33,42
20–24	250	16	0,0620	5104	316	24 730	154 937	30,36
25–29	181	13	0,0692	4788	331	23 111	130 207	27,20
30–34	135	8	0,0574	4457	256	21 643	107 096	24,03
35–39	135	11	0,0784	4201	329	20 181	85 453	20,34
40–44	149	11	0,0714	3872	276	18 667	65 272	16,86
45–49	131	19	0,1357	3595	488	16 756	46 605	12,96
50–54	103	20	0,1766	3107	549	14 165	29 849	9,61
55–59	82	26	0,2740	2559	701	11 040	15 684	6,13
≥60	94	105	1,0000	1857	1857	4644	4644	2,50

в) 1886–1890, чоловіки

Вік	P_x	D_x	q_x	l_x	d_x	L_x	T_x	e_x
0–4	437	244	0,4366	10 000	4366	39 086	265 089	26,51
5–9	332	32	0,0918	5634	517	26 879	226 003	40,11
10–14	287	16	0,0542	5117	278	24 892	199 124	38,91
15–19	267	8	0,0296	4840	143	23 840	174 232	36,00
20–24	261	13	0,0485	4696	228	22 912	150 392	32,02
25–29	223	12	0,0525	4469	235	21 756	127 480	28,53
30–34	166	15	0,0865	4234	366	20 255	105 724	24,97
35–39	125	6	0,0470	3868	182	18 885	85 469	22,10
40–44	123	3	0,0242	3686	89	18 208	66 584	18,06
45–49	129	18	0,1300	3597	468	16 816	48 376	13,45
50–54	113	19	0,1548	3129	484	14 436	31 560	10,09
55–59	83	19	0,2052	2645	543	11 868	17 124	6,47
≥60	112	63	1,0000	2102	2102	5256	5256	2,50

г) 1886–1890, жінки

Вік	P_x	D_x	q_x	l_x	d_x	L_x	T_x	e_x
0–4	412	209	0,4050	10 000	4050	39 874	267 414	26,74
5–9	322	31	0,0919	5950	547	28 382	227 540	38,24
10–14	298	15	0,0491	5403	265	26 352	199 158	36,86
15–19	263	18	0,0662	5138	340	24 837	172 806	33,64
20–24	246	13	0,0514	4797	247	23 370	147 969	30,84
25–29	231	13	0,0547	4551	249	22 130	124 600	27,38
30–34	165	15	0,0870	4302	374	20 572	102 469	23,82
35–39	122	12	0,0935	3927	367	18 718	81 897	20,85
40–44	122	9	0,0709	3560	253	17 169	63 179	17,75
45–49	131	12	0,0878	3307	290	15 811	46 010	13,91
50–54	111	19	0,1578	3017	476	13 895	30 199	10,01
55–59	82	20	0,2168	2541	551	11 328	16 303	6,42
≥60	72	86	1,0000	1990	1990	4975	4975	2,50

г) 1891–1895, чоловіки

Вік	P_x	D_x	q_x	l_x	d_x	L_x	T_x	e_x
0–4	437	303	0,5149	10 000	5149	37 127	234 511	23,45
5–9	365	25	0,0662	4851	321	23 450	197 385	40,69
10–14	310	18	0,0564	4529	256	22 007	173 935	38,40
15–19	270	12	0,0435	4274	186	20 904	151 928	35,55
20–24	251	14	0,0543	4088	222	19 885	131 023	32,05
25–29	246	6	0,0241	3866	93	19 097	111 138	28,75
30–34	211	4	0,0188	3773	71	18 687	92 041	24,40
35–39	153	17	0,1052	3702	389	17 536	73 354	19,82
40–44	114	13	0,1080	3312	358	15 668	55 818	16,85
45–49	109	14	0,1207	2955	357	13 882	40 150	13,59
50–54	107	17	0,1466	2598	381	12 038	26 268	10,11
55–59	91	22	0,2162	2217	479	9887	14 231	6,42
≥60	114	79	1,0000	1738	1738	4344	4344	2,50

д) 1891–1895, жінки

Вік	P_x	D_x	q_x	l_x	d_x	L_x	T_x	e_x
0–4	431	244	0,4416	10 000	4416	38 960	271 160	27,12
5–9	351	21	0,0581	5584	325	27 108	232 201	41,58
10–14	302	13	0,0421	5259	222	25 742	205 093	39,00
15–19	282	15	0,0518	5038	261	24 536	179 350	35,60
20–24	246	10	0,0398	4777	190	23 409	154 814	32,41
25–29	230	11	0,0466	4587	214	22 399	131 405	28,65
30–34	215	7	0,0321	4373	140	21 513	109 006	24,93
35–39	150	13	0,0830	4233	351	20 284	87 493	20,67
40–44	111	11	0,0942	3881	366	18 492	67 208	17,32
45–49	108	6	0,0541	3516	190	17 102	48 716	13,86
50–54	112	25	0,2014	3325	670	14 952	31 614	9,51
55–59	89	25	0,2451	2656	651	11 650	16 662	6,27
≥60	60	77	1,0000	2005	2005	5012	5012	2,50

е) 1896–1900, чоловіки

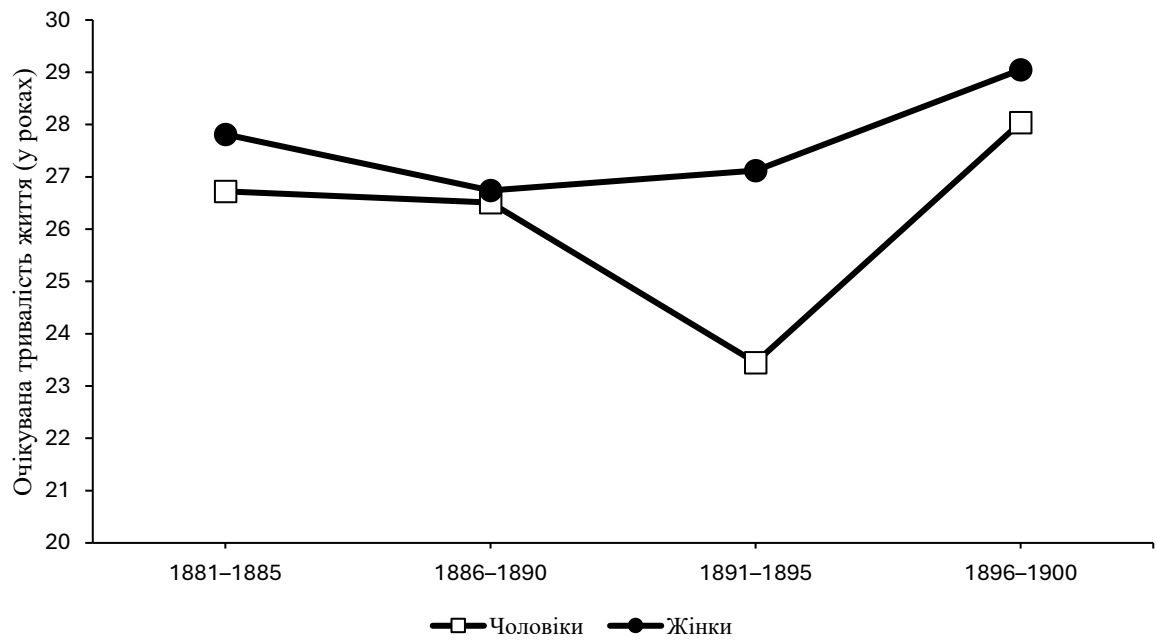
Вік	P_x	D_x	q_x	l_x	d_x	L_x	T_x	e_x
0–4	442	248	0,4380	10 000	4380	39 049	280 399	28,04
5–9	367	37	0,0960	5620	539	26 750	241 349	42,95
10–14	341	9	0,0260	5080	132	25 071	214 599	42,24
15–19	296	5	0,0167	4948	83	24 534	189 528	38,30
20–24	254	9	0,0348	4865	169	23 904	164 994	33,91
25–29	241	10	0,0406	4696	191	23 004	141 091	30,04
30–34	236	7	0,0292	4505	132	22 197	118 087	26,21
35–39	197	12	0,0592	4374	259	21 220	95 889	21,92
40–44	137	15	0,1039	4115	427	19 504	74 669	18,15
45–49	99	6	0,0589	3687	217	17 893	55 165	14,96
50–54	95	8	0,0805	3470	279	16 652	37 272	10,74
55–59	86	20	0,2075	3191	662	14 299	20 620	6,46
≥60	122	62	1,0000	2529	2529	6322	6322	2,50

є) 1896–1900, жінки

Вік	P_x	D_x	q_x	l_x	d_x	L_x	T_x	e_x
0–4	454	214	0,3813	10 000	3813	40 466	290 484	29,05
5–9	367	38	0,0985	6187	610	29 409	250 018	40,41
10–14	328	10	0,0300	5577	167	27 466	220 609	39,56
15–19	285	16	0,0546	5409	295	26 309	193 143	35,70
20–24	266	18	0,0655	5114	335	24 733	166 835	32,62
25–29	230	9	0,0384	4779	183	23 437	142 102	29,73
30–34	218	12	0,0535	4596	246	22 364	118 665	25,82
35–39	199	15	0,0728	4350	317	20 958	96 301	22,14
40–44	137	7	0,0497	4033	200	19 665	75 343	18,68
45–49	100	9	0,0864	3833	331	18 337	55 677	14,53
50–54	92	9	0,0937	3502	328	16 689	37 341	10,66
55–59	91	20	0,1985	3174	630	14 293	20 652	6,51
≥60	51	92	1,0000	2544	2544	6359	6359	2,50

Додаток 34

Середня очікувана тривалість життя при народженні (e_{0-4})
досліджуваного населення, 1881–1900

Додаток 35

Назви причин смерти з греко-католицьких метричних книг шести сіл
Турківського повіту та їхнє кодування за ICD10h, 1872–1900

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
холера	A00.900	Cholera, unspecified
cholera	-"	-"
cholera epidemica	-"	-"
лежанка	A01.000	Typhoid fever
тиф и за голодження	-"	-"
тифусь (тыфусь)	-"	-"
тифь (тыфь)	-"	-"
тифь 5. недѣль	-"	-"
febris thyfoidalis	-"	-"
typhus (thyphus, tifus, tyfus)	-"	-"
febris nervorum	A01.006	Nervous fever
febris nervosa	-"	-"
diaroecha epidemica	A09.016	Diarrhoea (epidemic)
дизентерія (дезентерія, дисентерія)	A09.060	Dysentery, not otherwise stated
червѣнка (червонка, червѣнка)	-"	-"
dezynterya	-"	-"
dysenteria (desenteria, disenteria)	-"	-"
Ruhr	-"	-"
діаргеа	A09.910	Diarrhoea (acute), unspecified origin
diarroeha (diahrea, diaroecha, diaroecha)	-"	-"
enteritis	A09.920	Enteritis (acute), unspecified origin
запалѣня кишокъ	A09.941	Stomach and bowel inflammation (acute), unspecified origin
inflamatio intestinorum	-"	-"
diarroeha (diarhea)	A09.951	Infantile diarrhoea, unspecified origin
кашель к сухотамъ	A16.900	Respiratory tuberculosis unspecified, without mention of bacteriological or histological confirmation
крово токъ сухотъ	-"	-"
сухоти (сухоты)	-"	-"
hectica	-"	-"
suchoty	-"	-"
tussis hectica	-"	-"
mors sequebatur post morbum	A16.901	Phthisis
phtisis	-"	-"
phtisis (ftisis, phtysis)	-"	-"
phtisis chronica	-"	-"
phtysis atrophia	-"	-"
phtysis pulmonalis	A16.903	Pulmonary phthisis
туберкула	A16.905	Tuberculosis
tubercula (tuberculae)	-"	-"
tuberculosa (tuberculosae)	-"	-"
tuberculosis	-"	-"
consumptio	A16.906	Consumption

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
consumptiones	-"-	-"-
scrophula (scrophulae, scropulae)	A18.201	Scrofula
phthisis hepatica	A18.802	Tuberculosis of liver
дифтерија	A36.900	Diphtheria, unspecified
задавка	-"-	-"-
задавлячка (задавјачка)	-"-	-"-
difteria (difteru)	-"-	-"-
difteritis (dyfteritis)	-"-	-"-
difteruа epid.	-"-	-"-
epidemia difteria	-"-	-"-
кашель давный	A37.900	Whooping cough, unspecified
кашель задавный	-"-	-"-
кашель к.	-"-	-"-
коклузь (коклюсь)	-"-	-"-
coclus	-"-	-"-
Keuchhusten	-"-	-"-
thussis convulsiva	-"-	-"-
tussis convulsiva	-"-	-"-
скарлат	A38.002	Scarlatina
шкалтатъ	-"-	-"-
шкарлатъ	-"-	-"-
шкарлятина	-"-	-"-
шкарлять	-"-	-"-
шкрлят.	-"-	-"-
scarlatina (skarlatina)	-"-	-"-
scarlatina (skarlatina) epidemica	-"-	-"-
воспаленя кровы	A41.900	Sepsis, unspecified
erysipelas abdominalis	A46.000	Erysipelas
erysypelas	-"-	-"-
erysypelas ambulans chronica	-"-	-"-
lues universsales	A53.900	Syphilis, unspecified
зима угорска	A75.900	Typhus fever, unspecified
опухъ по угорской фебрѣ	-"-	-"-
угорска(я) зима	-"-	-"-
угорска зима двулѣтна	-"-	-"-
вѣтрова оспа	B01.900	Varicella (chicken pox), no mention of complication
вѣспа	B03.000	Smallpox, no mention of vaccination
оспа	-"-	-"-
ѡспа	-"-	-"-
по оспѣ гниль	-"-	-"-
variolae (variola)	-"-	-"-
корѣ	B05.900	Measles, no mention of complication
кѡрѣ	-"-	-"-
по корѣ хоровала	-"-	-"-
kur	-"-	-"-
morbilli (morbile, morbili)	-"-	-"-
odra	-"-	-"-
parotitis (gangrena)	B26.800	Mumps with other complications
parotitis	B26.900	Mumps, no mention of complication

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
глисты	B77.900	Ascariasis (worms) without mention of complications
ascarides	-"	-"
scirrhus stomachi	C16.902	Scirrhus, stomach
на рака	C80.901	Cancer, site unspecified
cancer	-"	-"
на пухлину	C80.905	Tumour, site unspecified
пухлина	-"	-"
пухлинина	-"	-"
anemia	D64.900	Anaemia, unspecified
въ пиянствѣ	F10.100	Mental and behavioural disorders due to use of alcohol Harmful use
въ пиянствѣ погибль	-"	-"
изъ пиянств[ва]	-"	-"
нагла смърть черезъ пиянство	-"	-"
случайно въ пиянствѣ	-"	-"
запал. мозгу	G04.900	Encephalitis, myelitis and encephalomyelitis, unspecified
inflammatio cerebri	-"	-"
епилепсія	G40.900	Epilepsy, unspecified
epilepsia	-"	-"
занѣмѣль	G83.900	Paralysis, unspecified
паралисисъ	-"	-"
congestiones	G93.801	Brain congestion
слѣпа	H54.001	Blindness
inflammatio cordis	I51.801	Heart inflammation
carditis	I51.802	Carditis (so stated)
на сердце	I51.900	Heart disease, unspecified
напрасна отъ сердца	-"	-"
скоропостижно на сердце	-"	-"
аполеѣѣ	I64.001	Apoplexy
aroplexia	-"	-"
aroplexia (aroplexia) cerebri	-"	-"
шлягъ	I64.003	Slaganfall, slag [SE][NO]
Schlag	-"	-"
ангина (ангина, ангинъ)	J02.901	Pharyngitis unspecified whether acute
слиногорль	-"	-"
angina	-"	-"
incensio larynxii (larynxis)	J04.000	Acute laryngitis
inflammatio larynxii (larynxis)	-"	-"
инфлюенца	J11.101	Influenza, unspecified
хрепавиця	-"	-"
хрипка	-"	-"
influenza (influenza, influenza)	-"	-"
воспаление бѣлыхъ печѣн[о]къ	J18.900	Pneumonia, unspecified
воспаление въ грудехъ	-"	-"
воспаление грудне	-"	-"
воспаление легкихъ	-"	-"
запаленѣ (запаление) легкихъ	-"	-"
запаленѣ (запаленье, запаления, запалѣне, запалѣня) плуць	-"	-"

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
запаленя легкого	-"	-"
incensio pulmonum	-"	-"
incenus pulmonum	-"	-"
inflamatio pneumorum	-"	-"
inflamatio pulmonum	-"	-"
Lungen Entzündung	-"	-"
pneumonia	-"	-"
болякъ въ гортани	J39.100	Other abscess of pharynx
вередъ на горлѣ	-"	-"
ulcum habebat in cervice	-"	-"
въ горлѣ	J39.200	Other diseases of pharynx
въ горлѣ задавило	-"	-"
на горло	-"	-"
bronchia	J40.002	Bronchitis, unspecified in those over 14 years
bronchitis	-"	-"
дихавиця (дыхавиця)	J45.900	Asthma, unspecified
задуха	-"	-"
asthma (astma)	-"	-"
hydrothorax	J94.801	Hydrothorax
pleura	J94.900	Pleural condition, unspecified
грудна болѣзнь	J98.903	Chest disease, unspecified
на груди	-"	-"
завалки	K11.900	Disease of salivary gland, unspecified
gastrici	K29.700	Gastritis, unspecified
gastritis chronica	-"	-"
incensio ventris	K29.701	Stomach inflammation, unspecified
inflamatio interna	-"	-"
на жолудковій корчи	K31.804	Stomach spasms
на трунокъ	K31.901	Stomach disease, unspecified
на черево	-"	-"
трунокъ (трунь)	-"	-"
роптура	K46.900	Unspecified abdominal hernia without obstruction or gangrene
руптура	-"	-"
ruptura	-"	-"
заперло дворѣ	K56.600	Other and unspecified intestinal obstruction
обструкція	-"	-"
obstructio	-"	-"
мисерере	K56.700	Ileus, unspecified
miserere	-"	-"
hepatitis	K75.900	Inflammatory liver disease, unspecified
кровъ заляла трунокъ	K92.200	Gastro-intestinal haemorrhage, unspecified
вередъ на руцѣ	L02.400	Cutaneous abscess, furuncle and carbuncle of limb, unspecified
на болякъ на боцѣ	L02.800	Cutaneous abscess, furuncle and carbuncle of other sites
боляки	L02.900	Cutaneous abscess, furuncle and carbuncle, unspecified
болячка (болячки)	-"	-"

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
abscessus	-"	-"
fistula	L98.800	Other specified disorders of skin and subcutaneous tissue
ischias	M54.300	Sciatica
гостецъ (гостецъ)	M79.000	Rheumatism, unspecified
rheumatismus (reomatismus, reumatismus)	-"	-"
rheumatismus a 20 annis	-"	-"
rheumatismus chronicus	-"	-"
боль ноги	M79.600	Pain in limb
бѡль ноги	-"	-"
опухла нога	M79.801	Swelling in legs
caries	M86.909	Caries
Morbus Brigthi	N05.904	Bright's disease
въ злогохъ	O80.900	Single spontaneous delivery, unspecified
въ полагахъ	-"	-"
въ полозѣ	-"	-"
по злогохъ	-"	-"
по полагахъ	-"	-"
по полозѣ	-"	-"
при полозѣ	-"	-"
dolores partus	-"	-"
partus difficilis	-"	-"
partus praedifficilis	-"	-"
febris puerperalis	O85.001	Puerperal fever
опухла по полозѣ	O90.800	Other complications of the puerperium, not elsewhere classified
не съ часомъ	P07.300	Prematurity, infant
невчасное родженъе	-"	-"
нечасовый порѡдъ	-"	-"
родило ся передъ часомъ	-"	-"
слабкое не съ часомъ	-"	-"
ante tempus nata (natum, natus)	-"	-"
ante tempus nata, ergo faeblis	-"	-"
конвульсии (конвульсии)	P90.000	Convulsions of newborn
конвульсия	-"	-"
convulsio	-"	-"
не было что ссати	P92.500	Neonatal difficulty in feeding at breast
извергшее	P95.001	Stillbirth
извергшее неживое доношеное	-"	-"
изверженное	-"	-"
изъверженное 10 мѣсяцъ съгнило	-"	-"
безъ пола	-"	-"
[мертвонародженя]	-"	-"
неживое	-"	-"
неживое извергшее	-"	-"
въ породѣ	P96.900	Condition originating in the perinatal period, unspecified
слабе (слабое)	P96.901	Congenital weakness
слабе отъ рождения	-"	-"
слабке (слабкое)	-"	-"

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
слабосиліе	"-"	"-"
слабосильнѡсть ѡдъ уродженя	"-"	"-"
слабосильнѡсть зъ природы	"-"	"-"
слабосильнѡсть зъ уродженя	"-"	"-"
слабосильнѡсть зъ уроды	"-"	"-"
слабосильне зъ уроды	"-"	"-"
слабость	"-"	"-"
imbecillitas	"-"	"-"
imbicille (imbecile)	"-"	"-"
infirmitas a nativitate	"-"	"-"
infirmus ex nativitate	"-"	"-"
infirmus natus	"-"	"-"
debilis a nativitate	P96.903	Congenital debility
debilis nata (natus)	"-"	"-"
debilitas	"-"	"-"
debilitas a nativitate	"-"	"-"
ex feblitate	"-"	"-"
faebilitas (feblitas)	"-"	"-"
post nativitatem ex faeblitate	"-"	"-"
summa feblitas	"-"	"-"
post partum	P96.908	Died soon after birth
гангрѡна в нозѣ	R02.002	Gangrene, limb
кашель съ кровією	R04.200	Haemoptysis
кров ишла ротомъ (кровъ иртомъ)	"-"	"-"
пустила ся, кровь пустила ся (ртомъ)	"-"	"-"
кровію харкала (хракла кровію)	"-"	"-"
кровъ р[томъ]	"-"	"-"
haemorrhagia pulmonum	R04.800	Pulmonary haemorrhage
кашель	R05.000	Cough
кашель сухой (сухий кашель)	"-"	"-"
kaszal	"-"	"-"
thussis (thusis)	"-"	"-"
tussis (tusis)	"-"	"-"
чкавка	R06.600	Hiccough
боль сердца	R07.200	Precordial pain
на боль сердца напрасно	"-"	"-"
втяло го въ грудь	R07.400	Chest pain, unspecified
боль в трунку (боль в трунокъ)	R10.100	Pain localised to upper abdomen
боль во черевѣ	"-"	"-"
боль черева	"-"	"-"
втяло въ бокъ напрасно	R10.400	Other and unspecified abdominal pain
втяло ю въ бокъ цѣлый	"-"	"-"
колька (колка)	R10.402	Colic
кольки (кольки)	"-"	"-"
кольки нагла	"-"	"-"
блеваня	R11.000	Nausea and vomiting
блювала (блюваль)	"-"	"-"
блювала все	"-"	"-"
желтачка	R17.000	Jaundice, unspecified

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
жолтачка	"-"	"-"
пожолкло	"-"	"-"
ascites	R18.000	Ascites
затвердиѣне жолудка	R19.000	Intra-abdominal and pelvic swelling, mass and lump
высипка (высыпка)	R21.000	Rash (and other nonspecific skin eruption)
обсипка	"-"	"-"
осипка	"-"	"-"
воспаленіе	R22.901	Inflammation, unspecified
запаленіе	"-"	"-"
запаленье	"-"	"-"
incensio	"-"	"-"
inflamatio	"-"	"-"
сбѣлѣль	R23.100	Pallor
мѣхирки	R23.800	Other and unspecified skin changes
мѣхурки	"-"	"-"
мѣхѣри въ ротѣ	"-"	"-"
корчи	R25.200	Cramp and spasm
spasmi	"-"	"-"
запертя мочи	R34.002	Suppression of urine
nervositas	R45.000	Nervousness
захриплѣ	R49.000	Dysphonia
горячка	R50.900	Fever, unspecified
горячки	"-"	"-"
зима	"-"	"-"
фебра	"-"	"-"
febris	"-"	"-"
бѣль головы	R51.000	Headache
боль на головѣ	"-"	"-"
втяло	R52.000	Acute pain
втяло го (ю)	"-"	"-"
напрасно втяло	"-"	"-"
утяло его (ю)	"-"	"-"
бѣль великій внутри	R52.900	Pain, unspecified
другій боль	"-"	"-"
напрасный боль	"-"	"-"
по долшем болю померла	"-"	"-"
хоряковатое	R53.002	Constitutional weakness/debility
ослабленіе	R53.003	Debility
aetatis debilitas	R54.001	Senile debility
senectutis debilitas	"-"	"-"
старость	R54.005	Old age
aetas	"-"	"-"
pro senectutem	"-"	"-"
pro senectutis	"-"	"-"
propter senectutem	"-"	"-"
senectus	"-"	"-"
convulsio	R56.801	Infantile convulsions
convulsiones	"-"	"-"
конвульсії	R56.804	Seizure unspecified

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
convulsio	-"	-"
convulsiones	-"	-"
выбухъ крови	R58.000	Haemorrhage, not elsewhere classified
кровъ зальяла (кровъ заляла)	-"	-"
кровъ зальяла его	-"	-"
кровъ заляло его	-"	-"
Blutsturz	-"	-"
eruptione sanguinis	-"	-"
плила кровію	R58.002	Loss of blood
запухъ	R60.100	Generalised oedema
опухла (опухле, опухло, опухль, опухъ)	-"	-"
пухла (пухль, пухъ)	-"	-"
спухъ	-"	-"
водна пухлизна	R60.900	Oedema, unspecified
пухлина водна	-"	-"
hydrops	R60.901	Dropsy, unspecified
знемоцѣна?	R64.001	Inanition
снемоцѣла (снемоцѣлый)	-"	-"
въ кашли ссхло	R64.002	Wasting
зосхло	-"	-"
зъсохъ	-"	-"
изсохла (изсохъ, изсхло)	-"	-"
изъсохла (изъсохло, изъсохъ, изъсхла)	-"	-"
ссхло	-"	-"
съохла (съсохъ, съсхла, съсхло)	-"	-"
калика	R68.800	Other specified general symptoms and signs
калѣка	-"	-"
калѣчка	-"	-"
на калѣцтва	-"	-"
долгій недугъ	R69.000	Disease, unspecified
долго лежала (долго лежалъ)	-"	-"
долго хоровала	-"	-"
злежала (злежалъ)	-"	-"
лежалъ за рокъ	-"	-"
напрасно заболѣлъ	-"	-"
по долгой 1 ½ рочн: недузѣ	-"	-"
по долгой 7 лѣтной недузѣ	-"	-"
по долгой недузѣ	-"	-"
слежала	-"	-"
схоровала (схоровалъ)	-"	-"
хорѣла	-"	-"
per tres annos valde egrotans	-"	-"
per viginti annos egrotans	-"	-"
на руку	R69.001	Disease arm
въ трупку	R69.004	Disease trunk
болѣзнь внутренна	R69.005	Disease internal
въ собѣ	-"	-"
напрасно	R96.101	Sudden death, unspecified

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
скора смърть	"-"	"-"
смърть была нагла, но природна	"-"	"-"
смърть нагла	"-"	"-"
на плачь (плачь)	R99.000	Cause of death unclear
найшло щ[ось]	"-"	"-"
плакало все	"-"	"-"
разна (разный, разный)	"-"	"-"
скорало	"-"	"-"
страхъ	"-"	"-"
счець?	"-"	"-"
уроки	"-"	"-"
щось найшло	"-"	"-"
hastix?	"-"	"-"
невѣдома	R99.001	Stated 'unknown'
незнаема(я)	"-"	"-"
ignoto morbo	"-"	"-"
звычайна(я)	R99.008	Natural causes
обыкновенна	"-"	"-"
обыкновенно	"-"	"-"
обыкновенъ	"-"	"-"
природна	"-"	"-"
свичайная	"-"	"-"
ignota naturalis	"-"	"-"
ignotus naturalis	"-"	"-"
naturalis	"-"	"-"
ordinaria (ordinario, ordinarius)	"-"	"-"
ordynari	"-"	"-"
[пусто]	R99.090	No cause given
morbus et qualitas mortis non indicati in charta lustratimi mortuorum	"-"	"-"
mortua in Hungaria in pago Jancza	R99.099	Text string is not a cause of death
mortuus in Hungaria in pago Petriw	"-"	"-"
раны въ головѣ	S01.700	Multiple open wounds of head
crepitus cranii	S02.900	Fracture of skull and facial bones, part unspecified
раны въ горлѣ	S11.200	Open wound involving pharynx and cervical oesophagus
зъ пѣдвигненя прѣрвавъ собѣ плѣвку у лѣвѣмъ боку, и по 8- мѣсячной слабости природно переставивъ ся	S27.600	Injury of pleura
рана на руцѣ	T11.100	Open wound of upper limb, level unspecified
нарушилъ ся	T14.900	Injury, unspecified
отъ калѣцтва	"-"	"-"
случайно зашибся	"-"	"-"
gravis vulneratio	"-"	"-"
vulneratio	"-"	"-"
перепѣй 1/2 літры оковиты ставъ ся причиною смѣрти въ 4 години	T51.900	Toxic effect of alcohol Alcohol, unspecified

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
въ слѣдствие щепленой оспы	T88.100	Other complications of surgical and medical care, not elsewhere classified Other complications following immunisation, not elsewhere classified
по щепленой оспѣ (по оспѣ щепленой)	-"	-"
задавили быки телѣговъ	V06.900	Pedestrian injured in collision with other nonmotor vehicle Unspecified whether traffic or nontraffic accident
отъ паденія	W19.000	Unspecified fall
розбила ся упавши	-"	-"
розбыль ся	-"	-"
зоставъ убитый въ лѣсѣ пѣдчасъ рубаня дерева. см. нагла	W20.000	Struck by thrown, projected or falling object
смерека убила го случайно	-"	-"
убитый черезъ дерево. см. нагла	-"	-"
ab arbore occisus	-"	-"
arbore occisus	-"	-"
fortuita arbore occisus	-"	-"
in silva ab arbore occisus	-"	-"
колесо го здавило въ млынѣ	W31.000	Contact with other and unspecified machinery
случайно убили быки	W64.000	Exposure to other and unspecified animate mechanical forces
въ купили	W65.000	Drowning and submersion while in bath-tub
втопилъ ся	W74.000	Unspecified drowning and submersion
упала напала въ воду и утопила ся	-"	-"
утопила ся см. нагла	-"	-"
утопило ся случайно	-"	-"
утопилъ ся случайно	-"	-"
утопилъ ся случайно пияный	-"	-"
fortuita fluctibus fluvii Stryj obrutus	-"	-"
fortuito fluctibus rivi obrutus	-"	-"
suffocata in aqua	-"	-"
suffocatus in flumine	-"	-"
suffocatus in flumine Stryj	-"	-"
in somnum matre fortuito suffocate	W75.000	Accidental suffocation and strangulation in bed
земля засыпала его	W77.000	Threat to breathing due to cave-in, falling earth and other substances
combusti	X09.000	Exposure to unspecified smoke, fire and flames
опарило ся	X12.000	Contact with other hot fluids
опарилъ ся	-"	-"
попарене окропомъ см. случайна	-"	-"
замерзъ	X31.000	Exposure to excessive natural cold
замерзъ см. нагла	-"	-"
змерзъ въ дорозѣ	-"	-"
frigore periit	-"	-"
громъ забилъ	X33.000	Victim of lightning
громъ забилъ его	-"	-"
перунъ забилъ его	-"	-"

Назва	Код ICD10h	Стандартна назва за ICD10h
a fulmine occessa	-"	-"
ictu fulminis occisus	-"	-"
завѣнуло	X39.000	Exposure to other and unspecified forces of nature
подвѣнуло (подвѣнуло ю)	-"	-"
задавило	X59.900	Exposure to unspecified factor causing other and unspecified injury
случайно убилъ мужъ	-"	-"
мати сама родивши его – лишила на морозѣ, дабы погибло, и погибло	Y06.100	Neglect and abandonment by parent
побитый	Y09.000	Assault by unspecified means
побытя отъ жидовъ	-"	-"
обвѣсила ся сама	Y20.001	Strangulation, undetermined intent
обвѣсиль ся	-"	-"
obstringit se	-"	-"
strangulatus	-"	-"
strangulavit se ipsum	-"	-"
gravis vulneratio sui ipsius	Y34.000	Unspecified event, undetermined intent
изъ бѣды	Z59.501	Destitution
изъ нужды	-"	-"
нужда и недостатокъ	-"	-"
про нищету	-"	-"
сбѣджене	-"	-"
без матери (безъ матери)	Z63.400	Other problems related to primary support group, including family circumstances Disappearance and death of family member

Додаток 36

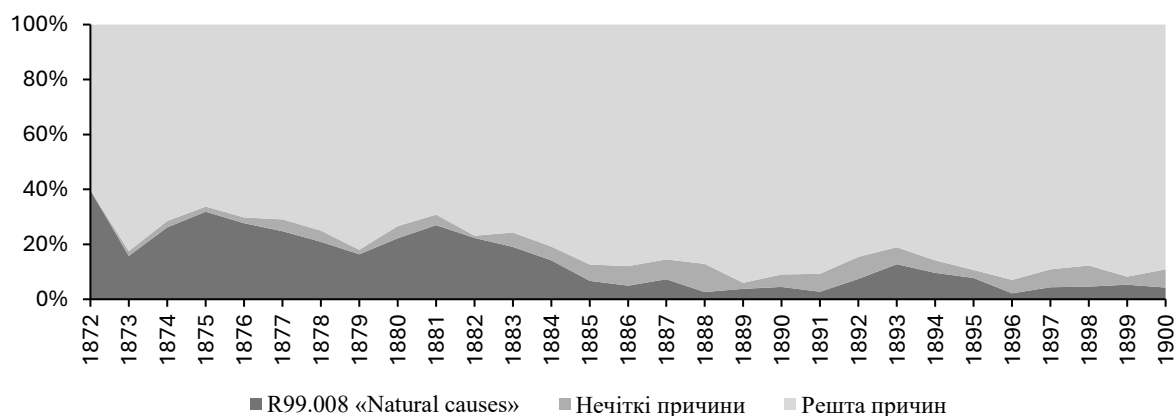
Класифікація кодів ICD10h та чисельність випадків у досліджуваній
популяції, 1872–1900

Код ICD10h	Клас HistCat	К-сть	Код ICD10h	Клас HistCat	К-сть
A00.900	Діарейні	183	J39.100	Респіраторні	3
A01.000	Діарейні	187	J39.200	Респіраторні	4
A01.006	Діарейні	31	J40.002	Респіраторні	5
A09.016	Діарейні	2	J45.900	Респіраторні	348
A09.060	Діарейні	71	J94.801	Респіраторні	13
A09.910	Діарейні	56	J94.900	Респіраторні	1
A09.920	Діарейні	7	J98.903	Респіраторні	4
A09.941	Діарейні	2	K11.900	Травлення	4
A09.951	Діарейні	5	K29.700	Травлення	4
A16.900	Туберкульоз	122	K29.701	Травлення	2
A16.901	Туберкульоз	55	K31.804	Травлення	1
A16.903	Туберкульоз	1	K31.901	Травлення	11
A16.905	Туберкульоз	19	K46.900	Травлення	7
A16.906	Туберкульоз	147	K56.600	Травлення	4
A18.201	Туберкульоз	3	K56.700	Травлення	3
A18.802	Туберкульоз	1	K75.900	Травлення	1
A36.900	Інфекційні	163	K92.200	Травлення	1
A37.900	Інфекційні	142	L02.400	Інші	1
A38.002	Інфекційні	93	L02.800	Інші	1
A41.900	Інфекційні	1	L02.900	Інші	6
A46.000	Інфекційні	3	L98.800	Інші	2
A53.900	Інфекційні	1	M54.300	Інші	1
A75.900	Інфекційні	20	M79.000	Інші	39
B01.900	Інфекційні	1	M79.600	Інші	4
B03.000	Інфекційні	77	M79.801	Інші	1
B05.900	Інфекційні	92	M86.909	Інші	1
B26.800	Інфекційні	1	N05.904	Сечостатеві	1
B26.900	Інфекційні	6	O80.900	Дітонародження	50
B77.900	Інфекційні	2	O85.001	Дітонародження	3
C16.902	Новоутворення	1	O90.800	Дітонародження	1
C80.901	Новоутворення	4	P07.300	Перинатальні	13
C80.905	Новоутворення	7	P90.000	Перинатальні	53
D64.900	Інші	1	P92.500	Перинатальні	1
F10.100	Інші	5	P95.001	Перинатальні	111
G04.900	Нервова система	6	P96.900	Перинатальні	1
G40.900	Нервова система	5	P96.901	Перинатальні	259
G83.900	Нервова система	1	P96.903	Перинатальні	415
G93.801	Нервова система	1	P96.908	Перинатальні	2
I51.801	Кровообіг	2	R02.002	Кровообіг	1
I51.802	Кровообіг	1	R04.200	Кровообіг	4
I51.900	Кровообіг	4	R04.800	Кровообіг	2
I64.001	Кровообіг	25	R05.000	Респіраторні	408
I64.003	Кровообіг	2	R06.600	Респіраторні	1
J02.901	Респіраторні	147	R07.200	Респіраторні	4
J04.000	Респіраторні	11	R07.400	Респіраторні	1

Код ICD10h	Клас HistCat	К-сть	Код ICD10h	Клас HistCat	К-сть
R10.100	Травлення	8	R96.101	Нечіткі	7
R10.400	Травлення	1	R99.000	Нечіткі	17
R10.402	Травлення	51	R99.001	Вказано як невідомо	6
R11.000	Травлення	7	R99.008	Нечіткі	652
R17.000	Травлення	2	R99.090	Немає / пусто	43
R18.000	Травлення	1	R99.099	Не причина смерти	2
R19.000	Травлення	1	S01.700	Зовнішні	1
R21.000	Інші	7	S02.900	Зовнішні	1
R22.901	Інші	56	S27.600	Зовнішні	1
R23.100	Інші	1	T11.100	Зовнішні	1
R23.800	Інші	2	T14.900	Зовнішні	5
R25.200	Інші	2	T51.900	Зовнішні	1
R45.000	Інші	1	T88.100	Зовнішні	3
R49.000	Інші	1	V06.900	Зовнішні	1
R50.900	Нечіткі	24	W19.000	Зовнішні	3
R51.000	Нечіткі	3	W20.000	Зовнішні	7
R52.000	Нечіткі	10	W31.000	Зовнішні	1
R52.900	Нечіткі	3	W64.000	Зовнішні	1
R53.002	Слабкість	1	W65.000	Зовнішні	1
R54.001	Старість	11	W74.000	Зовнішні	17
R54.005	Старість	309	W75.000	Зовнішні	1
R56.801	Нечіткі	8	W77.000	Зовнішні	1
R56.804	Нечіткі	38	X09.000	Зовнішні	2
R58.000	Нечіткі	11	X12.000	Зовнішні	4
R58.002	Нечіткі	1	X31.000	Зовнішні	5
R60.100	Нечіткі	51	X33.000	Зовнішні	7
R60.900	Нечіткі	2	X39.000	Зовнішні	3
R60.901	Нечіткі	38	X59.900	Зовнішні	1
R64.001	Слабкість	4	Y06.100	Зовнішні	1
R64.002	Слабкість	56	Y09.000	Зовнішні	2
R68.800	Нечіткі	9	Y20.001	Зовнішні	6
R69.000	Нечіткі	22	Y34.000	Зовнішні	1
R69.001	Нечіткі	1	Z59.501	Зовнішні	5
R69.004	Нечіткі	2	Z63.400	Зовнішні	2
R69.005	Нечіткі	1			

Додаток 37

Частота нечітких причин смерти в досліджуваному населення, 1872–1900

Додаток 38

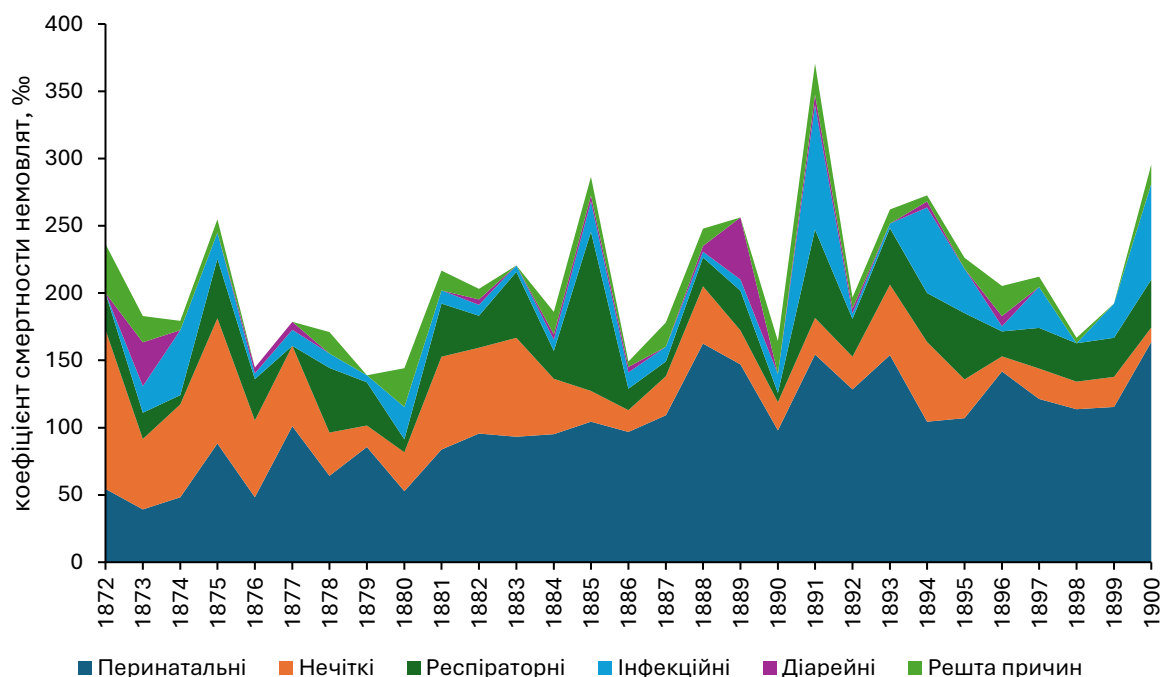
Смертність досліджуваного населення за класами причин смерти й віковими групами, 1872–1900

Клас HistCat	Вікова група					Усього
	< 1 р.*	1–4 р.	5–14 р.	15–59 р.	≥ 60 р.	
Діарейні	29	69	85	296	71	550
Дітонародження	–	–	–	54	–	54
Зовнішні	8	12	15	41	8	84
Інфекційні	135	273	129	64	1	602
Інші	6	12	9	84	21	132
Кровообіг	3	3	3	26	6	41
Нервова система	–	1	3	8	1	13
Нечіткі	254	158	72	262	153	899
Новоутворення	–	1	–	8	3	12
Перинатальні	710	32	1	–	–	743
Респіраторні	211	270	74	335	260	1150
Сечостатеві	–	–	–	1	–	1
Слабкість	3	9	8	36	5	61
Старість	–	–	–	1	319	320
Травна система	13	8	9	59	14	103
Туберкульоз	16	96	57	154	25	348
Вказано як невідомо	2	2	–	1	1	6
Немає / пусто	22	6	3	7	–	38
Не причина смерти	1	–	1	–	–	2
Усього	1413	952	469	1437	888	5159

* Без мертвонароджень.

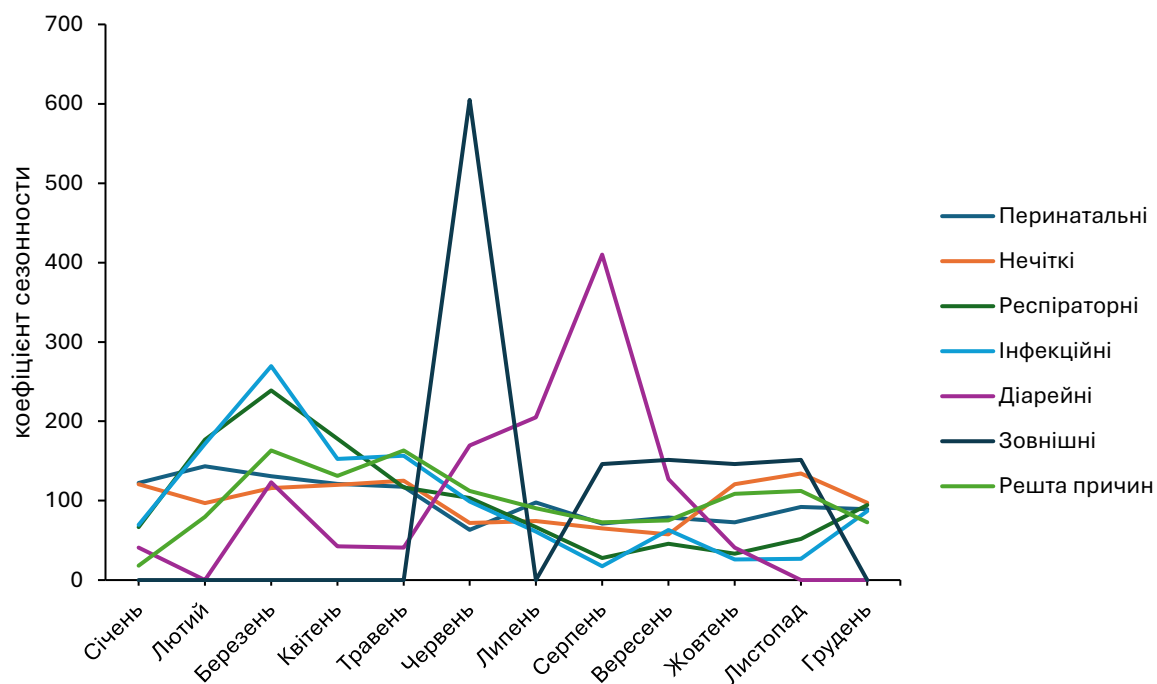
Додаток 39

Річні коливання смертності осіб віком до одного року досліджуваного населення за причинами смерті, 1872–1900

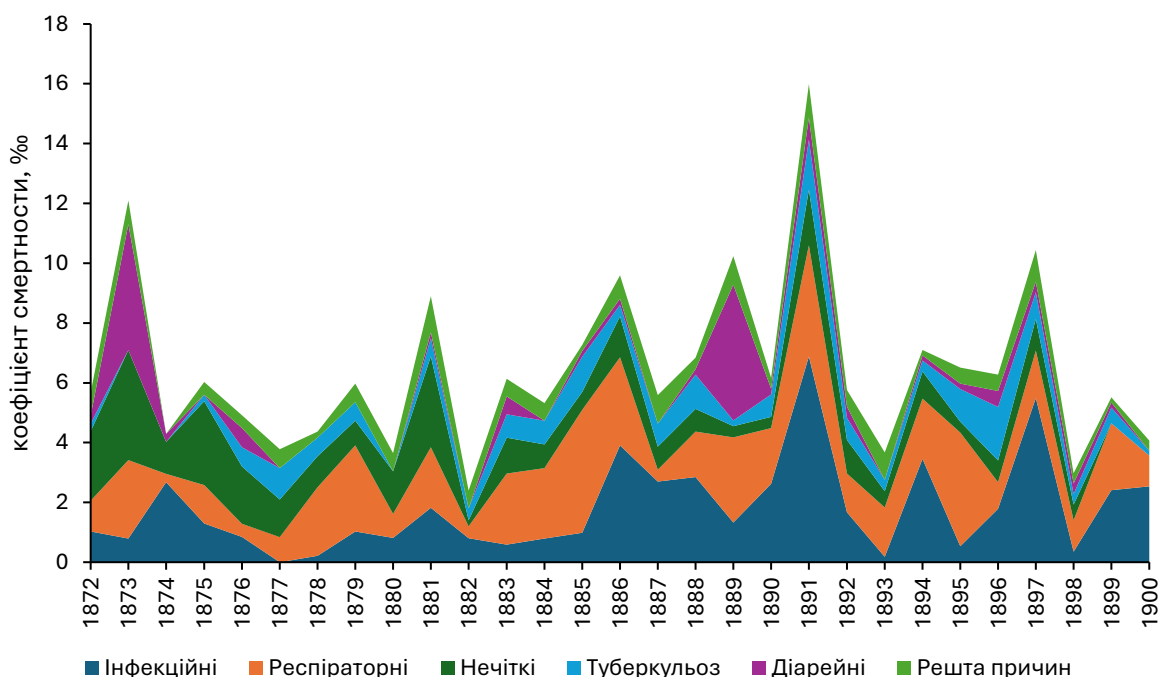
Додаток 40

Сезонні коливання смертності осіб віком до одного року досліджуваного населення за причинами смерті, 1872–1900

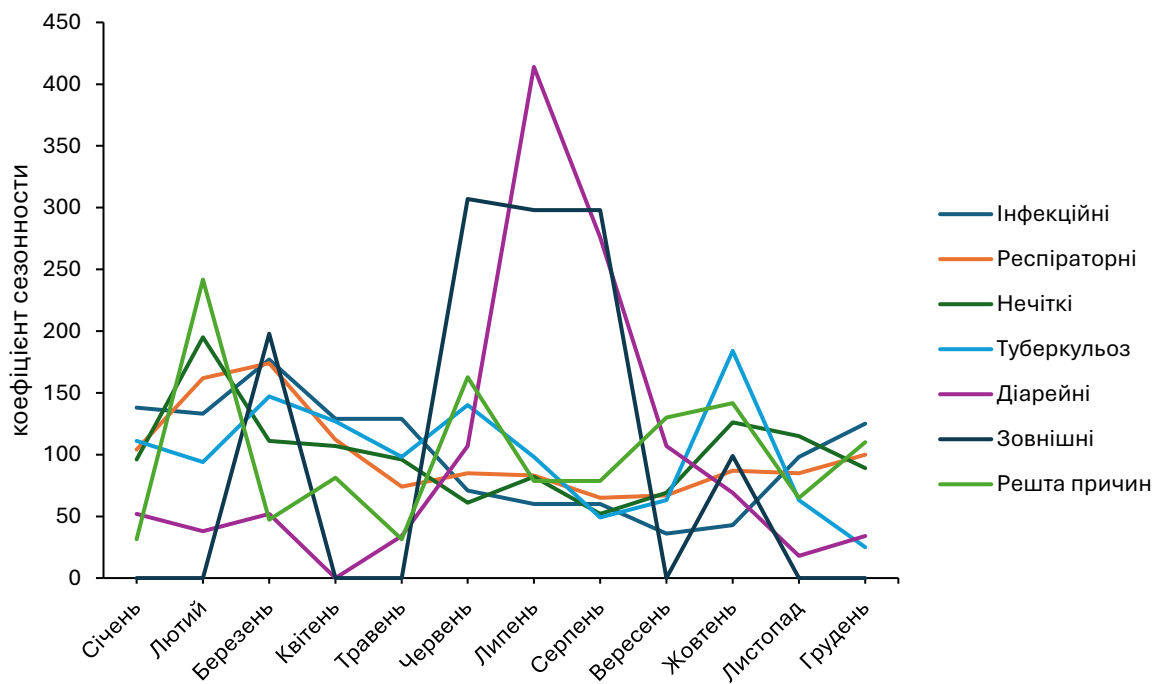
Додаток 41

Річні коливання смертності осіб віком 1–4 років досліджуваного населення за причинами смерті, 1872–1900

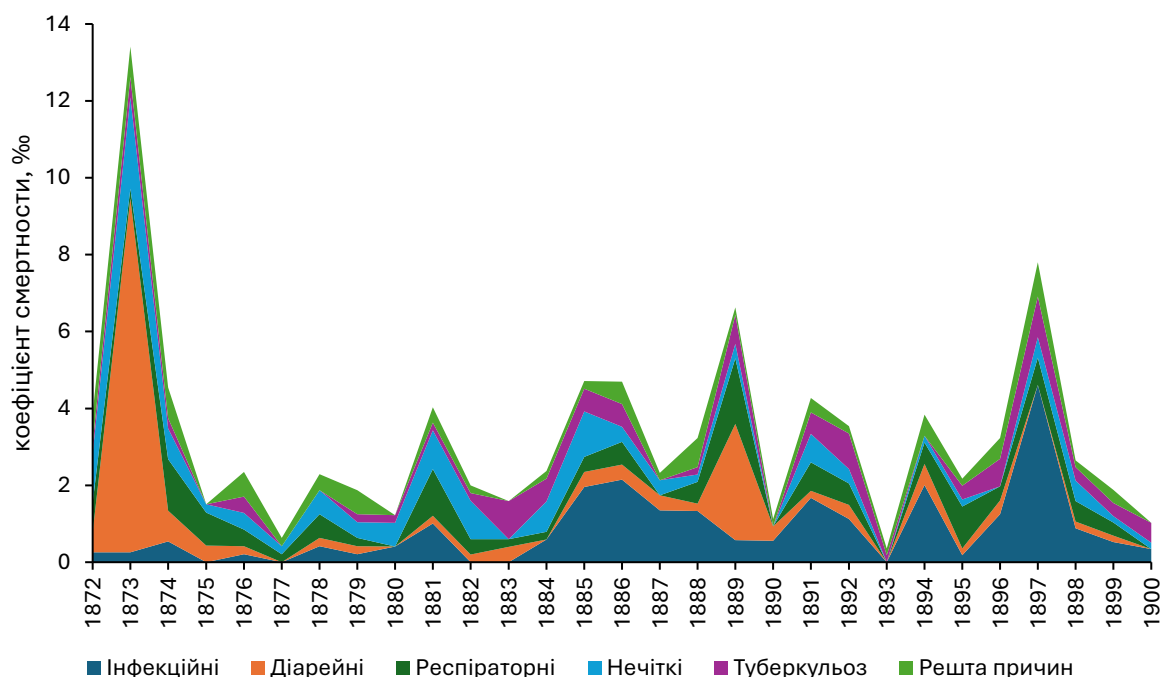
Додаток 42

Сезонні коливання смертності осіб віком 1–4 років досліджуваного населення за причинами смерті, 1872–1900

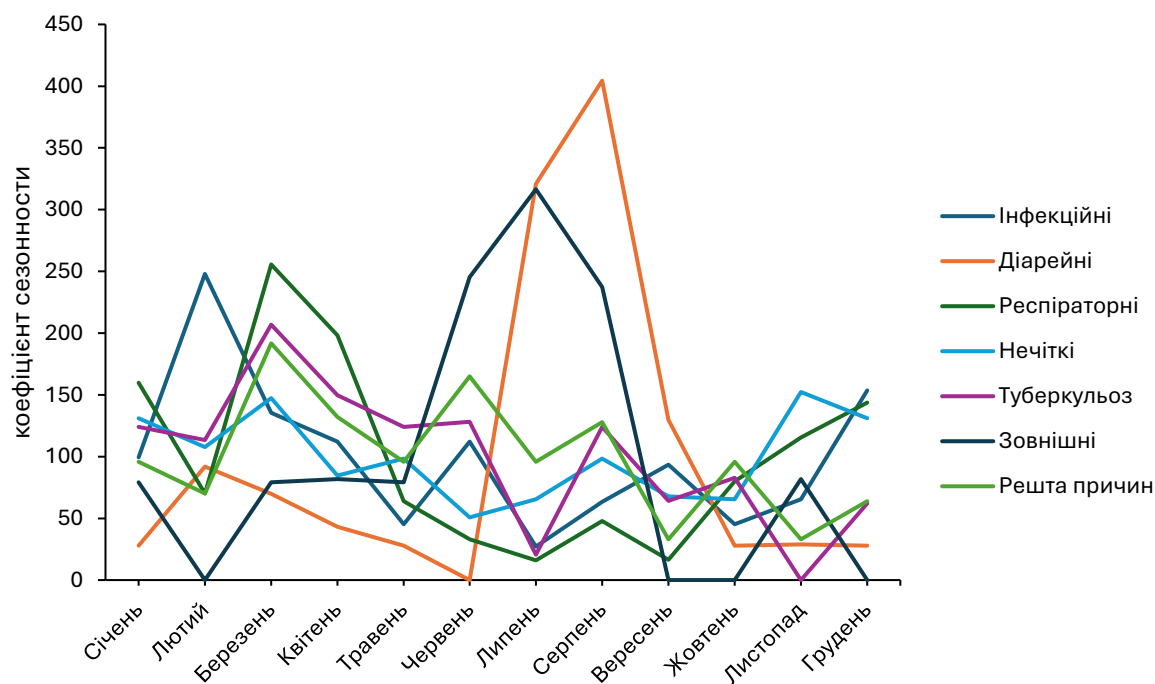
Додаток 43

Річні коливання смертності осіб віком 5–14 років досліджуваного населення за причинами смерти, 1872–1900

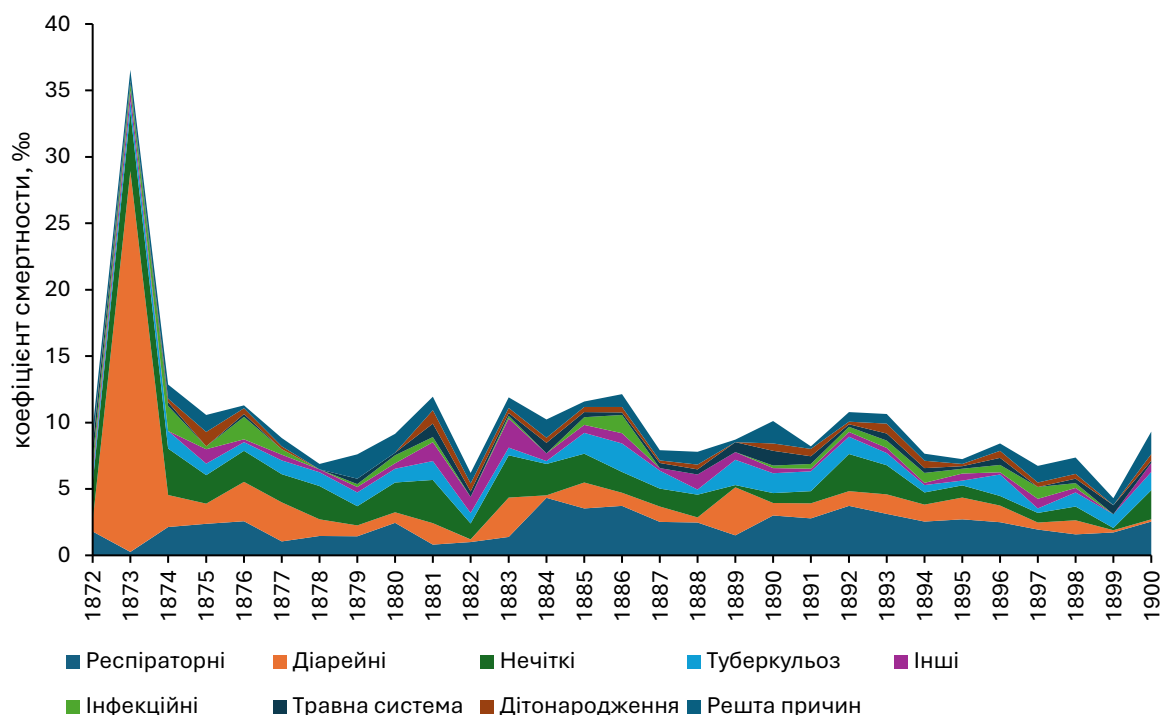
Додаток 44

Сезонні коливання смертності осіб віком 5–14 років досліджуваного населення за причинами смерти, 1872–1900

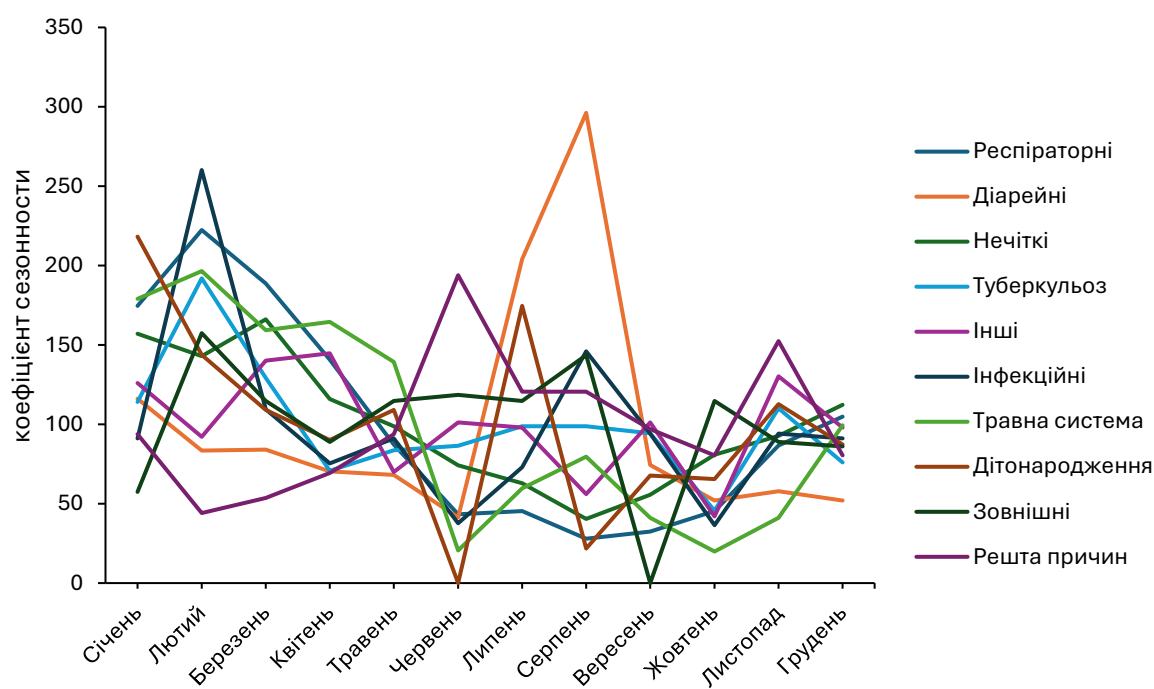
Додаток 45

Річні коливання смертності осіб віком 15–59 років досліджуваного населення за причинами смерті, 1872–1900

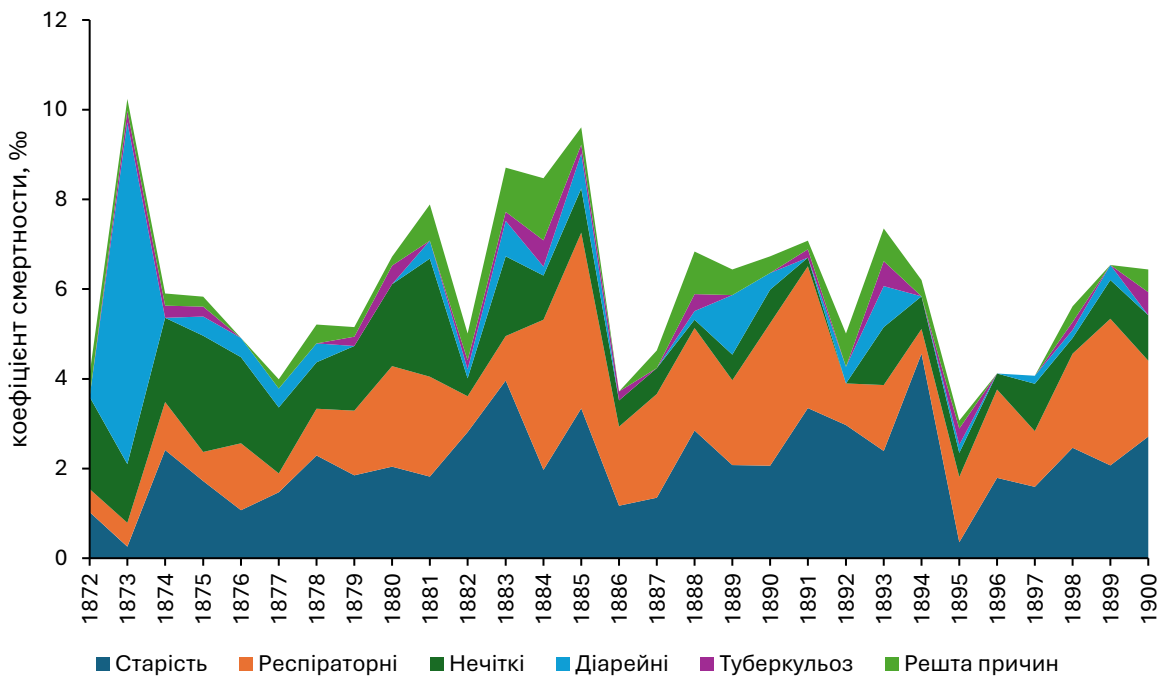
Додаток 46

Сезонні коливання смертності осіб віком 15–59 років досліджуваного населення за причинами смерті, 1872–1900

Додаток 47

Річні коливання смертності осіб віком 60 і більше років досліджуваного населення за причинами смерті, 1872–1900

Додаток 48

Сезонні коливання смертності осіб віком 60 і більше років досліджуваного населення за причинами смерті, 1872–1900

